85700

I P

Zbiór Baranowskiego

85700

REGULAMIN

DLA

JAZDY POLSKIEJ.

85.700
I

Dig. 0527

Zbiór Baranowskiego: 493

REGULAMIN
DLA
JAZDY
POWSTAJĄCEJ POLSKI

przez

GENERAŁA J. KRUSZEWSKIEGO.

KSIĘGOZBIÓR
ZYGMUNTA LISOWSKIEGO.

PARYZ.
W DRUKARNI PP. MAULDE I RENOU,
PRZY ULICY BAILLEUL, 9-11.

1849

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

WSTĘP.

Nie przywłaszczam sobie bynajmniéj prawa, przepisywania Regulaminu dla Jazdy Polskiéj, przyszły Rząd dopiero stanowczo o tém wyrzecze; lecz pragnę stać się użytecznym Sprawie Ojczyzny naszéj, która lada dzień do boju nas powołać może. — Kiedy rozproszeni Synowie Polski, zbiegną się pod jéj chorągwie z różnych krajów i z różnych armii, należy mieć w pogotowiu środki spojenia, środki nadania Narodowych ustaw od pierwszych dni formującemu się Wojsku. — W tym celu przedstawiam niniejszy Regulamin do użytku Rodaków; — od dzieciństwa prawie służąc w kawalerji, miałem czas poznać potrzeby téj broni; na doświadczeniu przeto pracę moję opieram. — Nieubiegając się o nowość pomysłów, czerpałem w Re-

gulaminach i dziełach wojskowych; lecz mając zawsze praktyczność na baczeniu, odrzuciłem bezstronnie stare nałogi i uprzedzenia, — wszystko co nieprowadzi do użyteczności w boju, do zwycięztwa.

Ponieważ pewna harmonia potrzebną jest między częściami jednéj armii, zastósowałem Regulamin Jazdy, do Regulaminu Piechoty Generała Chrzanowskiego; o ile nasze opinie się zgadzały, o ile różność broni pozwalała.

Oby praca moja pomocną się stała do wywalczenia Ojczyzny, to jest jedyny cel za którym się ubiegam.

Boże zbaw Polskę!

Generał J. **KRUSZEWSKI**,

Były Pułkownik 5° Pułku Ułanów w r. 1831, nateraz Dowódzca 1szej Brygady Jazdy w Wojsku Belgijskiem.

Malines, 5° Lipca 1848 roku.

ORGANIZACYA

CZYLI

SKŁAD ORGANICZNY PUŁKU JAZDY,

NA

STOPIE WOJNY.

ROZDZIAŁ I.

§ 1.

Pułk jazdy składa się z trzech szwadronów.

§ 2.

Każdy szwadron z trzech kompanij. Pierwsza, druga i trzecia kompania stanowią pierwszy szwadron; czwarta, piąta i szósta drugi szwadron; siódma ósma i dziewiąta kompania stanowią trzeci szwadron.

§ 3.

Każda kompania składa się z trzech plutonów; każdy pluton podzielony jest na dwa półplutony rozróżnione też numerami rachując od prawego pierwszy, drugi, trzeci, czwarty, piąty i szósty półpluton. Półplutony dzielić się znowu będą na dwie sekcye; to jest na pierwszą i drugą sekcyą, czyli czwartą część plutonu, złożoną z czterech do pięciu rot.

Plutony będą pod komendą oficerów, półplutony pod komendą wachmistrzów młodszych, sekcye pod komendą kaprali.

§ 4.

Przy każdym pułku uformowana będzie nad powyższy komplet, *jedna kompania flankierów*, uzbrojonych jednostajnie dla wszystkich rodzajów jazdy w dobre karabinki i pałasze,

Pierwszy pluton flankierski należyć będzie do pierwszego szwadronu do pierwszej kompanij; drugi pluton do drugiego szwadronu piątej kompanij; trzeci pluton do trzeciego szwadronu dziewiątej kompanij.

Pod względem administracijnym plutony te uważane być mają jako części kompanij do których należą; na skład ich przecież, podoficerowie i żołnierze z całego szwadronu wybierani będą przez Majorów dowodzących szwadronami.

§ 5.

SZTAB PUŁKU.

	Ludzie	Konie.
Pułkownik.	1	4
Podpułkownik.	1	3
Majorów.	3	9
Dowódzca flankierów w stopniu Rotmistrza.	1	3
Adjutant pułkowy w stopniu Rotmistrza.	1	3
Oficer płatnik.	1	1
Lekarzy.	3	3
Konowałów.	2	2
Podchorążych czyli adjutant-		

podoficerów (jeden przy sztabie pułku a po jednym przy każdym szwadronie).	4	4
Sztabs-trębacz czyli kapelmajster w randze wachmistrza. . . .	1	1
Trębacz-kapral.	1	1
Trębacz dla komendanta flankierów.	1	1

PLUTON NIEBOJOWY

(który się rachuje do sztabu pułku.)

Furyer sztabowy czyli sekretarz Pułkownika.	1	1
Rzemieślnicy kaprale.	4	»

(puszkarz, siedlarz, szewc i krawiec.)

Liczba furgonistów uorganizowana będzie i zastósowana ściśle do potrzeby; tak jednak, aby nigdy wozami nie obciążać pułku jazdy, nie zwalniać jego marszów.

§ 6.

SKŁAD KOMPANIJ.

	Ludzie.	Konie.
Rotmistrz czyli Kapitan, komendant kompanij.	1	3
Poruczników.	2	6
Podporuczników.	2	6
Wachmistrz starszy.	1	1
Wachmistrzów młodszych. . . (z których trzech są plutonowymi)	6	6
Furyer.	1	1

Kaprali.	12	12
Trębaczy.	3	3
Żołnierzy konnych.	100	100
(między temi jest dwóch kowali, konno w szeregu.)		
Żołnierzy pieszych (a). . . .	15	

OGÓŁ KOMPANIJ.

Oficerów . . .	5	. . . .	koni 15
Podoficerów .	8	Podoficerów i Żołnierzy 138	koni 123
Kaprali. . . .	12		
Trębaczy. . .	3		
Żołnierzy. . .	115		

§ 7.

SKŁAD KOMPANIJ FLANKIERÓW

	Ludzie.	Konie.
Rotmistrz komendant przy sztabie pułku.		
Poruczników.	3	9
Podporuczników.	3	9
Wachmistrzów młodszych. . .	6	6
Kaprali.	12	12
Trębaczy.	3	3
Żołnierzy.	96	96

(a) Każdy oficer upoważniony będzie wziąść ordynansa z pomiędzy żołnierzy pieszych przy kompanij będących.

§ 8.

WYKAZ OGÓLNY PUŁKU.

Sztab pułku, trzy szwadrony bojowe i kompania flankierów.

	Ludzie.	Konie.
Oficerów wyższych.	5	16
Oficerów niższych.	53	159
Oficerów niebojowych.	6	6
Ogół oficerów.	64	181

	Ludzie.	Konie.
Podoficerów.	84	84
Kaprali.	125	121
Trębaczy.	31	31
Żołnierzy.	1131	996
Ogół podoficerów i żołnierzy.	1371	1232

§ 9.

ZAKŁAD (*Dépôt.*)

Zakład do pułku jazdy utworzony na czas wojny, złożony jest jak następuje, i zostawiony w garnizonie:

Komendant zakładu, Major.	1
Kapitan Jnstruktor.	1
Kassyer w stopniu Kapitana (*Quartier-Maître*).	1
Oficer ubiorczy.	1
Lekarz.	1
Konował.	1
Wachmistrz starszy.	1
Furyer.	1

Mistrz fechtowania na pałasze i szpady. 1
Trębacz instruktor. 1
Rzemieślnicy majstry, w randze podoficerów. 4
Kowal majster, w randze kaprala. . . 1

Oficerów młodszych, podoficerów i kaprali, potrzeba będzie w stosunku ilości młodych żołnierzy dla ich dozoru i nauki. Do Pułkownika należy czuwać z dalcka nawet nad tą ważną częścią jego pułku, i dostarczyć jéj potrzebnych instruktorów, lub starych wojskowych do dozoru.

Przypisek. Organizacya niniejsza i manewra służyć mają również i dla ciężkiej jazdy; Dragonów, Kirassyerów; lecz pułki takowe z przeznaczenia swego do rezerwy należące, mogą bydź złożone tylko z dwóch szwadronów, to jest z z sześciu kompanij. Jednakże przy każdym pułku ciężkiej jazdy, dwa plutony flankierskie, lekko uzbrojone, za wielce użyteczne uważam.

Pułki któreby się utworzyły podług dawniejszej organizacyi, jaka za czasu xięcia Konstantego w Królestwie Polskiem miała miejsce; podług tego regulaminu również z łatwością mogą bydź wyrabiane, mogą manewrować, i walczyć.

ROZDZIAŁ II.

RYS OGÓLNY OBOWIĄZKÓW KAŻDEGO STOPNIA.

§ 10.

Pułkownik jest dowódzcą pułku, — powinien być dla niego ojcem, i przykładem.

On jest odpowiedzialnym za wyrobienie pułku, za jego dobry byt, karność i dzielność w boju.

Co do administracyj, Pułkownik daje ogólne rozkazy Podpułkownikowi; co trzy miesiące przekonywa sie o działaniach administracyjnych, sprawdza stan kassy, i potwierdza swoim podpisem główniejsze papiery.

§ 11.

Podpułkownik zastępuje w każdym przypadku Pułkownika, i wykonywa jego zlecenia. Do Podpułkownika szczególniej należy administracya pułku, on się nią trudni w szczególach; utrzymuje korespondencyą tej części służby, ma dozór bezpośredni nad kassyerem i oficerem płatnikiem.

§ 12.

Kassa pułkowa zostaje pod zarządem rady administracyjnej, której prezesem jest Pułkownik, viceprezesem Podpułkownik, członkami, najstarszych dwóch Rotmistrzów przytomnych przy sztabie, i kassyer pułkowy; — *lub oficer* płatnik w *niebytności* pierwszego.

§ 13.

Major. Majorowie komenderują szwadronami, to jest: trzema kompanijami. Dają rozkazy Rotmistrzom, lustrują ich administracyą co miesiąc, i ztwierdzają swoim podpisem.

§ 14.

Rotmistrz czyli Kapitan, komendant kompanij, jest jej *dowódzcą*, administratorem, ma bezpośredni jej zarząd i odpowiedzialność.

§ 15.

Dowódzca flankierów, w randze Rotmistrza

w manewrach i w boju komenderuje kompanią flankierów, lub daje dyrekcyą jej częściom. — Ponieważ kompania ta, przyłączona plutonami do innych kompanij, nie jest administrowaną przez niego, dowódzca flankierów pozostaje zawsze przy sztabie pułku, ma tylko dozór nad wyrobieniem plutonów flankierskich pod względem ich przeznaczenia, i pełni obowiązki Kapitana instruktora przy szwadronach bojowych. Jest używanym przez Pułkownika do dawania instrukcyj oficerom młodszym, podoficerom, do różnych teoryi, etc., etc. — Do niego należy dozór i dyrekcya fechtowania na pałasze, które upowszechnić powinien w całym pułku.

§ 16.

Adjutant pułkowy w randze Rotmistrza; jest to pośrednik między Pułkownikiem a wszelkiemi osobami należącemi do pułku. On komunikuje rozkazy Pułkownika, zdaje mu raport czyli one są wykonane, utrzymuje kolej rożnych służb oficerskich, jest pomocnikiem Pułkownika w korespondencyach służbowych. Adjutant pułkowy powinien być jednym z naygorliwszych oficerów, równie czynny i zdatny na koniu jak w biórze. Podchorążowie są pod jego rozkazami; przez nich centralizuje raporta ze wszystkich szwadronów.

§ 17.

Porucznicy i podporucznicy komenderują plutonami, zaczynając zawsze od najstarszego.

§ 18.

Każdy stopień odpowiedzialny jest za oddział pod

jego komendą zostający. Powinnością jest Pułkownika aby każdemu stopniowi zostawił stósowną władzę; za podkomendnych odpowiedzialnym czynił, karał i nadgradzał (b).

§ 19.

Podchorąży. Czém jest Adjutant pułkowy dla całego pułku, tém są Podchorążowie dla szwadronów. — Oni centralizują służbę przy każdym Majorze, są w bezpośredniej styczności z wachmistrzami starszymi, są niejako najbliższymi przełożonymi i wzorem dla podoficerów. — W manewrach są używani do nadawania dyrekcyj podoficerom przewodnim; do wytykania linij lub punktów gdzie ma przypaść prawe lub lewe skrzydło.

ROZDZIAŁ III.

SZYK KOMPANIJ, SZWADRONU, I PUŁKU, ORAZ MIEJSCA KAŻDEGO STOPNIA WE FRONCIE.

§ 20.

Jazda szykuje się we dwa szeregi, o krok za pierwszym drugi.

W każdym szeregu żołnierze między sobą czuć się powinni lekko strzemieniem. Każda kompanija występuje do frontu w całej swej sile; liczba normalna rot w plutonach przyjęta jest po 18; lecz

(b) Nic gorszego jak kiedy pod zasłoną Pułkownika Adjutant pułkowy lub ktokolwiek inny rządzi pułkiem, ujmuje władzy oficerom. — W takim razie, pomimo największych nawet zdolności i dobrej woli takiego doradcy, wszystko się rozprzęga, niechęci.

czy rot 19, 20, czy tylko 17 lub mniej się znajduje, nic to nie przeszkadza ani zmienia manewrów.

Manewra bojowe wykonywają się półplutonami lub plutonami; gdyby przecież liczba rot zmniejszyła się w kompanij tak, że plutony niemogłyby mieć jak po rot 11, natenczas już nie półplutonami, ale całymi plutonami wszystko wykonywać należy.

§ 21.

SZYK KOMPANIJ.

(Plan 1.)

Plutony jednej kompanij stoją obok siebie bez odstępu. Na prawém skrzydle pierwszy pluton, we środku drugi, na lewém skrzydle trzeci pluton. Na prawém skrzydle każdego plutonu staje wachmistrz plutonowy wpierwszym szeregu; na lewém skrzydle wachmistrz młodszy drugi. Dwóch kaprali stają za niemi w drugim szeregu. Dwoch kaprali staje we środku każdego plutonu w pierwszym szeregu, to jest na lewém i na prawém skrzydle pólplutonów.

Rotmistrz staje o 8 kroków przed środkiem frontu swej kompanij. Porucznik starszy zamyka kompaniją o 4 kroki za środkiem.

Porucznik drugi komenderuje pierwszym plutonem.

Podporucznik starszy komenderuje trzecim plutonem.

Podporucznik młodszy komenderuje drugim plutonem; — każdy z nich o krok przed środkiem.

Jeżeli jest większa ilość oficerów, stają w równéj liczbie przed pierwszym i trzecim plutonem, przed

drugiemi rotami z prawego i lewego skrzydła, wszyscy przed, a nie za frontem.

Wachmistrz starszy zamyka o krok za pierwszym plutonem.

Furyer zamyka o krok za trzecim plutonem.

§ 22.

SZYK SZWADRONU.

Trzy kompanije podług porządku ich numerów, w jednéj linij z odstępami 10 kroków między sobą. Major przed środkiem swego szwadronu o 25 kroków na przodzie.

Podchorąży o 10 kroków za skrzydłem dyrekcyj.

§ 23.

SZYK PUŁKOWY.

(Plan 2.)

Trzy szwadrony podług porządku ich numerów w jednej linij.

Odstępy między szwadronami 10 kroków, jak między kompanijami. Pułkownik o 50 kroków przed środkiem pułku.

Podpułkownik o 2 kroki za nim. Dowódzca flankierów i adjutant pułkowy o 3 kroki z boku, o 2 kroki w tyle podpułkownika. Kapral trębacz i trębacz dowódzcy flankierów o krok za niemi. Majorowie o 25 kroków przed swemi szwadronami.

Podchorąży od sztabu komenderuje plutonem trębaczy o 25 kroków za środkiem pułku. — Inni podchorążowie, każdy o 10 kroków za skrzydłem prawém lub lewém swego szwadronu, dla nadawania punktu dyrekcyj, i pilnowania podoficerów przewodnich.

Plutony flankierskie stają o 50 kroków za skrzydłami, i za środkiem pułku. Lekarze i konowały za plutonem trębaczy.

ROZDZIAŁ IV.

WYROBIENIE PUŁKU.

§ 24.

Wyrobienie pułku dzieli się na :

1. Szkołę żołnierza pieszo i konno.
2. Skołę plutonu konno.
3. Szkołę kompanij, do którey należy mustra flankierska.
4. Szkołę szwadronu i pułku.

Wyrobienie żołnierza aż do szkoły plutonu włącznie, odbywa się w zakładzie (*dépôt*), pod dyrekcyą Kapitana Jnstruktora. Gdy cała klassa dojdzie do tego stopnia, natenczas powinni być dokładnie ubrani, uzbrojeni, opatrzeni w konie ujeżdżone, i odprowadzeni do szwadronów bojowych.

Kapitan Jnstruktor jest odpowiedzialnym za wyrobienie żołnierzy w zakładzie. W szwadronach zaś bojowych komendanci plutonów, kompanij, i szwadronów, są odpowiedzialni za utrzymanie tejże instrukcyj pierwotnej, i jej uzupełnienie.

Jeżeli potrzeby są nagłe, w szwadronach bojowych od razu podług tych samych zasad żołnierz wyrobionym być może, — i powinien.

REGUŁY I ZASADY OGÓLNE.

§ 25.

Komendy są trojakie : *ostrzegające*, to jest BACZ-

NOŚĆ; *przygotowawcze*, które wskazują manewr mający się wykonać; i *wykonawcze*, to jest: MARSZ I STÓJ.

Pierwsze dwie nadają się wyraźnie, głośno, w miarę rozległości frontu, lecz przeciągle; ostatnie nadają się jeszc głośniéj i krótko.

§ 26.

Jeżeli przed komendą: MARSZ, nie jest oznaczony chód *kłusem*, lub *galopem*, to jest znakiem że się ma wykonywać *stępą*. — Kiedy komendant chce aby się wykonywało *kłusem* lub *galopem*, powinien dodać przed komendą MARSZ, komendę: *kłusem*, lub *galopem*.

§ 27.

Chody są trzy: *stępą*, *kłus* i *galop*; czwał, attak czyli szarża, jest to powiększony gwałtowny galop.

Powiększyć lub zmniejszyć ruch czyli chód, jest to powiększyć lub zmniéjszyć stęp, kłus lub galop. — Podwoić chód, jest to przejść ze stępu w kłus, z kłusu w galop. Francuzi rachują że koń przebiega na minutę stępą 100 metrów, — w kłusie 240 metrów, — w galopie 300 metrów.

§ 28.

Drugi szereg jazdy staje za pierwszym szeregiem w odstępie jednego kroku czyli dwóch stóp; rachując od ogona konia pierwszego szeregu, do czoła konia drugiego szeregu. W galopie i czwale odstęp ten powiększa się cokolwiek, aby uniknąć zatratowania koni.

§ 29.

Żołnierz pierwszego szeregu, z żołnierzem drugiego szeregu za nim stojącym, składają rotę.

§ 30.

Dwójka jest dwóch żołnierzy z pierwszego, dwóch z drugiego szeregu za niemi stojących; czyli dwie roty.

§ 31.

Sekcya jest to połowa półplutonu, złożona z pięciu lub czterech rot, mniej lub więcej, jak wypadnie z podziału.

§ 32.

Kolumny są trojakie:

1. Kolumna podróżna, to jest dwójkami lub sekcyami.

2. Kolumna w całych odstępach, to jest plutonami lub półplutonami, zachowując odstępy równe rozciągłości frontu.

3. Kolumna ściśnięta.

§ 33.

Odstępy w kolumnach rachują się od głów koni pierwszego szeregu oddziału poprzedzającego, do głów koni pierwszgo szeregu oddziału następującego. Odtrąciwszy przeto wysokość pierwszego i drugiego szeregu plutonu poprzedzającego kroków szcść, zostanie odstępu wolnego między plutonami ośmnasto rotowemi w kolumnie plutonowej kroków dwanaście, w kolumnie półplutonowej kroków trzy.

§ 34.

Luki (*intervalles*) są to odstępy między różnemi częściami frontu stojącemi na jednej linji; są one potrzebne dla ułatwiania marszów frontem, i dla przejścia ustępujących flankierów. Szerokość luki między jedną kompanią a drugą naznaczona jest na kroków dziesięć.

§ 35.

Wykonywając jakikolwiek ruch półplutonami, póki niema podoficera przed frontem, oficer komendant plutonu daje komendę dla obydwóch półplutonów; ale w takim razie naznacza pierwszy lub drugi pul-pluton. Gdy podoficer wyjeżdża przed półpluton, obejmuje przez to jego komendę.

§ 36.

W kolumnach od prawego, dyrekcya czyli przewodni jest zwykle na lewo; w kolumnach od lewego, na prawo; — w kolumnach od środka na prawo albo na lewo podług potrzeby.

§ 37.

O PUNKTACH DYREKCYI.

Kiedy jakikolwiek oddział jazdy maszeruje czy frontem czy w kolumnie; przewodni, to jest podoficer albo kapral ze skrzydła dyrekcyi, ma sobie wskazany, lub sam obiera punkt w odległości na który powinien maszerować prosto. Punkt ten nazwany punktem dyrekcyi, powinien być na linij prostopadłéj do frontu. W tym celu obiera się jaki

przedmiot nieruchomy, na przykład drzewo, wieża, dom, skała, etc. Aby nań maszerować prosto, trzeba obierać punkta pośrednie na téj saméj linji przed nami leżące, i w przedłużeniu ich zawsze na punkt dyrekcyi trafiać.

Punkta pośrednie mogą być objekta mniejsze i bliższe. Gdy przewodni dochodzi do jednego z nich, obiera sobie inny, i tak ciągle. Dla nadania punktu dyrekcyi stanąć należy o kilkanaście kroków za przewodnim; naprzód uważa się czyli koń jego jakoteż koń jego zaplecznika są postawione prosto, równo jeden za drugim i prostopadle do frontu; — natenczas w przedłużeniu tej linij obiera się punkt dyrekcyi, i punkta pośrednie.

Przewodni zaplecznikowi swemu zawsze punkt dyrekcyi zakrywać powinien.

SZKOŁA ŻOŁNIERZA PIESZO.

Usposobienie żołnierza, chociaż kawalerzysty, zaczyna się od wyrobienia go do pewnego stopnia pieszo. Regulamin piechoty może być użytym w tym względzie również i dla jazdy; — aby jednak instrukcya piesza nadto daleko posuniętą nie była, ze stratą drogiego czasu, ograniczyć się powinna jak następuje:

(*a*) Postawa żołnierza bez broni.
(*b*) Zwroty głowy.
(*c*) Obroty ciała na prawo i na lewo.
(*d*) Zwrot w tył.
(*e*) Krok zwyczajny i podwójny.
(*f*) Znaczenie i odmiana kroku.
(*g*) Marsz półobrotem.
(*h*) Równanie się.
(*i*) Marsz frontem.
(*k*) Cofanie frontu.
(*l*) Marsz rotami.
(*m*) Zachodzenie w miejscu.
(*n*) Zachodzenie w marszu.

A.

POSTAWA ŻOŁNIERZA BEZ BRONI.

Napiętki na linii szeregu zbliżone do siebie, o ile tylko skład nóg dozwala; stopy równo w pole obrócone, i tworząc cokolwiek mniéj niż kąt prosty. Kolana wyciągnięte bez natężenia. Ciało prostopadle na biodrach, podając naprzód piersi bez wystawiania brzucha. Ramiona równo w tył podane i jednakowo opuszczone. Ręce naturalnie

spadające, łokcie zbliżone do ciała. Dłoń cokolwiek w pole obrócona, mały palec na szwie od spodni. Głowa prosto bez przymusu, podbródek zbliżony do szyi, lecz nie tak aby ją zakrywał. Oczy w prost o trzydzieści krokow patrzące. W ogólności żadnego wymuszenia.

B
ZWROTY GŁOWY.

Nadawszy rekrutowi postawę żołnierza bez broni, uczący pokaże mu jak ma zwracać głowę na prawo i na lewo. Chcąc mu to kazać wykonać, komenderuje :

1. *Oczy w pra* — wo.
2. *Oczy* — w prost.

Na pierwszą komendę, żołnierz zwróci głowę bez szarpania na prawo, o tyle aby oko lewe znalazło się na linii przez środek piersi idącéj, i patrzy po szeregu.

Na drugą komendę, zwróci głowę na zwykłe położenie i patrzy przed siebie.

Zwrót głowy na lewo odbywa się sposobem odwrotnym.

Uczący, pilnie uważać będzie ażeby rekruci, zwracając głowę, nie wykręcali ramion, lecz trzymali je nieporuszenie.

Gdy uczący zechce dać spocząć żołnierzowi, komenderuje :

W miejscu — spocznij.

Na tę komendę żołnierz stanie dowolnie, lecz lewego napiętka nie poruszy z miejsca.

Gdy po spoczynku uczący zechce rozpocząć naukę, komenderuje :

BACZNOŚĆ.

Na tę komendę żołnierz przybierze postawę pod A przepisaną.

C

OBROTY CIAŁA NA PRAWO I NA LEWO.

We wszystkich obrotach ciała, napiętek lewy zostać powinien na tém samém miejscu. Obroty w prawo i w lewo wykonywają się w jedném tempie. Uczący komenderuje :

W pra — wo, lub *w le* — wo.

Na tę komendę, żołnierz uniosłszy nieco palce lewéj nogi i stopę prawą nie oddalając jéj, obraca się w stronę wskazaną na lewym napiętku, i staje na obu stopach.

Chcąc po obróceniu się żołnierzy na prawo lub lewo, kazać im powrócić do poprzedniego postawienia, uczący komenderuje :

FRONT.

Na tę komendę, żołnierz powróci do frontu, zwracając się sposobem dopiero co wskazanym, w stronę przeciwną téj w którą się był poprzednio obrócił.

PÓŁOBROTU W PRAWO I W LEWO.

Chcąc kazać wykonać półobrotu, uczący komenderuje :

Półobrotu w pra — wo, lub *półobrotu w le* — wo.

Na tę komendę, żołnierz obraca się w stronę wskazaną jedną ósmą okręgu koła na lewym napiętku, i prawy obok niego przenosi.

Chcąc po zrobieniu półobrotu w prawo czy lewo, powrócić do poprzedniego postawienia, uczący komenderuje :

FRONT.

Na tę komendę, żołnierz zwraca się nazad do frontu, obracając się ósmą część koła.

D)

ZWROT W TYŁ.

Dla zwrócenia się w tył, co się uskutecznia w dwóch tempach, uczący komenderuje :

Przez lewo — W TYŁ, — ZWROT.

Pierwsze tempo : Na komendę W TYŁ, wysunąć prawą nogę naprzód, tak ażeby jéj napiętek był na przeciw wielkiego palca lewej nogi.

Drugie tempo : Na komendę ZWROT, unosząc cokolwiek palce nóg, obrócić się w tył przez lewo na obu napiętkach, poczém prawy przysunąć do lewego, i prawą rękę na miéjsce przenieść.

Uczący doglądać będzie aby przy zwrotach, rekruci nie tracili przepisanej postawy.

E

KROK ZWYCZAJNY I PODWÓJNY.

Długość kroku zwyczajnego, jak wyżej powiedziano, ma być dwadzieścia sześć cali (65 centimetrów); szybkość zaś sto na minutę.

Nauczywszy rekruta postawy, uczący, stanąć-

wszy o kilka kroków twarzą ku niemu, wytłómaczy mu zasady i skład kroku; a na pokazanie przykładem, wykonywać go będzie sam powoli, jak i rekruci w początkach wykonywać go powinni. Poczém zakomenderuje:

1. *Półpluton, naprzód,*
2. Marsz.

Na pierwszą komendę, żołnierz przeniesie ciężar ciała na nogę prawą.

Na drugą komendę, lewą nogę wysunie po nad ziemią, żywo lecz bez wstrząśnienia ciałem, o dwadzieścia sześć cali naprzód, wyciągając łydkę, spuszczając cokolwiek palce i wykręcając je nieco tak jak i kolano w pole; w tym samymże czasie ciężar ciała podaje naprzód, stawia tę lewę nogę bez tupania na ziemi, i na nią cały ciężar ciała przenosi, trzymając nogę prawą tylko palcami o ziemię opartą. Potém znów, żywo, lecz bez wstrząśnienia, przeniesie po nad ziemią naprzód nogę prawą, postawi ją sposobem w zwyż przepisanym dla nogi lewéj również o dwadzieścia sześć cali, i tak przedłużać będzie postępowanie, bez krzyżowania nóg, bez wykręcania ramion i trzymając ciągle głowę w prostym kierunku.

Skoro uczący zechce marsz zatrzymać, zakomenderuje:

1. *Półpluton,*
2. Stój.

Na drugą komendę która się dać powinna w chwili gdy jedna z nóg staje na ziemi, żołnierz nogę w tyle będącą przysunie bez tupania do téj która już stoi, i zatrzyma się.

Po wyuczeniu żołnierza chodu krokiem zwyczajnym, uczyć go trzeba maszerowania krokiem podwójnym. Długość tego kroku jest, jak już powiedziano, trzydzieści dwa cale, a szybkość sto czterdzieści kroków na minutę : prawidła zaś wykonania są podobne jak kroku zwyczajnego : trzymanie głowy prosto i ramion równo; ale nogi w kolanach cokolwiek zgięte, ciało naprzód podane więcej niż w marszu krokiem zwyczajnym, i ręce koło ud naturalnie wiszące. Komenda na ten chód jest : *Krok podwójny* — Marsz.

Uwagi ogólne. — Dla przekonania się czy przepisy są zachowane, uczący stanie o dziesięć lub dwanaście kroków na przodzie, i uważać będzie czy nie widać podeszew w czasie gdy rekrut podnosi lub stawia nogi, czy nie dostrzedz ruchu ramion i wahania się ciała. — Pokazując zasady marszu dwom lub trzem ludziom razem, stawiać ich trzeba o krok jeden od drugiego, aby nie nabrali złego nałogu odstawiania łokci dla opierania się na poboczniku. Lecz w tedy nie będzie się wymagało aby się między sobą równali, a to aby nie rozrywać ich uwagi. Z resztą jak rekruci nabiorą w prawy w robieniu kroków równéj długości i szybkości, nabędą tém samém prawdziwego środka do zachowania urównania.

F

ZNACZENIE I ODMIANA KROKU.

Chcąc w czasie marszu wstrzymać chwilowo postępowanie naprzód bez stracenia kroku, uczący komenderuje :

W miejscu — KROK.

Na tę komendę, która się daje gdy żołnierz jednę z nóg stawia na ziemi, żołnierz nie posuwając się naprzód, podnosi tylko nogi i stawia przy sobie oba napiętki, zachowując takt chodu którym szedł.

Gdy uczący zechce znów naprzód postępować, komenderuje :

Na — PROST.

Na tę komendę która również się daje gdy żołnierz jednę z nóg stawia na ziemi, żołnierz zaczyna iść daléj krokiem przepisanéj długości.

Jeżeli żołnierz maszeruje nie tą nogą którą powinien, komenderuje się :

Odmień — KROK.

Na tę komendę, która daje się w chwili gdy jedna z nóg stawiana jest na ziemi, żołnierz przysuwa szybko nogę co była z tyłu do téj którą dopiero co na ziemi postawił, i tęż samą nogę powtórnie wysuwając, daléj maszerować zaczyna.

ZMIANA CHODU.

Gdy żołnierze maszerują krokiem zwyczajnym, a uczący chce chód ich przyspieszyć, komenderuje :

1. *Krok podwójny*,
2. MARSZ.

Na drugą komendę, na któréjkolwiek nodze ona żołnierza zastanie, ten zaczyna szybcéj maszerować, czyli robić sto czterdzieści, trzydziesto-dwucalowych kroków na minutę.

Gdy żołnierze maszerują krokiem podwójnym

chcąc zwolnić ich posuwanie się, uczący komenderuje :

1. *Krok zwyczajny*,
2. Marsz.

Na któréjbądź nodze ta komenda zastanie żołnierzy, zaczynają maszerować krokiem wolniejszym, czyli robić sto kroków dwudziesto-sześciocalowych na minutę.

G

MARSZ PÓŁOBROTEM.

Marszu półobrotem używa się gdy idzie o znaczne przesunięcie frontu. Chcąc w marszu, czy zwyczajnym czy podwójnym krokiem, przesunąć front w prawo, komenderuje się :

Półobrotu w pra — wo.

Na komendę wo, która ma być dana w chwili gdy lewa noga dotyka ziemi, żołnierz postawiwszy tę nogę, zrobi na niéj pół zwrotu czyli ósmą część koła na prawo, a potém wysunie prawą nogę w prost przed siebie, i przedłuża marsz według danych przepisów.

Skoro front dostatecznie w prawo przesunięty zostanie, komenderuje się :

Fron — tem.

Na komendę tem która się daje w chwili gdy prawa noga stawiana jest na ziemi, żołnierz postawiwszy ją zrobi na niéj ósmą część koła w lewo, czyli zwróci się nazad do frontu, wysunie zaraz lewą nogę naprzód, i tak przedłuża marsz.

Podobnież chcąc w marszu przesunąć front w lewo, komenderuje się :

Półobrotu w le — wo.

Na tę komendę, która daje się w chwili gdy noga prawa dotyka ziemi, żołnierz postawiwszy ją, obraca się na niéj pół w lewo, a wysunąwszy nie gubiąc taktu, nogę lewą, na prost maszeruje.

Gdy front dostatecznie w lewo przesunięty zostanie, komenderuje się :

Fron — TEM.

Na tę komendę, która się daje w chwili gdy lewa noga dotyka ziemi, żołnierz postawiwszy ją, obraca się na niéj pół w prawo, i wysunąwszy zaraz prawą nogę, w prost daléj maszeruje.

RÓWNANIE SIĘ.

Żołnierze powinni umieć równać się na prawo i na lewo. Aby rekruci łatwiéj pojęli zasady równania, uczący wprawiać ich będzie najprzód w równanie się pojedyńczo. Na ten cel dwom ludziom z prawego rozkaże postąpić dwa kroki naprzód, i ustawiwszy ich, reszcie każe wchodzić na linją pojedyńczo i z kolei.

Każdy żołnierz ostrzeżony przez uczącego aby wszedł na tę nową linją, postąpi krokiem zwyczajnym dwa kroki, skracając drugi, aby się znalazł sam około sześć cali w tyle nowego urównania. Ztąd, z wróciwszy oczy w prawo, małymi krokami i nie zginając kolan postąpi, i stanie obok swego prawego pobocznika, tak aby nie narusza-

jąc postawy głowy i ramion, znalazł się na jednej z nim linii, i lekko czuł jego łokieć nie odstawiając własnego.

Skoro się już wszyscy żołnierze wyrównają, uczący komenderuje :

STAĆ.

Na tę komendę, żołnierze zwracają oczy w prost przed siebie, i stoją nieporuszeni.

Równanie się w lewo odbywać się będzie według tych samych prawideł.

Skoro się rekruci nauczą równać pojedynczo, uczący każe się im równać całym szeregiem, na komendę :

Na prawo lub na lewo — RÓWNAJ SIĘ.

Na tę komendę, cały szereg postąpi zwyczajnym krokiem na linją wytkniętą przez dwóch ludzi ze skrzydła, i wyrówna się według prawideł powyżéj przepisanych.

Uczący stojąc o sześć kroków na przodzie, twarzą do szeregu obrócony, pilnować będzie zachowania tych przepisów, i dla jego sprawdzenia przejdzie na skrzydło które służyło za podstawę równania. Zobaczywszy że już większa część żołnierzy jest wyrównana, komenderuje :

STAĆ.

Po téj komendzie nikt się już w szeregu nie porusza; aby ci co się jeszcze nie wyrównali, stanęli w linii, uczący komenderuje : rota albo roty te a te, oznaczając je numerami, postąp albo cofnij. Wyszczególnieni tym sposobem żołnierze

zwracają cokolwiek głowę w stronę równania, ażeby zobaczyć o ile mają postąpić lub cofnąć się, i stanąwszy powoli w linii z innemi, odwracają głowę na prost.

I

MARSZ FRONTEM.

Gdy szeregowi dobrze wyrównanemu uczący zechce kazać maszerować naprzód, postawi wyuczonego żołnierza na prawém lub lewém skrzydłe szeregu, stósownie do tego z któréj strony będzie chciał mieć dyrekcyą i komenderuje :

1. *Szereg naprzód ,*
2. *Dyrekcya na prawo* lub *na lewo*,
3. MARSZ.

Na komendę MARSZ, szereg zaczyna ruch lewą nogą, a przewodni starać się będzie aby, trzymając równo ramiona, postępował równym krokiem prosto przed siebie.

Uczący doglądać będzie ażeby każdy żołnierz zachował ciągle przepisy następujące :

Lekko czuć łokciem pobocznika od strony kierunku nadanego równaniu ;

Ani lewego łokcia, ani prawéj ręki od ciała nie oddalać ;

Ustępować ciśnieniu od strony w którą się ma równać, parciu zaś ze strony przeciwnéj opierać się ;

Oddaliwszy się od pobocznika ze strony równania , lub gdy się ten oddali . nieznacznie do niego się zbliżać dla otrzymania lekkiego czucia łokciem ;

Trzymać zawsze głowę prosto, rzucając tylko czasami okiem w stronę nakazanéj dyrekcyi dla przekonania się o swém wyrównaniu;

Żołnierz spostrzegłszy że się naprzód wysunął lub w tyle pozostał, powinien zwolna wejść na powrót w linją skracając lub powiększając krok nieznacznie;

W ogólności uczący starać się powinien dać poznać rekrutom że wyrównanie w marszu może być jedynie zachowane przez równość kroku, lekkie czucie łokciami, i równe trzymanie ramion.

K

COFANIE FRONTU.

Gdy uczący zechce w tył cofnąć szereg który stoi na miejscu, komenderuje:

1. *W tył równaj się*,
2. Marsz.

Na komendę marsz, żołnierze żywo cofają w tył lewę nogę o stopę od obcasa prawéj, potém prawą o stopę od obcasa lewéj, i tak daléj, taktem kroku zwyczajnego, póki nie usłyszą komendy:

1. *Półpluton*,
2. Stój.

Na komendę stój, żołnierze stawiają nogę będącą na przodzie obok drugiéj i zatrzymują się.

Uczący przestrzegać powinien aby żołnierze te kroki w tył robili w prost za siebie, na pobocznikach się nie opierali, i tak postawę ciała jak broni zachowywali.

L

MARSZ ROTAMI.

Dla łatwiejszego obznajmienia rekrutów z mar-

szem rotami, wyrabiani w nim będą w początkach w jeden szereg ustawieni. Uczący, wyrównawszy dokładnie stojący w miejscu szereg, stawia, przed stojącym na skrzydle od strony w którą ma iść kazać, żołnierza już dobrze wyrobionego, i komenderuje :

1. *Półpluton*,
2. *W pra* — wo lub *w le* — wo,
3. Marsz.

Na komendę drugą, szereg obraca się w prawo lub w lewo, podług prawideł przepisanych.

Na komendę marsz, szereg zaczyna maszerować lewą nogą, krokiem zwyczajnym. Będącemu na czele rekrutowi uczący zaleci aby się w marszu stósował do postawionego obok siebie żołnierza i ciągle zachowywał lekkie czucie łokciem do niego.

Uczący, w marszu tym przestrzegać będzie zachowania przepisów następujących :

Aby wszystkie prawidła kroku ściśle były zachowane;

Aby każdy, stawiając swój lewy napiętek przy prawym, a swój prawy przy lewym poprzednika, wstępował ciągle w jego ślady;

Aby maszerując, kolan nie zginać ;

Aby każdy żołnierz patrzał ciągle w kołnierz poprzednika, i tak się kierował, aby jego głowa zakrywała mu głowę tego co przed nim.

Uczący znajdować się będzie zwykle o pięć do sześciu kroków na boku dla przestrzegania w zwyż danych przepisów. Czasami zaś, aby przekonać się czy rekruci utrzymują się dokładnie za swymi po-

przednikami, przejdzie za szereg i da mu odejść kilkanaście kroków.

Dla zatrzymania idącego tak w bok jak rotami szeregu i obrócenia go do frontu, komenderuje się :

1. *Półpluton*,
2. Stój,
3. Front.

Na drugą komendę szereg się zatrzymuje i żaden żołnierz już się nie porusza choćby nawet stracił swój odstęp, co jest potrzebne dla przyzwyczajenia żołnierzy do zachowania ciągle tego odstępu.

Na komendę front, cały oddział zwróci się do frontu, obracając się w lewo jeżeli się maszerowało prawém skrzydłem, a w prawo jeżeli się maszerowało lewém.

Jak rekruci nabiorą wprawy w marszu rotowym, uczący każe im bez zatrzymania się przechodzić z marszu frontem w marsz rotami i nawzajem. Gdy maszerując frontem, uczący zechce bez zatrzymania maszerować rotami w prawo lub w lewo, komenderuje :

1 *Półpluton w prawo* lub *w lewo*,
2. Marsz.

Na komendę marsz, która jeżeli półpluton ma iść rotami w prawo, daje się w chwili gdy lewa noga ma dotykać ziemi, a w chwili gdy prawa ma jéj dotykać jeżeli półpluton ma iść rotami w lewo ; żołnierze, postawiwszy nogę na jéj napiętku obracają ciało w stronę wskazaną, i w tym nowym kie-

runku, bez naruszenia taktu kroku, drugą nogą iść zaczynają.

Gdy maszerując rotami, uczący zechce przejść w marsz frontem, komenderuje :

Fron — TEM.

Na komendę TEM, która jeżeli się szło rotami w prawo daje się w chwili gdy prawa noga ma dotykać ziemi, a w chwili gdy lewa ma jéj dotykać jeżeli się szło rotami w lewo; żołnierze, postawiwszy nogę obracają się na jéj napiętku do frontu, i frontem, bez naruszenia taktu kroku drugą nogą iść zaczynają.

O ZACHODZENIU.

Dwa są rodzaje zachodzenia : zachodzenie w miejscu, i zachodzenie w marszu.

M

ZACHODZENIE W MIEJSCU.

W zachodzeniu w miejscu, podoficer lub żołnierz, znajdujący się na skrzydle za oś służącym, obraca się na miejscu, nie poruszając się ani naprzód ani w tył. Dla uczenia rekrutów tego zachodzenia, gdy szereg stoi w miejscu, uczący postawi na skrzydle które ma zachodzić wyrobionego żołnierza, i zakomenderuje :

1. *Półpluton, w prawo zachodź*,
2. MARSZ.

Na drugą komendę, żołnierze zwróciwszy trochę głowę w lewo i patrząc po linii oczów żołnierzy po lewéj swéj znajdujących się, zaczynają maszerować lewą nogą. Żołnierz będący przy osi, drobnym krokiem maszerując, stósuje się do za-

chodzącego skrzydła; żołnierz na skrzydle zachodzącém maszeruje krokiem zwyczajnéj długości, to jest dwudziesto-sześcio calowym; inni zaś żołnierze im bliżéj osi znajdują się tém więcéj krok swój zmniejszają, zachowując lekkie czucie łokciem do pobocznika od strony osi, i opierając się ciśnieniu ze strony przeciwnéj. Prowadzący zachodzące skrzydło, zaraz w pierwszym kroku podawszy nieco swe lewe ramię, rzuca okiem po szeregu, i zachowuje lekkie czucie do pobocznika, strzegąc się aby go nie popychał.

W początkach aby dać rekrutom lepiéj uczuć zasady zachodzenia, skoro szereg określi ćwierć łuku, uczący nie zatrzymuje go, lecz komenderuje w KOŁO, i daje mu zajść raz lub dwa razy w koło, pilnując żeby się szereg nie rozrywał.

Chcąc wstrzymać zachodzenie, uczący komenderuje:

1. *Półpluton*,
2. STÓJ.

Na drugą komendę szereg zatrzymuje się i żaden już żołnierz poruszyć się nie powinien.

Następnie uczący każe szeregowi zachodzić w lewo, komenderując:

1. *Półpluton, w lewo zachodź*,
2. MARSZ.

Ruch ten wykonywa się odwrotnie, trzymając się zasad danych tu przy zachodzeniu w prawo.

UWAGI TYCZĄCE SIĘ ZACHODZENIA W MIEJSCU.

Zwrócić trochę głowę w stronę zachodzącego skrzydła, i patrzeć po linii oczów żołnierzy znajdujących się od téj strony;

Utrzymywać lekkie czucie łokciem z pobocznikami od strony osi ;

Opierać się parciu idącemu od zachodzącego skrzydła.

ZACHODZENIE W MARSZU.

Skoro rekruci nauczą się zachodzenia w miejscu, należy uczyć ich zachodzenia w marszu. Jeżeli uczący zechce zmienić kierunek maszerującego szeregu, komenderuje :

1. *W prawo* lub *w lewo zachodź*,
2. Marsz.

Pierwsza czyli ostrzegająca komenda ma być dana gdy szereg będzie jeszcze o cztery kroki od punktu w którym ma zmienić kierunek.

Na drugą komendę, zachodzenie w stronę wskazaną wykonywa się podobnie jak zachodzenie z miejsca, z tą różnicą że czucie łokciem ma być zachowane do maszerującego skrzydła zamiast do osi ; indziej że żołnierz znajdujący się od strony osi, zamiast obrócić się w miejscu, krąży, zachowując lekkie czucie łokciem do pobocznika, około osi ; czyli opisuje mały łuk koła robiąc kroki ośmio-calowe. Obchodzenie to punktu w którym się zmienia kierunek jest konieczne aby idące z tyłu oddziały mogły na tém samém miejscu zmienić kierunek bez stracenia odstępów , jak to w szkole plutonu widocznie się okaże. W zachodzeniu takiém dozwolone jest małe wgięcie środka szeregu.

Gdy szereg zajdzie tyle ile uczący zamierzył ten komenderuje :

Na — PROST.

Komenda ostrzegająca *na*, ma być wymówiona gdy jeszcze zostaje parę kroków do ukończenia zamierzonego zajścia, a komenda PROST, w chwili gdy to skończone będzie ; na tę komendę, prowadzący zachodzące skrzydło zacznie w prost przed siebie maszerować, i cały też szereg, zwróciwszy na prost głowy, znów krokiem przepisanéj długości maszerować poczyna.

Szkoła Plutonu, a nawet Szkoła Kompanii, Szwadronu i Pułku, wykonywane będą na piechotę o ile potrzeba; tym samym sposobem jak konno. — Jeżeli czas i okoliczności pozwolą, należy w Zakładzie każdego Pułku zaprowadzić ćwiczenia gimnastyczne, które bardzo przyspieszą rozwinięcie sił i odwagi w młodych żołnierzach.

SZKOŁA ŻOŁNIERZA KONNO.

1. Postawa żołnierza przy koniu pieszo.
2. Wsiadanie na koń.
3. Zsiadanie z koni.
4. Postawa żołnierza na koniu.
5. Obroty głowy.
6. Trzymanie cugli.
7. Maszerowanie naprzód po jednemu.
8. Użycie cugli i łydek.
9. Zwrócić w prawo lub w lewo, w miejscu lub w marszu; — na prawo lub na lewo w tył; — w pół prawo lub w pół lewo.
10. Cofać i naprzód potém postępować.
11. Zmykanie czyli trawersowanie w prawo lub w lewo.
12. Przejść ze stępu w kłus, i z kłusu w stęp; zwolnić lub powiększyć ruch.
13. Wprowadzić konia w galop, zatrzymać lub zmienić chód.
14. Robienie pałaszem.
15. Robienie lancą.
16. Mustra karabinkowa, pistoletowa i strzelanie do celu.
17. Skakanie przez rowy i baryery.
18. Atak, czyli szarża, lub nacieranie.

§ 1.

POSTAWA ŻOŁNIERZA PRZY KONIU PIESZO.

Żołnierz przyprowadza konia na plac mustry czyli do rajtszuli, i staje po lewéj stronie jego karku wprost zgięcia. Trzyma cugle prawą ręką

o cztery cale od podbródka końskiego, tak, aby ręka była zgięta w łokciu, aby łeb koński był uniesiony, i koń spokojny.

Cugle są założone na kark koński.

Z resztą postawa żołnierza jest ta sama jak przepisano pieszo.

Strzelcy konne mają karabinki przerzucone w tył za plecy przez prawe ramie. Lewa ręka spuszczona po pałaszu.

ułani trzymają lance w lewéj ręce prosto w górę na wysokości lewego ramienia, — łokieć zgięty, wielki palec wyciągnięty po drzewcu, — tylec lancy oparty o ziemię przy lewéj nodze.

§ 2.

WSIADANIE NA KOŃ.

Wsiadania na koń i zsiadania z koni tak na poruszenia jak i bez poruszeń, uczy się w szkole żołnierza.

Do wsiadania szykuje się oddział czy pluton we dwa szeregi, zostawując sześć kroków odstępu między niemi; żołnierze trzymają konie za cugle.

Komendant, stojąc o kroków 10 przed frontem, obrócony twarzą do plutonu, komenderuje:

1. *Baczność*
2. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ.

Po dokładném wyrównaniu obydwóch szerergów, komenderuje:

3. STAĆ.

Na tę komendę żołnierze zwracają oczy wprost i stają nieporuszeni. — Potém komenderuje :

1. *W każdym szeregu,*

2. *Do dwóch rachuj się.*

Żołnierze rachują się od prawego do lewego, wymawiając głośno, *raz, dwa — raz dwa.*

Po rozrachowaniu komenderuje :

1. *Do — wsiadania.*

Na tę komendę numera pierwsze pierwszego i drugiego szeregu postępują naprzód 6 kroków, czyli o długość konia przed swój szereg, i zatrzymują się każdy naprzeciwko swéj luki.

2. Wsiądź.

Na tę komendę każdy żołnierz robi obrót w prawo, potém krok boczny dla zbliżenia się do strzemienia, bierze za grzywę razem z cuglami lewą ręką, zakłada lewą nogę w strzemię, i prawą ręką chwyta za tylną kulę.

Ułani wykonywają ten obrót i krok boczny bez puszczenia lancy z lewéj ręki, trzymają ją razem z cuglami i grzywą, tylec oparty o ziemię przy lewéj nodze.

3. *Na* — koń.

Na komendę na — każdy żołnierz wznosi się na strzemieniu. — Na komendę koń , zakłada prawą nogę na koń, siada w siodle, opierając się prawą ręką na prawém olstrze, zaraz nogę wkłada

w strzemie, — potém poprawia cugle w lewej ręce, aby dobrze i w miarę ułożone były ; nakoniec prawą rękę opiera o udo.

Strzelcy konne ujmują karabinki po nad prawém ramieniem, i spuszczają je aby wisiały na kruczku.

Ułani chwytają lancę prawą ręką pod lewą, ta ją opuszcza bez puszczenia cugli, — przenoszą lancę przez kark koński między cuglami a koniem, spuszczają ją na dół prostopadle, i zakładają tylec w tulejkę będącą przy prawém strzemieniu.

Potém Komendant plutonu komenderuje :

Naprzód — równaj się.

Na tę komendę numera drugie obydwóch szeregów wjeżdżają między numera pierwsze ; skoro drugi szereg jest zapełniony, przystępuje zaraz do pierwszego o dwie stopy odstępu, — i obydwa szeregi wyrównywają się w stronę zkąd ich równa komendant.

§ 3.

ZSIADANIE Z KONI.

Aby pluton zsiadł z koni, komendant jego komenderuje :

1. *Do* — zsiadania.

Na tę komendę numera pierwsze pierwszego szeregu wyjeżdżają naprzód. Numera drugie drugiego szeregu cofają w tył na długość konia.

Stzelcy konne przerzucają karabinki na plecy przez prawe ramie.

Ulani wyjmują lance prostopadle w górę z tulejki, i opierają tylce na nodze prawéj.

Komendant komenderuje:

2. Zsiądź.

Żołnierz bierze lewą ręką za grzywę, prawą opiera o olstro, wyjmuje prawą nogę ze strzemienia, przenosi ją wyprężoną przez grzbiet konia, przysuwa ją do lewéj, opierając się prawą ręką o tylną kulę.

Ułani wznoszą lance prostopadle w górę prawą ręką, przenoszą jéj tylce przez kark koński pomiędzy cugłami a swém ciałem; opuszczają ją, dając się wysunąć na ziemię tak aby tylec oparł się blisko lewéj nogi końskiéj, chwytają lance lewą ręką razem z grzywą; — i kontynują dalsze poruszenia jak przepisano wyżéj.

3. Z koni.

Żołnierze spuszczają się lekko na prawą nogę na ziemię, przysuwają do niéj lewą, opuszczając nią strzemie, a prawą ręką tylną kulę. Robią krok boczny w lewo, chwytając cugle prawą ręką które lewa opuszcza; potém robią obrót w lewo, i stają przy zgięciu karku swych koni, trzymając prawą ręką za cugle.

Ułani opuszczając grzywę i cugle lewą ręką, trzymają w niéj zawsze lance, przenoszą ją na lewą

swą stronę i opierają przy lewéj nodze prostopadle jak przepisano w postawie przy koniu.

Następuje komenda:

Naprzód — RÓWNAJ SIĘ.

Na tę komendę numera drugie obydwóch szeregów wstępują na swoje miejsca między pierwsze. Drugi szereg skoro jest sformowany, przystępuje do pierwszego, i pluton się wyrównywa.

Nakoniec komendant komenderuje;

STAĆ.

§ 4.

POSTAWA ŻOŁNIERZA NA KONIU.

Jeździec powinien siedzieć na koniu tak, aby był krokiem dobrze wpuszczony w siodło; uda obejmujące równo konia, opuszczone da dół swym ciężarem.

Zgięcie kolana wolne.

Nogi od kolana opadające prostopadle ku ziemi wzdłuż gortów.

Stopy nie zupełnie równoległe od konia, tak jak konformacya człowieka pozwala im spadać bez żadnego przymusu, oparte pierwszym stawem w strzemieniu.

Pięty o dwa cale niżéj od palców. Krzyże prosto bez natężenia, ani wygięcia.

Wierzch korpusu wolno trzymany równo i prosto.

Łopatki podane w tył i zrównane.
Ręce wolne, łokcie naturalnie spadające.
Głowa prosto, swobodna w swoich obrotach.
Prawa ręka zgięta w łokciu, zamknięta i oparta na udzie, wielkim palcem w tył.

§ 5.

OBROTY GŁOWY.

Obroty głowy jeźdźca na koniu są te same co pieszo, to jest: Oczy w prawo, oczy w lewo, oczy wprost; co się wykonywa podług wyżéj przepisanych zasad.

Bardzo jednak przestrzegać należy, aby z obrotem głowy nie podawać ramienia naprzód ani w tył; bo przez to zmieniłby się kiernnek ręki z cuglami, i kierunek konia.

§ 6.

TRZYMANIE CUGLI.

Cugle trzymają się w lewéj ręce, drugi palec od małego przedziela cugle od musztuka, tak aby szlufka (*bouton coulant*) oparta była na tymże palcu. — Cugle od trenzli przechodzą przez dłoń całą. i kładą się na cuglach od musztuka. — Natenczas zamyka się ręka, wielki palec przyciska zebrane cugle z wierzchu.

Ręka lewa z cuglami trzymana być powinna ponad samą kulą przednią, naturalnie — bez wygięcia ani natężenia w zgięciu pięści ; — paznokcie obrócone do ciała; mały palec cokolwiek przybliżony, wielki palec wprost na prawe ucho końskie.

Część ręki między łokciem a pięścią zbliżona do boku i dotykająca się ciała bez przyciskania. Łokcie w naturalném położeniu bez podawania ich naprzód ani w tył.

§ 7.

MASZEROWANIE NAPRZÓD PO JEDNEMU.

Dla nauki jeżdżenia konno, stawia się oddział w jeden szereg; najlepiéj aby tenże oddział nie był liczny, zawierając tylko 8 do 12 żołnierzy.

Potém komenderuje się:

1. *Po jednemu od prawego* (*lub od lewego*),
2. MARSZ.

Na tę komendę, pierwszy żołnierz ściąga cokolwiek koniowi cugle, przyciska obydwie łytki w miarę czułości konia. i natychmiast popuszcza na powrót cugle; przez to koń zacznie postępować naprzód; należy równo i umiarkowanie go prowadzić. Każdy inny jeździec następnie rusza tym samym sposobem naprzód, skoro pobocznik jego już go mija, to jest: skoro ogon koński tegoż pobocznika, znajdzie się równo z głową jego własnego konia.

Każdy z nich maszeruje prosto przed siebie, a doszedłszy do ściany rajtszuli, lub do ścieżki naznaczonéj do jeżdżenia, każdy następnie zwraca w prawo i maszeruje za poprzednikiem. Natenczas Instruktor poprawia postawę, uczy prowadzenia koni, przestrzega i prostuje błędy; — wszystko to

łagodnie, spokojnie, nie pozwalając sobie żadnych słów nieprzyzwoitych.

§ 8.

UŻYCIE CUGLI I ŁYDEK.

Cugle działać zawsze powinny na konia wspólnie z łydkami. — Działa się z spokojnością, bez szarpania; nie ramieniem ani łokciem lecz zwrotami ręki w zgięciu pięści.

Skraca się cugli koniowi przez obrót ręki zbliżając paznokcie i mały palec do ciała; koń przez to podaje swój ciężar w tył; — gdy się więcéj przyciąga cugli, koń zwalnia chód; a gdy jeszcze więcéj się przyciąga, koń zatrzymuje się.

Obracając pięść napowrót tak iż mały palec oddala się od ciała, zwalnia się koniowi cugle.

Łydki przykładają się przez zgięcie nogi w kolanie, i przyciśnięcie łydki po za gortem, niepuszczając strzemienia i mając zawsze piętę na dół, aby nie dotykać konia ostrogą.

Zebrać konia, jest to ściągać go stopniowo cuglami, przykładając razem obydwie łydki po za gortem, aby ciężar konia przeniesiony został na jego zadnie nogi, i czucie cugli aby bardzo było lekkie w pysku.

§ 9.

MASZEROWANIE NAPRZÓD.

Do maszerowania naprzód komenderuje się:

1. *Naprzód stępą,*
2. Marsz.

Na pierwszą komendę koń się zbiera w cugle i w łydki. Na komendę MARSZ, popuszcza mu się cugli; on zaraz postąpi naprzód. Natenczas należy powrócić rękę z cuglami i łydki na miejsce, a następnie umiarkować chód jego.

§ 10.

ZATRZYMAĆ KONIA. Komenda jest:

STÓJ (*przeciągle*).

Jeździec podaje ciężar swego ciała w tył, przyciąga konia cuglami w miarę potrzeby, równo i spokojnie. Łydki trzyma przybliżone aby koń zadu nie obrócił w bok.

§ 11.

ZWRÓCIĆ W PRAWO LUB W LEWO, W MIEJSCU LUB W MARSZU; — NA PRAWO LUB NA LEWO W TYŁ; — W PÓŁ PRAWO LUB W PÓŁ LEWO.

ZWRÓCIĆ W PRAWO. Dla zwrócenia konia w prawo, zgina się ręka w pięści, i zaokrągla się ku sobie tak, aby mały palec jak najbardziéj przybliżył się do ciała; przez to przyciąga się prawy cugiel, a lewy się zwalnia. Skoro tylko koń podaje głowę, posuwa się rękę tak, aby mały palec zbliżyć do prawéj piersi, i przez to dać uczuć koniowi lewy cugiel na karku.

Prawa łydka przyciska się do konia, lewa w pogotowiu aby wstrzymać zad, gdyby nim chciał wyrzucić.

Skoro się obrót kończy, ręka i łydki wracają stopniowo na miejsce.

§ 12.

ZWRÓCIĆ W LEWO. Dla zwrócenia konia w lewo, obraca się ręka w pięści paznokciami na dół, posuwając ją ku lewemu biodru, tak aby skrócić lewy cugiel. Skoro tylko koń podaje głowę przez przyciąganie lewego cugla, posuwa się ręka tak, aby mały palec zbliżyć do lewéj piersi, i dać uczuć koniowi prawy cugiel na karku. — Lewa łydka przyciska się do konia, prawa w pogotowiu aby nie wyrzucił zadem.

Skoro się obrót kończy, ręka i łydki powracają na miejsce.

§ 13.

ZWRÓCIĆ NA PRAWO LUB NA LEWO W TYŁ; — PÓŁ W PRAWO LUB PÓŁ W LEWO.

Zwroty te wykonywają się podług tychże samych zasad.

Komendy są: jeżeli obrót ma być wykonany na miejscu:

1. *W prawo* (lub *w lewo*) — ZWRÓĆ.
2. MARSZ.

1. *Na prawo* (lub *na lewo w tył*) — ZWRÓĆ.
2. MARSZ.

1. *Pół w prawo* (lub *pół w lewo*) — ZWRÓĆ.
2. MARSZ.

Na — PROST.

Jeżeli się w marszu wykonywają obróty komenda jest:

1. *Na prawo*, (lub *na lewo*),
2. Marsz.

1. *Pół w prawo*, (lub *pół w lewo*),
2. Marsz.

Na prost.

Obroty te wykonywają się kreśląc łuk koła na trzy kroki.

1. *Na prawo* — w tył, (lub *na lewo* — w tył),
2. Marsz.

Obroty te wykonywają się kreśląc pół-kole na pięć kroków.

§ 14.

COFAĆ I NAPRZÓD POTÉM POSTĘPOWAĆ.

Komenda jest:

1. *W tył*
2. Marsz.

Te same zasady co do zatrzymania konia, powtarzane póki nie zacznie cofać; —uważać należy aby go więcéj trzymać w łydkach, aby po każdym kroku w tył, pofolgować mu, aby nigdy więcéj jak kilka kroków nie cofać, aby koń prosto a nie bokiem cofał.

Na komendę:

Na — PROST.

Popuszcza się cugli, daje się czuć obydwie łydki, i postępuje się na prostéj linii przed siebie.

§ 15.

ZMYKANIE CZYLI TRAWERSOWANIE W PRAWO LUB W LEWO.

Komenda jest:

1. *Zemknij w prawo*, (lub *w lewo*),
2. MARSZ.

Na pierwszą komendę zwraca się konia w pół prawo.

Na komendę MARSZ, przykłada się lewą łydkę, aby go przymusić do postępowania krokiem bocznym. I tak, lewa ręka prowadzi przód konia, a łydki utrzymują zad jego w bocznym kroku.

Na komendę:

Na — PROST.

Przykłada się łydka prawa i zwraca się konia do prostego chodu.

§ 16.

PRZEJŚĆ ZE STĘPU W KŁUS, I Z KŁUSU W STĘP — ZWOLNIĆ LUB POWIĘKSZYĆ RUCH.

Zmiany chodów wykonywać się powinny spokojnie, zaczynając zawsze zwolna, a dopiero po

kilku krokach reguluje się chód. Stęp i kłus powinien być śmiały, nie nadto wyciągnięty, ani nadto skrócony.

Dla nauki należy czasem kazać wyciągnąć kłusa, co najlepiéj wyrabia łopatki koniom; lub kazać kłusować zebranym chodem, co konia osadza na tyle, oraz wyrabia go w pysku. — Komendy są:

1. *Kłusem*,
2. Marsz.

1. *Stępą*.
2. Marsz.

§ 17.

WPROWADZIĆ KONIA W GALOP, ZATRZYMAĆ, LUB ZMIENIĆ CHÓD.

Komenda jest:

1. *Galopem*,
2. Marsz.

Najlepiéj wprowadzić konia w galop ze stępu, lecz można i z miejsca lub z kłusu. Jeździec podaje ciężar swego ciała w tył. Przez skrócenie cugli zbiera konia i unosi przód jego. — Przez przyłożenie łydki a w potrzebie ostrogi, popędza go do galopu.

Dla galopowania z prawéj nogi, należy poprzednio zwrócić cokolwiek przód konia na lewo, aby prawa łopatka była naprzód podana; uniosłszy go cuglami, przyłożyć lewą łydkę; przy takiéj pomocy sam zacznie galopować z prawéj nogi.

Do galopowania z lewéj nogi używa się pomocy przeciwnych.

W galopie należy konia utrzymywać przez używanie łydek i cugli w miarę jego czułości; nigdy nie trzymać nadto twardo, lecz przyciągać i podawać ręki, popierając łydką tak, aby chód był regularny.

Chcąc przejść z galopu w kłus, lub w stęp, komenderuje się:

1. *Kłusem.*
2. MARSZ.

lub: 1. *Stępą,*
2. MARSZ.

Jezdziec podaje ciężar ciała w tył, przyciąga cuglami, trzymając obie łydki blisko konia, i w kilku krokach wprowadza go w kłus, lub w stęp podług komendy.

Przyciągnąwszy dobrze cugli, zaraz zwalnia ręki, i znowu przyciąga jeżeli potrzeba, unikając twardego działania na musztuk, bo od tego pysk koniowi drętwieje, koń przez nieczułość unosi.

Przez podanie się jeźdźca w tył, silne przyciągnięcie cuglami, i utrzymanie zadu łydkami, można konia na miejscu osadzić, lecz to forsuje jego nogi; należy przeto wszystkiego unikać, co siły konia bez potrzeby niszczy.

§ 18.

ROBIENIE PAŁASZEM.

Mustry pałaszowe jak są przyjęte w różnych armiach, są wszystkie prawie równie dobre; za-

leży tylko natém aby jaknajczęściéj żołnierz był ćwiczony w robieniu pałaszem, pieszo, konno, w miejscu, w stępie, w kłusie i w galopie.

Kapitan Instruktor w zakładzie, a Rotmistrze w swoich kompaniach czuwać powinni aby lekcye fechtowania były jaknajczęstsze; aby się to stało miłą rozrywką dla żołnierzy, która nie tylko w garnizonach ale nawet w marszach i w śród kampanii powinna zajmować ich wolne momenta.

Przy każdém robieniu pałaszem i przed uderzeniem na nieprzyjaciela na polu boju, nie można dosyć zalecać żołnierzom, *aby szczególniéj używali pchnięcia*; rany od ostrza pałasza są rzadko ciężkie, pchnięcie zaś prawie zawsze śmiertelne. Pałasze przeto proste są najlepsze.

§ 19.

Dla dobycia pałasza z pochwy, komenda jest:

1. *Do dobycia pałaszy*, BACZNOŚĆ,
2. *Dobądźcie*,
3. *Pałaszy*.

Na komendę BACZNOŚĆ, prawa ręka przenosi się po nad lewą rękę z cuglami, i uderza się z lekka o rękojeść; zakłada się temblak na rękę aż po za pięść, ulżywa się pałasz o cztery cale z pochwy, i tak się czeka dalszéj komendy; uważając aby nie zmieniać pozycyi ciała, nie podawać ramienia za ręką.

Na komendę DOBĄDŹCIE, wyciąga się pałasz śmiało, podając koniec po za lewe ramie, wznosi go się cokolwiek w górę i ściąga się natychmiast tak, aby oprzeć rękojeść na piersi; koniec pałasza prosto-

padle do góry, ostrze obrócone na lewo, ręka trzymająca pałasz na wysokości halsztuka, wielki palec wyciągnięty po rękoieści.

Na komendę PAŁASZY, ściąga się pałasz na prawe udo.

§ 20.

TRZYMANIE PAŁASZA NA KONIU.

Pałasz trzymany być powinien tak, aby rękoieść oparta była na środku prawego uda; wielki palec i dwa pierwsze trzymają pałasz obejmując rękoieść; dwa ostatnie palce zgięte w raz z brzegiem dłoni opierają się na udzie. — Łokieć cokolwiek zgięty, tylec pałasza oparty o prawe ramie w jego zgięciu, ostrze przed siebie prosto w pole.

Cała ręka powinna mieć pozycyą naturalną, bez żadnego natężenia ani wyginania, czy w pięści czy w lokciu.

§ 21.

SCHOWANIE PAŁASZA.

Komenda jest:

1. *Do schowania pałaszy* — BACZNOŚĆ,
2. *Schowajcie*,
3. *Pałasze.*

Na komendę BACZNOŚĆ, wznosi się pałasz szybko w górę, i opiera się rękoieść na piersiach jak po drugim poruszeniu przy dobywaniu pałaszy.

Na komendę SCHOWAJCIE, posuwa się ręka z pałaszem do lewego ramienia, opuszcza się koniec pałasza w tył po za lewe ramie obracając ostrze na

lewo; tylec pałasza opiera się o piersi, razem głowa spuszcza się lekko aby patrzeć na pochwę; skoro koniec zasadzi się w pochwę natychmiast w suwa się pałasz, zatrzymując go o czteri cale od zupełnego dosunięcia. Prawa ręka opiera się na lewéj i trzyma pałasz z lekka w tém samém położeniu, jak się znajdowała po komendzie BACZNOŚĆ przy dobywaniu pałaszy.

Na komendę PAŁASZE, dosuwa się pałasz, aby był zupełnie schowany, i przenosi się prawą rękę na prawe udo.

§ 22.

Mając oddział żołnierzy na placu dla uczenia ich robienia pałaszem, gdy maszerują w jednéj linii, komenderuje się STÓJ.

1. *W prawo* — ZWRÓĆ,
2. MARSZ.
3. *Stój* — RÓWNAJ SIĘ.

Oddział przez to znajdzie się w jednéj linii w odstępach o trzy kroki między jeźdzcami.

Najpotrzebniejsze poruszenia mustry pałaszowéj są.

§ 23.

1. *Naprzód* — ZASTAW SIĘ.

Na tę komendę, prawa ręka wysuwa się naprzód i zasłania jeźdźca pałaszem trzymając rękoieść o dziesięć cali przed środkiem piersi, ostrze obrócone ku nieprzyjacielowi, wielki palec wyciągnięty po rękoieści którą podpiera; cztery palce obejmują ją w koło; koniec pałasza podany naprzód i w lewo tak, aby odpowiadał lewemu oku.

§ 24.

1. *Sześć prostych cięci,*
(na poruszenia lub bez poruszeń.)

2. Tnij.

1. *Poruszenie* : Jeździec wznosi koniec pałasza w górę, i tnie przeciwnika od jego lewego ramienia ku prawemu udu.

2. *Poruszenie* : Tnie z przeciwnéj strony od prawego ramiona ku lewemu udu.

3. *Poruszenie* : Tnie od dołu, od lewego uda do prawego ramienia.

4. *Poruszenie* : Tnie od dołu, od prawego uda do lewego ramienia.

5. *Poruszenie* : Tnie przeciwnika w lewe ucho.

6. *Poruszenie* : Tnie przeciwnika w prawe ucho, i zastawia się naprzód.

§ 25.

Uważać należy aby zawsze patrzeć oko w oko nieprzyjacielowi; aby wszelkie cięcia dawane były władając ręką w zgięciu pięści, jak najmniéj zginając ją w łokciu; przez to jeździec będzie ciągle zastawiony od cięcia przeciwnika. Aby razy były silne, zawsze ciąć należy ostrzem pałasza, a w każdém zastawieniu ostrze obrócone być powinno do odparcia nieprzyjacielskiego cięcia.

Pchnięcia powinny być silne ale gładkie, nie przez szturchnięcia; bo tylko gładkie pchnięcie pałasza wejdzie głęboko. — Pchnięcia są dwojakie : obracając paznokcie do góry (*en quarte*), lub obracając paznokcie na dół (*en tierce*) i jedne i drugie powinny być silne ale gładkie.

§ 26.

1. *Dwa cięcia do ataku.*

2. Tnij.

1. *Poruszenie* : Zgina się ręka w łokciu, i ściąga się pałasz do prawego ucha końcem naprzód, równolegle od ziemi. Po krótkiém ściągnięciu, które jest tylko dla zamachu, daje się silne pchnięcie w pierś przeciwnikowi. Ostrze pałasza w górę, ręka wyciągnięta, korpus podany naprzód.

2. *Poruszenie* : Unosi się koniec pałasza w górę i daje się silne cięcie w głowę, prosto z góry na dół.

Po cięciu jeździec zastawia się naprzód.

Sześć cięci prostych, oraz dwa cięcia do ataku należy wykonywać w prawo, w lewo, i wtył; wykręcając korpus ciała po nad biodrami w stronę naznaczoną w komendzie; to posłuży wiele do wyrobienia ręki żołnierzowi.

Należy także kazać wykonywać pałaszem młynka naprzód, w prawo, w lewo i w tył, co się robi ręką wyciągniętą, władając tylko w zgięciu pięści.

§ 27.

1. *W prawo* — zastaw się.

Ręka prawa przenosi się z rękojeścią po nad prawe ucho na wysokość kaszkieta, pałasz opuszcza się po prawéj stronie, koniec cokolwiek więcéj oddalony, ostrze w pole tak, aby cała prawa strona jeźdźca zakrytą była.

1. *Po nad głową* — zastaw się.

Unosi się w górę ręka z pałaszem naprzeciw

prawego ramienia na wysokość kaszkieta, wielki palec podpiera rękoieść, ostrze w górę, koniec pałasza w lewo aby odpowiadał lewemu ramieniu, tak aby głowa i cały przód jeźdźca zakryte były.

§ 28.

W lewo — ZASTAW SIĘ.

Prawa ręka przenosi się na lewą stronę równo z kaszkietem, wielki palec podpiera rękoieść, pałasz opuszcza się po lewéj stronie, ostrze w pole, koniec cokolwiek oddalony, tak aby jeździec zakryty był z boku.

§ 29.

W tył — ZASTAW SIĘ.

Prawa ręka przenosi się w tył głowy, naprzeciw prawego ramienia, na wysokość kaszkieta, w łokciu cokolwiek zgięta. Wielki palec podpiera rękoieść, pałasz opuszczony na dół, ostrzem w tył, tak aby zakrywał plecy; koniec pałasza znajdować się powinien naprzeciw lewego boku jeźdźca z tyłu.

§ 30.

1. *Sześć cięci na piechotę.*
2. TNIJ.

1. *Poruszenie*: Będąc zastawionym naprzód, jeździec opuszcza pałasz na dół po prawéj stronie konia, ostrzem do siebie, i prowadzi go aż po za prawą ostrogę, ręką wyciągniętą w łokciu; natenczas odbija silnie tyłcem pałasza bagnet, uderzając od tyłu naprzód, aby go odrzucić w górę.

2. *Poruszenie*: Tym samym zamachem, daje silne cięcie z góry w łeb pieszego nieprzyjaciela.

3. *Poruszenie*: Tym samym zamachem wznosi pałasz w górę i daje silne cięcie w łeb pieszego nieprzyjaciela po lewéj stronie, rąbiąc od przodu w tył w zdłuż konia.

4. *Poruszenie*: Wracając tym samym zamachem ręki, daje silne cięcie od tyłu naprzód i w górę.

5. *poruszenie*: Sciąga rękoieść do prawego ucha zginaiąc rękę w łokciu, i daje silne pchnięcie aż do ziemi po prawéj stronie konia, przychylając się na dół.

6. *Poruszenie*: Sciąga rękoieść do prawego ucha, podaie wagę ciała na lewę stronę, i daje silne pchnięcie na dół, po lewéj stronie, przychylając się także.

Potém pchnięciu bierze zwyczajną postawę, i zastawia się naprzód.

§ 31.

ROBIENIE LANCĄ.

Lanca jest naszą narodową bronią, straszną w ręku mężnego jeźdźca, ale wiedzieć należy, że o ile każda broń jest dobrą w ręku odważnego, i najlepsza broń mało znaczy bez śmiałości. W kawaleryi odwaga jest wszystkim.

§ 32.

TRZYMANIE LANCY NA KONIU.

Lanca oparta tylcem swoim w tulejce przy pra-

wém strzemieniu, trzymana być powinna prostopadle do góry, tak aby prawa ręka znalazła się na wysokości prawéj piersi. Cztery palce obejmują drzewicc na około, wielki palec wyciągnięty w górę wzdłuż drzewca. Łokieć zgięty, trzymany naturalnie bez natężenia.

§ 33.

Wramie — BROŃ.

Na tę komendę żołnierz przytrzymuje lancę lewą ręką nie puszczając cugli, prawą rękę zakłada w temblak aż po za łokieć, odbiera napowrót lancę prawą ręką, i puszcza ją w tył do spoczynku — pięść opiera o udo.

§ 34.

Za — BROŃ.

Podrzuca łokciem lancę naprzód, chwyta ją prawą ręką, podaje lewéj ręce która ją przytrzymuje nie opuszczając cugli. Natenczas prawą rękę wyjmuje z temblaka, i bierze nią lancę jak było przepisano w § 32.

§ 35.

Do ataku — BROŃ.

1. *Poruszenie* : Prawą rękę opuszcza się po lancy aż na wysokość biodra, unosi się lancę prostopadle w górę aby ją wyjąć z tulejki.

2. *Poruszenie* : Spuszcza się lancę grotem naprzód prawie równolegle od ziemi ; drzewicc pod

prawą pachą o dwa cale poniżéj piersi, łokieć przyciska lancę i daje siłę w trzymaniu. Prawa ręka o sześć cali od piersi obejmuje drzewiec w koło czterma palcami, wielki palec wyciągnięty naprzód wzdłuż lancy — paznokcie do góry.

§ 36.

Naprzód — PCHNIJ.

1. *Poruszenie* : Daje się silne pchnięcie lancą, wyciągając rękę, prostując prawy łokieć, podając naprzód korpus ciała i obracając rękę paznokciami nadół. Można nawet wypuścić lancę naprzód po dłoni, aby dosiągnąć nieprzyjaciela; lecz zawsze należy tylec jéj utrzymać pod pachą, i w takim razie nie trzeba obracać ręki lecz zachować ją paznokciami do góry, aby lanca nie wypadła.

2. *Poruszenie* : Ściąga się lanca napowrót pod pachę przez zgięcie łokcia, i powraca się w pozycyę do *ataku* — BROŃ.

§ 37.

W prawo — PCHNIJ.

Jeździec obraca korpus ciała po nad biodrami razem z lancą, i daje pchnięcie w prawą stronę powyżéj przepisanym sposobem.

§ 38.

W lewo — PCHNIJ.

Jeździec obraca korpus ciała po nad biodrami w lewo, przenosi razem grot lancy na lewą stronę

karku końskiego, i daje pchnięcie z strony lewéj, podając ciężar ciała za pchnięciem.

Po każdém pchnięciu boczném, jeździec wraca do postawy zwyczajnéj do ataku.

§ 39.

W tył — ZASTAW SIĘ.

1. *Poruszenie*: Unosi grot lancy na wysokość i naprzeciwko lewego oka.

2. *Poruszenie*: Opuszcza grot lancy śmiało w zdłuż karku końskiego prostując do połowy łokieć i oddalając go od ciała, przeprowadza grot lancy koło prawéj ostrogi obracając rękę tak, aby grot podać w tył a tylec naprzód, bierze lancę do pozycyi równoległéj pod pachę, i przyciska ją łokciem tak, aby zasłonił konia i jeźdźca z tyłu; w tym momencie zmienia pozycyą ręki prawéj, którą wykręcił, aby była napowrót paznokciami do góry.

§ 40.

W tył — PCHNIJ.

Obraca głowę w tył przez prawo, oraz korpus ciała o ile możności; przez wyciągnięcie łokcia i podanie ręki z lancą daje silne pchnięcie w tył, równolegle po nad zadem konia. Po pchnięciu ściąga lancę pod pachę grotem w tył, a głowę zwraca prosto przed siebie.

Podług téj saméj zasady daje się pchnięcie w tył i w prawo.

§ 41.

Na piechotę — PCHNIJ.

1. *Poruszenie* : Prawa ręka wyciąga się w górę po nad ramie do całéj wysokości, grot lancy opuszcza się prosto na dół, głowę spuszcza się na prawo aby kierować pchnięciem.

2. *Poruszenie* : Daje się silne pchnięcie na ziemię, i powraca się do postawy *w tył* — ZASTAW SIĘ.

§ 42.

Naprzód — ZASTAW SIĘ.

1. *Poruszenie* : Podnosi się tylec lancy naprzeciw lewego oka.

2. *Poruszenie* : Podnosząc rękę i prostując ją w łokciu, kreśli się grotem lancy półkole napowrot po prawéj stronie, i powraca się do pozycyi, DO ATAKU BROŃ, ściągając lancę pod pachę tylcem w tył ; nakoniec przemienia się pozycya ręki prawéj, aby paznokcie były do góry.

§ 43.

Przez lewo w tył — ZASTAW SIĘ.

Na tę komendę podnosi się cokolwiek ręka z lancą, zakreśla się grotem lancy półkole koło uszu końskich, opiera się drzewiec na lewéj ręce w zgięciu łokcia, grotem w tył ; ręka prawa zmienia pozycyą, to jest, bierze lancę na dłoń, paznokciami do góry i trzyma ją o sześć cali naprzeciwko piersi prawéj ; tylec lancy po prawéj stronie głowy końskiéj.

§ 44.

W tył — PCHNIJ.

W lewo — PCHNIJ

Na piechotę — PCHNIJ.

Głowa i ciało obraca się w tył lub w lewo podług komendy; pchnięcie daje się całą siłą przez wyciągnięcie ręki i podanie za nią ciała.

§ 45.

Naprzód — ZASTAW SIĘ.

Na tę komendę, prawa ręka zmienia pozycyę biorąc lancę paznokciami na dół : zakreśla półkole grotem po nad uszami konia, i bierze się zwyczajna postawa, DO ATAKU.

§ 46.

Każde pchnięcie może być poprzedzone odbiciem broni nieprzyjacielskiéj ; w tym celu komenderuje się naprzykład :

W prawo — ODBIJ , *lub w lewo* — ODBIJ ,

naprzód — PCHNIJ.

Na pierwszą komendę, żołnierz odbija grotem i drzewcem broń nieprzyjacielską od lewego ku prawemu ; lub od prawego ku lewemu ; trzymając lance silnie pod pachą i potem daje pchnięcie naprzód.

§ 47.

W koło po nad głową opędź — SIĘ.

1. *Poruszenie*: Unosi się grot lancy w górę i w prawo na wysokości głowy jeźdźca.

2. *Poruszenie* : Odbija silnie lancą zamachy nieprzyjacielskie od prawéj strony ku lewéj, i od lewéj strony na powrot ku prawéj ; powtarzając to ciągle aż do komendy : NAPRZÓD, — *w prawo lub w lewo* — PCHNIJ.

§ 48.

Za — BROŃ.

Na tę komendę, jeździec bierze lancę napowrot do pozycyi prostopadléj, zakłada tylec w tulejkę i rękę posuwa na wysokość prawéj piersi.

§ 49.

MUSTRA KARABINKOWA, PISTOLETOWA I STRZELANIE DO CELU.

Żołnierz konny powinien być obeznany z mustrą karabinkową i pistoletową; umieć obejść się z bronią palną, rozebrać ją, wyczyścić i złożyć. — Regulamina piechoty posłużyć mogą do téj nauki.

Nie należy przywiązywać wagi do wielkiéj akuratności w téj musztrze, lecz do tego jedynie *aby żołnierz umiał nabijać dobrze i celnie strzelać.*

Skoro dostatecznie pozna tę mustrę pieszo w prawiać go należy do nabijania i strzelania z konia.

§ 50.

SKAKANIE PRZEZ ROWY I BARYERY.

Dla nauki skakania przez rów, tenże niepowinien bydź szerszy jak na trzy do czterech stóp. Baryera zaś czyli drąg, powinien bydź obwinięty w słomę, położony na dwóch słupkach nie wyżéj jak na dwie lub trzy stop; i tak urządzony aby spadał na ziemię jeżeli koń zaczepi nogą. Te rozmiary powiększają się w stósunku wprawy żołnierzy i koni.

Ustawia się żołnierzy w jeden szereg o trzydzieści kroków za rowem. Każdy jeździec następnie na rozkaz Instruktora wyjeżdza stępą, potém przechodzi w kłus; dojeżdżając do rowu podaje cokolwiek cugli, a łydkami ściska; — koń zrobi skok, skoro spada na ziemię należy unieść go cuglami, — i wprowadzić w kłus.

Po przeskoczeniu rowu gdy jeździec doieżdża do baryery, należy unieść konia cuglami i ścisnąć silnie łydkami. Gdy się koń już wznosi do skoku przez barierę, należy zwolnić mu cugli, lecz zaraz po skoku gdy spada na ziemię należy przyciągnąć cugle, aby utrzymać przód jego.

Jeździec podczas skoku powinien objąć dobrze konia udami i łydkami, ciało podać trochę naprzód gdy się koń wznosi; a gdy spada na ziemię osiąść się w siodle podając wagę ciała w tył.

Po przeskoczeniu postępuie daléj kłusem, przechodzi w stęp, i formuie się znowu w szereg na przodzie.

§ 51.

ATAK, CZYLI SZARŻA LUB NACIERANIE.

Dla nauki stawia się podobnież żołnierzy w jeden szereg i tak aby cały plac mieć przed sobą.

Przed prawem skrzydłem stawia się kaprala o ośmdziesiąt kroków, dalėj o ośmdziesiąt kroków stawia się podoficera, dalėj znowu o sześćdziesiąt kroków stawia się drugiego kaprala, a jeszcze dalej o dwadzieścia kroków trzeci kapral oznacza linią na którėj się szereg na powrot ma formować.

Każdy jeździec wyjeżdża następnie z frontu gdy poprzedni już stanął na miejscu; — uszedłszy dwadzieścia kroków stępą przechodzi w kłus; — gdy dojdzie do pierwszego kaprala przechodzi w galop; — gdy dochodzi do podoficera, ten mu komenderuje, *nacieraj marsz* — MARSZ.

Na tę komendę jeździec wypuszcza konia najmocniejszym galopem, osadza się dobrze w siodle, i opiera się na strzemionach, zachowując przepisaną postawę ciała, i lewėj ręki. Prawą ręką wznosi pałasz do pchnięcia, podług pierwszego poruszenia, § 26, co stanowi postawę pierwszego szeregu do ataku. Ulani biorą lancę, DO ATAKU.

Gdy się zrówna z drugim kapralem przechodzi w kłus, i ściąga pałasz na udo. O dziesięć kroków dalėj przechodzi w stęp, a doszedłszy do trzeciego kaprala zatrzymuje się.

Uważać należy aby jeźdźcy nie podawali się naprzód przychylając ciało, jest to szkodliwy zwy-

czay; oraz aby zachowali spokojność rękami i nogami. Za drugą razą ucząc nacierania, każe się brać postawę drugiego szeregu, to jest wznosi się pałasz prosto w górę po nad kaszkiet, do cięcia włeb nieprzyjaciela.

SZKOŁA PLUTONU KONNA.

OGÓLNE ZASADY.

§ 1.

Skoro jeźdźcy poznają dokładnie szkołę żołnierza pieszą i konną, skoro będą już umieli dobrze używać swych koni, jakoteż swéj broni, przechodzą do szkoły plutonu.

§ 2.

Wszelkie ruchy szkoły plutonu wykonywane będą od prawego skrzydła, a skoro żołnierze z niemi się oswoją, wykonywane będą i od lewego.

§ 3.

Gdy też ruchy dobrze wykonywane są stępą, powtarzają się kłusem, wymagając zawsze tejże saméj akuratności. — Późniéj przechodzi się do wykonywania szkoły plutonu galopem; mając na uwadze aby często chody zmieniać, dla ochrony sił i zdrowia koni.

§ 4.

W czasie nauczania żołnierzy mustry plutonowéj, oficer komendant plutonu znajduje się tam z kąd może najłatwiéj dozorować i poprawiać uchy-

bienia; miejsce jego przed środkiem zastępuje najstarszy podoficer. Drugi podoficer zamyka pluton — Kaprale stoją po skrzydłach.

§ 5.

Do nauki szkoły plutonu żołnierze występują w małym ubiorze, z bronią, w kaszkietach, karabinki na kruczkach; konie osiodłane bez czapraków.

CZĘŚĆ PIERWSZA.

1. Ogólne zasady równania.
2. Równanie plutonu rotami następnie.
3. Równanie plutonu we froncie.
4. Otworzyć i zamknąć szeregi.
5. Cofanie plutonem.
6. Z plutonu odłamanie się po jednemu od prawego lub od lewego; z miejsca i w marszu; tym samym chodem lub podwajając chód.
7. Z plutonu odłamanie się dwójkami lub sekcyami od prawego i od lewego; z miejsca i w marszu; tym samym chodem lub podwajając chód.
8. Marsz w kolumnach po jednemu, dwójkami i sekcyami.
9. Odmiany kierunku.
10. Zatrzymanie kolumny.
11. Marsz ukośny pojedyńczy.
12. Z kolumny po jednemu formować dwojki; z dwójek sekcye, tym samym chodem i podwajając chód.

13. Z sekcyi odłamywać się dwójkami, z dwójek po jednemu; tym samym chodem i podwajając chód.
14. Z kolumny po jednemu dwójkami lub sekcyami formowanie frontu naprzód, w lewo, i przez prawo.
15. Formowanie plutonu tym samym chodem i podwajając chód.
16. Odłamywanie się rotami w prawo lub w lewo.
17. Formowanie plutonu w jeden szereg.
18. Formowanie plutonu we dwa szeregi.
19. Robienie bronią.

§ 6.

OGÓLNE ZASADY RÓWNANIA.

Jeźdźcy na koniach równają się podobnie jak pieszo; ramiona ich czyli piersi powinny być równane z piersiami trzeciego od siebie ku stronie równania, głowa lekko obrócona i oczy patrzące po linij oczu, zawsze tak aby widzieć piersi trzeciego jeźdźca. Konie prosto postawione, cokolwiek zebrane, równolegle jeden od drngiego, — czucie lekkie strzemieniem do pobocznika ku stronie równania.

Jeźdźcy drugiego szeregn równają sie między sobą tak jak pierwszy szereg; oprócz tego każdy powinien stać wprost za swoim poprzednikiem wtym samym co on kierunku, czoło konia o dwie stopy od ogona konia poprzednika.

§ 7.

ROWNANIE PLUTONU ROTAMI NASTĘPNIE.
(Plan 3, *Fig. A.*)

Komendant komenderuje :

Dwie roty od prawego lub *od lewego Naprzód* — MARSZ.

Gdy ujdą kroków dziesięć, zatrzymuje ich komenda :

STÓJ — RÓWNAJ SIĘ ,
STAĆ.

Natenczas komenderuje do plutonu :

1 *Rotami w prawo (* lub *w lewo)* — RÓWNAJ SIĘ.

Na tę komendę trzecia rota maszeruje przed siebie naprzód; czwarta nierusza z miejsca aż trzecia dochodzi do linij frontu i tak każda następnie ; uważając aby maszrować spokojnie , żołnierze drugiego szeregu wprost za swemi poprzednikami; dochodząc jeźdźcy obracają głowę wstronę równania, biorą lekkie czucie i wyrównywają się, nigdy nie przechodząc linij frontu aby nie być przymuszonymi cofać.

2. STAĆ.

Na tę komendę cały pluton razem obraca głowę na prost.

§ 8.

Gdy to równanie wykonywa się z dokładnością na liniach równoległych, powtarza się nauka na liniach ukośnych do pierwotnego frontu. Wtym celu komendant każe maszerować dwom rotom z prawego lub lewego skrzydła na prost; gdy ujdą cztery kroki, każe im zajść jedną ośmą część koła; w tej nowej dyrekcyi gdy ujdą kroków sześć zatrymuje je i urównywa. (*Plan* 3, *fig. B.*)

Pluton tym sposobem będzie odkrytym; równanie wykonywa się podług tych samych zasad, i na te same komendy; każda rota gdy się znajdzie napzeciwko miejsca które ma zająć we froncie, wykonywa pół w prawo lub pół w lewo, aby wyszedłszy z plutonu w prost, wstąpiła do nowego frontu także po linij prostej.

Następnie Instruktor komenderuje:

Dwie roty od prawego (lub *od lewego*),
Wtył — MARSZ.

Gdy cofną o cztery kroki, komenderuje:

STÓJ — RÓWNAJ SIĘ,
STAĆ.

Nateneczas komenderuje do plutonu:

1. *Rotami od prawego* (lub *od lewego*)
Wtył — RÓWNAJ SIĘ.

Na tę komendę roty cofają następnie prosto w tył; każdy jeździec zwraca głowę w stronę rów-

nania, i przechodzi trochę linją w tył, aby potém naprzod postąpić, co ułatwia równaniu.

Gdy pluton urównany, komendant komenderuje :

2. Stać.

Instruktor uczy daléj równania dwójkami, sekcyami — co się wykonywa podług tych samych zasad na stósowne komendy.

§ 9.

RÓWNANIE PLUTONU WE FRONCIE.

Pluton będąc we froncie, oficer stawja kaprala skrzydłowego tak aby żaden jeździec nie potrzebował cofać, i komenderuje :

1. *W prawo* (lub *w lewo*) — równaj się,
2. Stać.

Na pierwszą komendę pluton się wyrównywa, spokojnie bez sciskania rot, uważając aby każdy koń postawiony był na wszystkich czterech nogach, i prostopadlę do linij frontu.

Na komendę stać jeźdźcy zwracają głowy na prost i stoją nieporuszeni.

§ 10.

OTWORZYĆ I ZAMKNĄĆ SZEREGI.

Dla otwarcia szeregów komendant plutonu komenderuje : (*Plan* 3, *fig. C.*)

1. *Wtył* — *Otwórz* szeregi.
2. Marsz,

3. *W prawo* (lub *w lewo*) — RÓWNAJ SIĘ.

4. STAĆ.

Na komendę MARSZ pierwszy szereg utrzymuje konie aby stały nieporuszenie; drugi szereg cofa o sześć kroków w tył — żaden jeźdzec nie zbaczając z linij swego poprzednika. Oddaliwszy się o kroków sześć, drugi szereg zatrzymuje się i wyrównywa. Na komendę STAĆ drugi szereg zwraca oczy na prost, cały pluton stoi nieporuszenie.

Dla zamknięcia szeregów oficer komendernje: (*Plan* 3, *fig.* D.)

1. *Zamknij szeregi*,
2. MARSZ.
3. *W prawo* (lub *w lewo*) RÓWNAI SIĘ,
4. STAĆ.

Na komendę MARSZ drugi szereg cały przystępuje spokojnie do pierwszego, o dwie stopy odległości zatrzymuje konie, uważając aby stały prosto na poprzedników.

Na komendę RÓWNAJ SIĘ wszyscy jeźdźcy obracają głowę w stronę równania i urównywają się.

Na komendę STAĆ zwracają oczy w prost.

§ 11.

COFANIE PLUTONEM.

Gdy pluton stoi w miejscu, komendant jego komenderuje :

1. *Pluton w tył*,
2. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo)*,
3. MARSZ.

Na tę komendę wszyscy jeźdźcy razem cofają prosto za siebie w tył, stósując się do skrzydła gdzie się znajduje przewodni.

Gdy pluton kilka kroków w tył się cofnął, oficer komenderuje :

1. *Pluton*,
2. STÓJ.
3. *W prawo* (lub *w lewo)* — RÓWNAJ SIĘ,
4. STAĆ.

§ 12.

Z PLUTONU ODŁAMANIE SIĘ PO JEDNEMU OD PRAWEGO LUB OD LEWEGO Z MIEJSCA I W MARSZU; — TYM SAMYM CHODEM LUB PODWAJAJĄC CHÓD.

Pluton stojąc we froncie, Instruktor komenderuje : (*Plan 4, fig. A.*)

1. *Po jednemu od prawego* (lub *od lewego)*,
2. MARSZ.

Na tę komendę cała pierwsza rota rusza naprzód spokojnie, stępą — żołnierz drugiego szeregu utrzymując się o dwie stopy za swoim poprzednikiem.

Druga rota, i następnie każda inna rusza z miej-

sca wtenczas, kiedy zad konia drugiego szeregu roty odłamującéj się równa się z głową konia pierwszego szeregu roty stojącej jeszcze we froncie.

Każda rota maszeruje sześć kroków prosto przed siebie; potém każdy żołnierz zwraca konia w prawo na 1/16 część koła, i tak ukośnym marszem postępuje, póki nie wejdzie na kierunek czyli na ślad czoła kolumny; natenczas każdy żołnierz zwraca konia na 1/16 część koła w lewo i maszeruje za rotą poprzedzającą o dwie stopy odstępu.

§ 13.

Jeżeli pluton maszeruje stępą, chcąc się odłamać po jednemu tym samym chodem, na komendę: *Po jednemu od prawego*, MARSZ, — pierwsza rota kontynuje stępo, a wszystkie inne roty w plutonie na słowo MARSZ, zatrzymują się razem, i dopiero po kolei następnie odłamują się, jak przepisano wyżéj.

Jeżeli pluton maszeruje kłusem lub galopem, chcąc się odłamać tym samym chodem, pierwsza rota odłamuje się kłusem lub galopem, a wszystkie inne, na komendę: *Po jednemu od prawego* (lub *od lewego)*, MARSZ, przechodzą razem w stęp, lub w klus, to jest: w chód wolniejszy; i dopiero następnie powracają do kłusu lub galopu odłamując się.

§ 14.

Gdy pluton maszeruje frontem, dla odłamania

się po jednemu podwajając chód, komendant komenderuje:

1. *Po jednemu od prawego* (lub *od lewego),*
2. *Kłusem* (lub *galopem),*
3. Marsz.

Na tę komendę pluton kontynuje marsz tym samym sposobem i chodem, a żołnierze odłamując się podwajają chód; to jest: w chodzą w kłus, jeżeli pluton maszeruje stępą lub w chodzą w galop, jeżeli pluton maszeruje kłusem. — Z resztą odłamywanie wykonywa się zupełnie podług zasad powyższych.

§ 15.

Z PLUTONU ODŁAMANIE SIĘ DWÓJKAMI LUB SEKCYAMI, OD PRAWEGO LUB OD LEWEGO, Z MIEJSCA I W MARSZU, TYM SAMYM CHODEM LUB PODWAJAJĄC CHÓD.

(Plan 4, *fig. B* i *C.*)

Gdy pluton stoi w miejscu, dla odłamania się dwójkami lub sekcyami Instruktor komenderuje:

1. *Dwójkami* (lub *sekcyami*) *od prawego* (lub *od lewego),*
2. Marsz.
3. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo).*

Na komendę marsz, pierwsza dwójka, to jest:

dwie pierwsze roty czyli czterech żołnierzy, po dwóch z każdego szeregu, (lub pierwsza sekcya ośmiu lub dziesięciu żołnierzy) od prawego skrzydła rusza naprzód stępą, i maszeruje prosto. Następne dwójki lub sekcye ruszają z miejsca kolejno, i nie pierwej aż w tenczas kiedy zady koni drugiego szeregu dwójki czy sekcyi pobocznej ze strony odłamywania się, znajdą się na linij głów koni pierwszego szeregu dwójki czyli sekcyi jeszcze stojącej we froncie.

Każda z tych dwójek lub sekcyi maszeruje sześć krókow prosto przed siebie, potém każdy żołnierz tak z pierwszego jako i z drugiego szeregu zwraca swego konia na 1/16 część koła w prawo, przez co dwójka czy sekcya maszerować będzie ukośnym marszem w prawo, póty póki nie wejdzie na linię czoła kolumny. Natenczas każdy żołnierz zwraca znown swego konia na 1/16 część koła w lewo, i cała dwójka czy sekcya maszeruje o dwje stopy odstępu za tą która ją poprzedza w kolnmnie.

Numera, drugie lub czwarte, czy piąte to jest zewnętrzne z pierwszego szeregu są przewodniemi i utrzymują dyrekcyą maszerując prosto za numerami drugiemi, czwartemi lub piątemi a całe dwójki lub sekcye do nich się równają.

Odłamanie się dwójkami lub sekcyami od lewego, wykonywa się tym samym sposobem, lecz z przeciwney strony. Dyrekcya będzie na prawo, numera pierwsze będą przewodniemi.

§ 16.

Odłamanie się dwójkami lub sekcyami z plutonu

w marszu, *tym samym chodem*, wykonywa się podług zasad wskazanych w § 13, to jest: pluton cały oprócz dwójki lub sekcyi która się ma odłamywać, na komendę: *Dwójkami* (lub *sekcyami*) *od prawego* (lub *od lewego*), MARSZ, zatrzymuje się, albo przechodzi w stęp z kłusu, w kłus z galopu; i dopiero następnie każdy oddział rusza z miejsca lub podwaja chód odłamując się.

§ 17

Dla odłamania się dwójkami lub sekcyami, *podwajając chód*, komendant komenderuje:

1. *Dwójkami* (lub *sekcyami*) *od prawego* (lub *od lewego*),
2. *Kłusem* (lub *galopem*),
3. MARSZ.
4. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Na trzecią komendę, pierwsza dwójka lub sekcya odłamuje się podwajając chód; pluton kontynuje maszerować prosto dawniejszym chodem, i dopiero następnie każdy oddział bierze chód podwojony odłamując się, jak przepisano w § 14.

§ 18.

MARSZ W KOLUMNACH PO JEDNEMU, DWÓJKAMI I SEKCYAMI.

W marszu kolumną po jednemu, każdy żołnierz uważać powinien aby konia swego prowadził prosto

BIBLIOTHECA UNIV. IAGELL.

w dyrekcyi którą postępuje kolumna, i tak aby jego poprzednik zakrywał mu ludzi przed nim maszerujących.

Odstępy o dwie stopy między ogonem a głową ciągle utrzymują się, a kiedy przypadkiem odstęp się utraci, należy go odzyskać przez spokojne powiększenie lub zmniejszenie ruchu.

§ 19.

Zasady powyższe stósują się i do marszu w kolumnie dwójkami lub sekcyami.

Dyrekcya w kolumnach od prawego jest na lewo, w kolumnach od lewego na prawo.

Skrzydłowi pierwszego szeregu w każdym oddziale ze strony dyrekcyi są przewodniemi. — Inni żołnierze utrzymują czucie i równają się w tę samą stronę. Między oddziałami odstępy zachowują się na dwie stopy, tak jak między szeregami.

§ 20.

ODMIANY KIERUNKU.

(Plan 5, *fig. D* i *E.*)

Maszerując w kolumnie po jednemu, dwójkami lub sekcyami, dla odmiany kierunku komenda ogólna jest:

1. *Czoło kolumny na lewo* (lub *prawo*),
2. Marsz.

Jeżeli kolumna jest po jednemu, na tę komendę naczelny żołnierz obraca konia w stronę nakazaną na 1/4 część koła, kreśląc łuk na trzy kroki, potém maszeruje na prost; każdy następnie na tém samém miejscu to samo wykonywa, i postępuje za czołem kolumny.

Jeżeli kolumna jest dwójkami lub sekcyami, naczelny oddział zachodzi w nakazaną stronę na 1/4 część koła, kreśląc łuk na pięć kroków, czyli oś ruchomą, w tym samym chodzie; lecz żołnierze od osi zmniejszają ruch, a skrzydło zachodzące powiększa. Po zajściu komendant plutonu komenderuje: *Na* — PROST; oddział naczelny rusza prosto przed siebie równym chodem.

Każda następna dwójka lub sekcya to samo wykonywa na tém samém miejscu, tak aby żadne rozerwanie nie nastąpiło, i kolumna maszeruje w nowym kierunku.

Komenda: MARSZ, nadaje się kiedy szereg naczelny dochodzi o trzy kroki do punktu około którego zachodzenie ma się wykonywać. Komenda: PROST, nadaje się w tym samym momencie, kiedy pierwszy szereg zaszedłszy na 1/4 część koła, znajdzie się na linij prostopadłej do dawnego kierunku, czyli do reszty kolumny.

Chcąc odmienić kierunek tylko na 1/8 część koła, komenderuje się:

Czoło kolumny pół w lewo (lub *pół w prawo*).

Natenczas zachodzenie wykonywa naczelny oddział na 1/8 część koła podług tych samych zasad.

§ 21.

ZATRZYMANIE KOLUMNY.

Dla zatrzymania kolumny, komendant komenderuje :

1. *Kolumna*,

2. Stój.

Na tę komendę każdy jeździec zatrzymuje konia w prostym kierunku jak maszerował, bez zdzierania go, ani też nie pozwalając aby wpadł na poprzednika, na co szczególniej uważać należy w kłusie i galopie. Każdy koń powinien się zatrzymać spokojnie o dwie stopy, czyli krok odstępu i bez żadnego cofania.

Dla maszerowania naprzód, komenda jest :

1. *Kolumna naprzód*,

2. Marsz. (Albo : *Kłusem* lub *galopem*, marsz).

3. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Na komendę marsz, wszystkie części kolumny, to jest : wszyscy jeźdźcy razem ruszyć powinni przepisanym chodem, śmiało lecz spokojnie ; po kilku krokach, tak czoło jak koniec kolumny tym samym uregulowanym ruchem postępować mają.

§ 22.

MARSZ UKOŚNY POJEDYNCZY.

(Plan 6, *fig. A*, *B*, *C.*)

Marsze ukośne są dwojakie : marsz ukośny poje-

dynczy, i marsz ukośny oddziałowy; do Szkoły Plutonu pierwszy tylko należy.

Maszerując plutonem frontem albo w kolumnie po jednemu, dwójkami, sekcyami lub półplutonami, zawsze marsz ukośny pojedynczy wykonywać można. W marszu tym linia frontu się nie zmienia; oddział lub oddziały maszerują ukośnie, przez ciągnienie się w prawo lub w lewo, zachowując zawsze front w pierwotnym kierunku. Komenda jest:

1. *Ciąg się w prawo* (lub *w lewo*),

2. Marsz.

Na tę komendę wszyscy jeźdźcy zwracają konie spokojnie i nie zatrzymując się w marszu w stronę wymienioną w komendzie na 1/16 część koła, w tym nowym kierunku maszerują prosto przed siebie.

Przez ten obrót, głowa konia każdego żołnierza znaleść się powinna na linij zgięcia szyi konia jego pobocznika z prawéj strony, to jest: ze strony ciągnienia się, kolano prawe każdego jeźdźca za kolanem lewém pobocznika prawego. Skrzydłowy plutonu ze strony ciągnienia się obiera sobie natychmiast punkta dyrekcyi i jak najakuratniéj maszeruje; jeżeli pluton jest w kolumnie dwójkami lub sekcyami, wszyscy skrzydłowi oddziałów na naczelnego przewodniego uważają, aby ciągle mieli ten sam kierunek, postępując po liniach równoległych od niego.

Wszyscy jeźdźcy równają się w stronę ciągnienia, mając każdy głowę konia swego naprzeciwko karku

konia pobocznika, i kolano swoje za jego kolanem, bez żadnego czucia strzemieniem.

Gdy pluton frontem lub w kolumnie będący zyskał już tyle przestrzeni w bok, ile mu potrzeba było, komendant komendernie:

Na — PROST.

Na pierwszą syllabę — *Na* — która się daje przeciągle, wszyscy jeźdźcy razem zaczynają już konie zwracać, aby na komendę — PROST — ruszyć prosto przed siebie równym i śmiałym chodem.

W ukośnym marszu zawsze się więcéj naprzód jak w bok posuwać należy.

Po komendzie *Na* — PROST, równanie powraca bez komendy w tę stronę gdzie był przewodni przed marszem ukośnym.

Marsz ukośny pojedynczy wykonywa się stępo i kłusem, — galopem nie należy go wykonywać.

§ 23.

Z KOLUMNY PO JEDNEMU FORMOWAĆ DWÓJKI, Z DWÓJEK SEKCYE, — TYM SAMYM CHODEM I PODWAJAJĄC CHÓD.

Dla formowania dwójek z kolumny po jednemu, tym samym chodem, komenda jest:

1. *Formuj dwójki*,
2. MARSZ.

Na tę komendę naczelna rota maszeruje prosto przed siebie; uszedłszy kroków sześć zatrzymuje się.

Jeżeli kolumna jest od prawego, druga rota ciągnie się w lewo, potém zwraca konie na powrót na 1/16 część koła w prawo, i formuje się obok pierwszéj roty, zatrzymuje się równo z nią po lewéj stronie, bierze do niéj czucie i składa dwójkę.

Wszystkie inne roty maszerują prosto przed siebie. Roty drugie formują się obok numerów pierwszych po ich lewéj stronie, w tenczas kiedy też numera już dochodzą do dwójki z formowanéj, i mają się zatrzymać w kolumnie.

§ 24.

Formowanie sekcyi z kolumny dwójkami niczem się nie różni w zasadach od formowania dwójek z kolumny po jednemu. Komenda jest :

1. *Formuj sekcye,*
2. Marsz.

Pierwsza dwójka uszedłszy sześć kroków prosto, zatrzymuje się. Druga dwójka zwraca konie na 1/16 część koła w lewo do marszu ukośnego; formacya wykonywa się tym samym sposobem następnie jak w paragrafie poprzedzającym, przez marsz ukośny pojedynczy w lewo; sekcye formują się jedna za drugą i zatrzymują w kolumnie. Jeżeli kolumna maszerowała kłusem lub galopem, natenczas dwójka lub sekcya naczelna po komendzie marsz, nie zatrzymuje się, lecz przechodzi z kłusu

w stęp, lub z galopu w kłus; wszystkie inne kolejno to samo robią uformowawszy się. W takim razie komendant komenderuje :

Przewodni na lewo (lub *na prawo*).

§ 25.

Formowanie dwójek lub sekcyi w kolumnie od lewego wykonywa się podług tych samych zasad, lecz w przeciwną stronę, to jest przez marsz ukośny pojedynczy w prawo.

§ 26.

Dla formowania dwójek z kolumny po jednemu, lub sekcyi z kolumny dwójkami, *podwajając chód*, komenda jest :

1. *Formuj dwójki kłusem* (lub *galopem*),
   albo :
   Formuj sekcye kłusem (lub *galopem*),
2. Marsz,
3. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Na komendę marsz, naczelna rota lub naczelna dwójka kontynuje maszerować tym samym chodem prosto przed siebie, i nie zatrzymuje się. Wszystkie inne roty lub dwójki razem podwajają chód; następnie formują się w dwójki lub sekcye, jak przepisano w §§ 23 i 24, lecz podwojonym chodem; a z formowawszy się każda następnie przechodzi na powrót w stęp z kłusu, lub w kłus z galopu, i postępuje za czołem kolumny o krok odstępu.

§ 27.

Z SEKCYI ODŁAMYWAĆ SIĘ DWÓJKAMI, Z DWÓJEK PO JEDNEMU, TYM SAMYM CHODEM I PODWAJAJĄC CHÓD.

Będąc w kolumnie sekcyami od prawego, dla odłamania się dwójkami tym samym chodem, komenda jest :

1. *Dwójkami od prawego*,
2. MARSZ.
3. *Przewodni na lewo.*

Na komendę MARSZ, pierwsza dwójka kontynuje maszerować prosto przed siebie tym samym chodem, wszystkie inne zatrzymują się razem na miejscu. Gdy pierwsza dwójka odłamnje się, to jest : skoro zady jéj koni drugiego szeregu znajdą się równo z głowami koni pierwszego szeregu drugiéj dwójki, natenczas druga dwójka rusza z miejsca, ciągnie się zaraz w prawo, w chodzi w kolumnę za pierwszą dwójkę, zwraca konie na prost, i maszeruje za nią o krok odstępu.

Z każdéj czwórki następnie odłamują się dwójki tym samym sposobem, uważając aby pierwsza dwójka już ruszyła prosto przed siebie, skoro dwójka druga oddziału poprzedzającego zaczyna marsz ukośny w prawo.

W sekcyach które się składają z pięciu rot, ostatnia czyli piąta rota przyłącza się zawsze do dru-

giéj dwójki, z nią się odłamuje, maszeruje, i formuje się na powrót w sekcyą, bez żadnéj zmiany przepisów.

§ 28.

Odłamanie się po jednemu od prawego z kolumny dwójkami, wykonywa się tym samym sposobem jak w § 27. Komenda jest:

1. *Po jednemu od prawego,*
2. Marsz.

Naczelna rota kontynuje marsz prosto tym samym chodem, wszystkie inne zatrzymują się razem na miejscu; druga rota przez obrót na 1/16 w prawo, a potem na 1/16 w lewo w chodzi za pierwszą; i tak następnie wszystkie.

W tém odłamywaniu się, bardzo uważać należy aby się żołnierze nie opóźniali i przez to nie robiły się przerwy w kolumnie; jak tylko numer drugi zwraca konia na 1/16 w prawo, już numer pierwszy następny powinien ruszać z miejsca.

§ 29.

Odłamywanie się dwójkami lub po jednemu w kolumnie od lewego wykonywa się podług tych samych zasad jak w § § 27 i 28, lecz z przeciwnej strony, to jest: przez marsz ukośny pojedynczy w lewo. Komendy są:

Dwójkami od lewego,

lub :

Po jednemu od lewego,

Marsz.

Jeżeli kolumna maszeruje kłusem lub galopem, dla odłamania się tym samym chodem, naczelna dwójka lub rota odłamuje się, a wszystkie inne przechodzą z kłusu w stęp, lub z galopu w kłus; i dopiero następnie biorą znowu kłus lub galop, gdy na nie przychodzi koléj odłamywać się.

§ 30.

Dla odłamania się dwójkami z kolumny sekcyami, lub dla odłamania się po jednemu z kolumny dwójkami, podwajając chód, komendy są :

1. *Dwójkami od prawego* (lub *od lewego*), albo : *Po jednemu od prawego* (lub *od lewego*), *kłusem* (lub *galopem*),
2. Marsz.
3. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Na komendę marsz, naczelna dwójka lub naczelna rota podwaja chód i odłamuje się, uważając aby maszerowała bardzo umiarkowanym kłusem lub galopem. Wszystkie inne oddziały kontynują maszerować dawniejszym chodem, dopiero następnie podwajają chód, kiedy na nie przychodzi kolej odłamać się.

§ 31.

Z KOLUMNY PO JEDNEMU, DWÓJKAMI LUB SEKCYAMI; FORMOWANIE FRONTU NAPRZÓD, W LEWO I PRZEZ PRAWO.

(Plan 5, *fig. A, B, C.*)

Maszerując w kolumnie po jednemu, dwójkami, lub sekcyami, prawem skrzydłem na czele, dla formowania frontu naprzód, komenda jest:

1. *Naprzód* — FORMUJ FRONT,
2. MARSZ.
3. STÓJ.
4. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ,
5. STAĆ.

Na komendę MARSZ, naczelna rota, dwójka lub sekcya maszeruje prosto przed siebie, a uszedłszy kroków dwadzieścia zatrzymuje się na komendę STÓJ, i wyrównywa się w prawo. Wszyscy inni jeźdźcy zwracają konie na 1/16 część koła w lewo, ciągną się marszem ukośnym pojedynczym w lewo; następnie gdy się znajdą naprzeciwko miejsca które mają zająć we froncie, zwracają konie na 1/16 część koła w prawo, i roty, dwójki lub sekcye maszerują prosto przed siebie, kolejno wstępują do frontu, i formują się po lewej stronie naczelnej roty lub oddziału. Komenda: *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ, nadaje się zaraz po zatrzymaniu czoła przez komendę STÓJ. Komenda STAĆ, nie daje się aż gdy cały pluton dokładnie urównany.

Zalecać należy żołnierzom we wszelkich formacyach frontu aby w jeżdżając w szereg przytrzymywali konie łydką od strony formacyi, ponieważ są skłonne kłaść się na pobocznym koniu; aby stanąwszy, każdy swego konia zaraz uspokoił i postawił prosto, a dopiero się urównał jak przepisano wyżej.

Formacye frontu naprzód z kolumny lewem skrzydłem na czele wykonywają się podług tych samych zasad, lecz w przeciwną stronę, to jest: roty, dwójki lub sekcye formują się przez ukośny marsz w prawo, a równanie we froncie będzie na lewo.

§ 32.

(Plan 7, *fig. A.*)

Maszerując w kolumnie po jednemu dwójkami lub sekcyami prawém skrzydłem na czele, dla formowania frontu w lewo, komenda jest:

1. *W lewo* — FORMUJ FRONT,
2. MARSZ.
3. STÓJ.
4. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ,
5. STAĆ.

Na komendę MARSZ, naczelna rota, dwójka lub sekcya zachodzi w lewo na 1/4 część koła, czyli odmienia kierunek w lewo i maszeruje prosto przed siebie. — Gdy ujdzie kroków dwadzieścia, komendant plutonu komenderuje: STÓJ. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ. — Naczelny oddział zatrzymuje się i wyrównywa się w prawo.

Wszystkie inne roty lub oddziały po komendzie MARSZ, kontynują maszerować prosto; dochodząc naprzeciw miejsca które mają zająć we froncie, odmieniają kierunek, postępują naprzód i zatrzymują następnie po lewej stronie oddziału stojącego we froncie.

Roty odmieniają kierunek o dwa kroki naprzeciwko miejsca które mają zająć we froncie, dwójki lub sekcye o trzy kroki.

§ 33.

(Plan 7, *fig. B.*)

Maszerując po jednemu, dwójkami lub czwórkami w kolumnie, prawem skrzydłem na czele, dla formowania frontu w prawą stronę, komenda jest:

1. *Przez prawo* — FORMUJ FRONT.
2. MARSZ.
3. STÓJ.
4. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ.
5. STAĆ.

Na komendę MARSZ, naczelna dwójka lub sekcya odmienia kierunek w prawo przez zajście na 1/4 część koła, i maszeruje prosto przed siebie. Gdy ujdzie kroków dwadzieścia, komendant plutonu komenderuje: STÓJ. — *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ.

Wszystkie inne roty lub oddziały po komendzie MARSZ, kontynują maszerować prosto; następnie mijają punkt na którym zachodził oddział poprze-

dni, będąc o krok dalej, jeżeli kolumna jest po jednemu, o dwa lub trzy kroki, jeżeli kolumna jest dwójkami albo sekcyami; każdy oddział kolejno zachodzi podobnież w prawo, maszeruje dwadzieścia kroków w tym nowym kierunku przed siebie, i formuje się po lewéj stronie oddziału poprzedzającego do frontu, biorąc czucie i równanie na prawo.

Po urównaniu, na komendę STAĆ, żołnierze zwracają głowy w prost.

§ 34.

Formowanie frontu *w prawo* z kolumny *lewém skrzydłem* na czele wykonywa się podług § 32, lecz w przeciwną stronę, na komendy: *W prawo,* FORMUJ FRONT — MARSZ — STÓJ — *W lewo,* RÓWNAJ SIĘ — STAĆ.

Formowanie frontu *w lewą stronę* z kolumny *lewém skrzydłem* na czele wykonywa się podług § 33, lecz w przeciwną stronę, na komendę: *Przez lewo,* FORMUJ FRONT — MARSZ — STÓJ — *W lewo,* RÓWNAJ SIĘ.

§ 35.

FORMACYA PLUTONU TYM SAMYM CHODEM I PODWAJAJĄC CHOD.

Jeżeli kolumna, czy od prawego, czy od lewego sekcyami, dwójkami lub po jednemu maszeruje stępą, na komendę:

1. *Formuj pluton,*
2. Marsz.
3. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*).

Pluton formuje się i zatrzymuje, jak przepisano w formacyi frontu naprzód, w § 31.

Jeżeli kolumna maszeruje kłusem, naczelny oddział, po komendzie: *Formuj pluton,* marsz, przechodzi w stęp; jeżeli kolumna maszerowała galopem, przechodzi w kłus, i kontynuje maszerować prosto przed siebie.

Wszystkie inne oddziały dochodzą dawniejszym chodem, to jest kłusem lub galopem; formują się następnie w pluton, podług § 31, i zmniejszają chód, to jest: przechodzą w stęp z kłusu, lub w kłus z galopu, biorąc równanie jak było komenderowano.

§ 36.

Z kolumny sekcyami, dwójkami lub po jednemu, maszerującej prawém czy lewém skrzydłem na czele, chcąc formować pluton podwajając chód, komenda jest:

1. *Formuj pluton kłusem* (lub *galopem*),
2. Marsz.
3. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*).

Na komendę marsz, naczelny oddział maszeruje prosto przed siebie dawniejszym chodem; — wszystkie inne oddziały podwajają chód, to jest: przechodzą w kłus ze stępu, lub w galop z kłusu, — formują się naprzód, jak przepisano wyżej, § 31,

i wjeżdżając na swoje miejsca w szereg plutonu, biorą na powrót chód wolniejszy, to jest: stęp z kłusu lub kłus z galopu. Cały pluton z formowany maszeruje prosto tym samym chodem jakim szedł przed formacyą, mając równanie na prawo, (w kolumnie od lewego na lewo).

§ 37.

Z PLUTONU, ROTAMI W PRAWO LUB W LEWO.

Rotami w prawo lub w lewo z plutonu we froncie używa się tylko dla posunięcia się w jednę lub drugą stronę na téj saméj linij, i do kontramarszu, komenda jest:

1. *Rotami w prawo* (lub *w lewo*),
2. Marsz.

Na tę komendę pierwsza rota rusza prosto przed siebie z miejsca, uszedłszy trzy kroki, każdy jeździec pojedynczo zwraca konia w prawo na 1/4 część koła; — żołnierz pierwszego szeregu postępuje prosto i nadaje dyrekcyą, żołnierz drugiego szeregu ciągnie się w lewo, bierze czucie i równanie do żołnierza pierwszego szeregu, i razem maszerują.

Każda następna rota to samo wykonywa kolejno, ruszając z miejsca w tenczas, kiedy zady końskie roty poprzedzającéj równają się z głowami końskiemi roty następnéj.

Gdy tym sposobem pluton przybrał miejsca ile potrzeba było na prawo, komendant komenderuje do naczelnej roty:

1. Front.
2. Stój. *W prawo* — równaj się,
3. Stać.

Na komendę front, żołnierze pierwszej roty zwracają konie w lewo, żołnierz pierwszgo szeregu postępuje naprzód; żołnierz drugiego szeregu formuje się za nim; na komendę stój, zatrzymują się razem.

Wszystkie inne roty formują się do frontu w lewo tym samym sposobem, podług zasad § 32.

Gdy pluton urównany, nadaję się komenda stać.

Odłamanie się rotami w lewo i z formowanie na powrót frontu wykonywa się tym samym sposobem, lecz z przeciwnéj strony; — równanie będzie w lewo.

§ 38.

FORMOWANIE PLUTONU W JEDEN SZEREG.

(Plan 7, *fig. D.*)

Gdy pluton stoi we froncie, jeżeli potrzeba wypadnie z formowania go w jeden szereg, komenda jest:

1. *Na lewo* — formuj jeden szereg,
2. Marsz,

3. Front,

4. Stój.

5. *W prawo* — równaj się,

6. Stać.

Na komendę marsz, cały pierwszy szereg postępuje naprzód frontem na sześć kroków, i zatrzymnje się. — Na tę samę komendę jeździec lewo skrzydłowy drugiego szeregu robi trzy kroki naprzód, zwraca konia w lewo, i maszeruje prosto przed siebie; następnie za nim każdy żołnierz drugiego szeregn to samo wykonywa, tak aby niebyło przerwy w kolnmnie.

Na komendę front, jeździec lewo skrzydłowy drngiego szeregu zwraca konia w prawo i postępuje naprzód; każdy inny następnie to samo wykonywa, skoro się znajdzie na przeciwko miejsca które ma zająć we froncie.

Na komendę stój, lewo skrzydłowy zatrzymuje konia na linij pierwszego szeregn; to samo robią wszyscy inni następnie wchodząc na tęż linję.

Cały drugi szereg wyrównywa się do pierwszego.

Na komendę stać, jeźdźcy obracają głowy na prost.

Komendant plutonu uważa aby komendę: front, nadał wtenczas kiedy 1/3 część drugiego szeregu wyszła w kolumnie z po za lewego skrzydła pierwszego szeregu; a komendę: *W prawo* — równaj się, dopiero wtenczas, kiedy ostatni jeździec drugiego szeregu zwrócił konia w prawo do frontu.

§ 39.

FORMOWANIE PLUTONU WE DWA SZEREGI.

(Plan 7, *fig. E.*)

Pluton stojąc w jeden szereg, dla z formowania go we dwa szeregi komenda jest:

1. *Na prawo* — FORMUJ DWA SZEREGI,
2. MARSZ.
3. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ,
4. STAĆ.

Na komendę MARSZ, cały pierwszy szereg postępuje naprzód frontem na sześć kroków i zatrzymuje się.

Drugi szereg stoi na miejscu. Skoro tylko pierwszy szereg odłamał się, pierwszy jeździec drugiego szeregu zwraca konia w prawo, postępuje w téj dyrekcyj, przybiera ukośnie w prawo dla zyskania większego odstępu; gdy się znajdzie w prost za pierwszym jeźdźcem pierwszego szeregu, zwraca w lewo do frontu, i staje prosto za nim w swej rocie. Każdy następnie jeździec z drugiego szeregu to samo wykonywa, i cały pluton równa się w prawo.

Komenda: *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ, nadaje się wtenczas, kiedy prawo skrzydłowy drugiego szeregu zwraca konia w lewo do frontu, — i zatrzymuje się. Na komendę STAĆ, cały pluton obraca głowy na prost.

§ 40.

ROBIENIE BRONIĄ.

Dla nauki robienia bronią całym plutonem w miejscu, czy lancą czy pałaszem, potrzeba aby między szeregami i rotami były dostateczne odstępy. Do mustry pałaszowéj potrzebne są odstępy między jeźdźcami na trzy kroki, do mustry lancą na pięć kroków.

Komendant plutonu w tym celu każe naprzód otworzyć szeregi, potém komenderuje:

1. *W lewo* (lub *w prawo*), *na trzy kroki* (lub *na pięć kroków*) *odstępu*,
2. Marsz.
3. *W prawo* (lub *w lewo*) — równaj się,
4. Stać.

Na komendę marsz, jeźdźce prawo skrzydłowi z każdego szeregu postępują sześć kroków naprzód i zatrzymują się; jeźdźce lewo skrzydłowi także z obydwóch szeregów zwracają konie w lewo i maszerują wzdłuż linij. Za lewo skrzydłowymi odłamują się następnie wszyscy jeźdźcy z pierwszego i drugiego szeregu.

Drugi żołnierz od prawego z każdego szeregu, jak tylko zrobił trzy kroki (lub pięć kroków), zwraca do frontu w prawo, i wyrównywa się; wszyscy inni następnie to samo wykonywują jak się znajdą w odstępie od jeźdźca za nim będącego, na którego rzucić okiem w tył powinni; i wyrównywują się do tych którzy już stoją frontem. Drugi

szereg przytém ma do uważania, aby stał w prost za swymi poprzednikami. Gdy obydwa szeregi plutonu urównane są w odstępach, komendant komenderuje : STAĆ.

Po skończonej mustrze pałaszowej lub lancą, dla z formowania plutonu na powrót do ściśniętego frontu, komendant komenderuje :

1. *W prawo* (lub *w lewo*) — ZAMKNIJ ODSTĘPY,

2. MARSZ.

Na tę komendę prawo skrzydłowi obydwóch szeregów postępują naprzód sześć kroków i zatrzymują się; wszyscy inni zwracają konie na prawo, maszerują w zdłuż linij; następnie dochodząc do miejsca, które każdy ma zająć we froncie, zwracają w lewo; formują się po lewéj stronie poprzedzającéj roty, równając się do prawego. Skoro ostatni jeźdźcy weszli do frontu i urównali się, komendant każe zamknąć szeregi.

CZĘŚĆ DRUGA.

1. Maszerowanie plutonu frontem.
2. Kontramarsz.
3. O zachodzeniach w ogólności.
4. Zachodzenie na osi stałej.
5. Zachodzenie na osi ruchomej.
6. Ćwiczenia praktyczne z bronią.
7. Skakanie przez rowy i płoty.
8. Atak plutonem.

9. Rozsypka.
10. Zbiór.
11. Flankierowanie.

§ 41.

MASZEROWANIE PLUTONU FRONTEM CZYLI W LINIJ.

Zasady marszu frontem są następujące :

Utrzymywać równanie bez rozerwania frontu i bez ściskania go, żołnierze powinni trzymać głowy prosto i patrzeć przed siebie, mieć ramiona równo w linij frontu; konie prowadzić spokojnie prosto przed siebie, i utrzymywać je zawsze na liniach prostopadłych do frontu; lekkie czucie strzemienia zachowywać do pobocznika ze strony równania. Ustępować zwolna ciśnieniu jeżeli przychodzi ze strony przewodniego, opierać się ciśnieniu które przychodzi ze strony przeciwnéj.

Przewodni powinien maszerować chodem równym i śmiałym, nie zwalniać go tylko na komendę. Drugi szereg utrzymuje zawsze dwie stopy czyli krok odstępu od pierwszego ; — pierwszy maszeruje o krok za komendantem plutonu.

Jeżeli się zdarzy ciśnienie lub rozerwanie, uchybienia takowe poprawiać należy z wolna, nie spiesząc się, i ciągle postępując naprzód.

Jeżeli przewodni nadto jest ciśnięty, i czuje że

może być zepchnięty z linij dyrekcyi, natenczas wyciąga rękę przed siebie w górę, aby dać znak tego ciśnienia; — żołnierze na taki znak zwracają cokolwiek lecz bardzo nieznacznie konie w przeciwną stronę, rzucają okiem na przewodniego, a gdy się roty rozemkną, i wróci się do lekkiego czucia, prostują konie i maszerują spokojnie.

Podoficer czy kapral ze skrzydła przeciwnego dyrekcyi, może często spoglądać na przewodniego, aby się równał do niego, i utrzymywał ogólną linią frontu.

Po zatrzymaniu plutonu, równanie komenderuje się do skrzydła gdzie był przewodni.

§ 42.

KONTRAMARSZ.

(Plan 7, *fig. C.*)

Kontramarszu używa się dla odwrócenia frontu w tył, na tém samém miejscu.

Komenda jest:

1. *Kontramarsz przez prawo* (lub *lewo*),
2. *Rotami przez prawo* (lub *lewo*),
3. Marsz.

Na pierwszą komendę, podoficer zamykający udaje się za lewe skrzydło plutonu, staje obrócony frontem w przeciwną stronę za lewo skrzydłowym, tak aby między zadami ich koni był odstęp wolny

na sześć kroków. Na komendę MARSZ, rota prawo skrzydłowa odłamuje się w prawo, jak przepisano w § 37, potém cała rota złączona kontynuuje zachodzenie na prawo w tył, kreśląc łuk na sześć kroków, i postępuje daléj ku lewemu wzdłuż zadów końskich drugiego szeregu, jak najbliżéj ich. Wszystkie inne roty to samo wykonywają jedna za drugą o krok odstępu i na tém samém miejscu.

Gdy pierwsza rota dochodzi o dwa kroki do podoficera który oznaczył prawe skrzydło, komendant plutonu komenderuje :

1. Front.
2. Stój.
3. *W prawo* — równaj się.
4. Stać.

Na komendę FRONT, obydwa jeźdźcy zwracają w lewo, skrzydłowy z pierwszego szeregu formuje się po lewej stronie podoficera stojącego na linij, i zatrzymuje się; skrzydłowy drugiego szeregu wstrzymuje konia i formuje się za swym poprzednikiem. Tym samym sposobem wszystkie inne roty wchodzą do frontu, i równają się w prawo.

Gdy pluton urównany, komendant komenderuje :

Stać.

Kontramarsz przez lewo wykonywa się tym samym sposobem, lecz z przeciwnej strony.

Kontramarsz wykonywa się stępą lub kłusem, nigdy galopem.

§ 43.

O ZACHODZENIACH W OGÓLNOŚCI.

Zachodzenia są dwojakie: na osi stałej, i na osi ruchomej.

Osią stałą nazywa się jeździec skrzydłowy koło którego wykonywa się zachodzenie, kiedy on w miejscu tylko swego konia obraca.

Osią ruchomą nazywa się tenże sam jeździec skrzydłowy koło którego wykonywa się zachodzenie, kiedy on postępuje, i kreśli mały łuk w miarę zachodzenia.

W miejscu zachodzi się zawsze na osi stałej; czy oddziały mają zachodzić razem lub kolejno; czy jeden tylko jest półpluton, pluton, lub kompania, czy jest ich więcéj.

W marszu, jeżeli oddziały zachodzić mają razem, natenczas zachodzą także na osi stałej; jeżeli zachodzenie oddziałów ma się wykonywać następnie, natenczas zachodzenie odbywa się na osi ruchomej. Oś ruchoma służy do tego, aby maszerując w kolumnie, gdy wypadnie potrzeba zachodzić kolejno na tym samym punkcie, oddział poprzedzający robił miejsce oddziałowi następującemu, i nie zatrzymywał marszu kolumny.

Jakikolwiek oddział wykonywa zachodzenie, powinien to uskutecznić bez rozerwania się, i zachowując zawsze równanie.

Podoficer, kapral czy żołnierz skrzydłowy zachodzący, powinien naprzód zmierzyć okiem łuk koła który ma zakreślić, aby frontu nie ścisnąć

ani nie rozerwać. Może spoglądać przed siebie i na oś, aby widział jak cały front postępuje. Jeżeli spostrzeże ściśnienie albo otwory, zaraz nieznacznie powiększy albo zmniejszy łuk który kreśli, przybierając zawsze więcej miejsca naprzód jak w bok.

Każdy jeździec pierwszego szeregu kreśli swój łuk mniejszy lub większy w miarę odległości od osi; ponieważ te wszystkie zajścia w jednymże czasie mają być uskutecznione, każdy jeździec przeto ruch przyspieszać musi, im więcej jest oddalonym od osi ku skrzydłu zachodzącemu.

W zachodzeniu *na osi stałej*, skrzydłowy formujący oś, na miejscu obraca konia kreśląc łuk jego przedniemi nogami, a ustępując zadniemi.

Skrzydłowy zachodzący, jeżeli nie będzie nadana komenda: *Kłusem* lub *Galopem*, zachodzi tym samym co szedł chodem; może go on tylko powiększyć w potrzebie, lecz go nigdy nie podwaja, to jest: zachodząc z miejsca, lub jeśli się maszerowało stępą, zachodzi stępą; jeżeli się maszerowało kłusem, zachodzi kłusem; a jeśli się maszerowało galopem, zachodzi galopem.

W zachodzeniach *na osi ruchomej*, skrzydło formujące oś, postępuje tym samym chodem zmniejszonym; a skrzydło zachodzące podwaja chód, to jest: zachodzi kłusem ze stępu, galopem z kłusu, wielkim galopem jeżeli się maszerowało galopem.

W ciągu całego zachodzenia, czy na osi stałej czy na osi ruchomej, wszyscy jeźdźcy mają lekko zwrócone głowy i oczy do skrzydła zachodzącego,

aby do niego stósowali ruch czyli chód koni swoich, i utrzymywali równanie. Czncie zaś lekkie strzemieniem, zachować powinni do osi, aby się od niej nie oderwać Ciśnieniu od strony osi ustępować należy; ciśnięciu od strony skrzydła zachodzącego trzeba się opierać.

W obydwóch rodzajach zachodzenia, wszyscy jeźdźcy razem powinni przestać zachodzenie, i ruszyć prosto przed siebie, na ostatnią syllabę komendy: *Na* — PROST.

§ 44.

ZACHODZENIE NA OSI STAŁEJ.

W zachodzeniu na osi stałej, jeździec formujący oś obraca konia w miejscu, jak powiedziano w § 43, to jest: nie postępuje naprzód ani cofa, nie podaje się w prawo ani w lewo, aby środek wagi jego był ciągle w tym samym pnnkcie. W zachodzeniu w prawo, przednie nogi konia kreślą łnk od lewej ku prawej stronie; gdy przeciwnie, zadnie nogi kreślą łuk od prawej ku lewej stronie.

Gdy się ma zachodzić na osi stałej w marszu, oś zatrzymuje się na miejscu od razu lecz spokojnie bez szarpania; skrzydło zachodzące zachodzi tym samym chodem. Po komendzie: *Na* PROST, obydwa skrzydła i cały front maszerują przed siebie śmiało tym samym chodem jakim szły pierwéj, choćby nawet do zachodzenia była dana komenda kłusem lub galopem.

§ 45.

Zachodzenia najlepiéj uczyć z początku szeregami.

Zachodząc plutonem w szeregach zamkniętych, drugi szereg musi naddawać w stronę skrzydła zachodzącego; dla tego po komendzie: MARSZ, każdy żołnierz drugiego szeregu, przez lekkie zwrócenie konia, a jeśli jest blisko osi, przez zmykanie go przykładając łydkę, posuwa się o dwóch jeźdźców w stronę skrzydła zachodzącego, i o krok za tym nowym poprzednikiem całe zachodzenie odbywa; dwóch skrzydłowych żołnierzy wystaje za skrzydło pierwszego szeregu. — Gdy się zachodzenie kończy, na komendę przygotowawczą drugi szereg wraca za swoich poprzedników, aby za niemi się zatrzymać lub maszerować na prost.

§ 46.

Chcąc plutonem lub jakąkolwiek częścią frontu zajść na 1/4 część koła, komenderuje się :

1. *W prawo* (lub *w lewo*) — ZAJDŹ,
2. MARSZ.

Chcąc zajść na 1/8 część koła, komenda jest :

1. *Pół w prawo* (lub *w lewo)* — ZAJDŹ,
2. MARSZ.

Chcąc zajść frontem w przeciwną stronę, to jest: na pół koła, komenderuje się :

1. *Na prawo-w tył* (lub *na lewo-w tył*) — ZAJDŹ,
2. MARSZ.

Gdy się zachodzenie kończy :

Na — PROST.

lub :

STÓJ — RÓWNAJ SIĘ.

§ 47.

ZACHODZENIE NA OSI RUCHOMEJ.

Zachodzenia na osi ruchomej, używa się tylko w marszu, najczęściéj dla odmiany kierunku czołem kolumny.

W zachodzeniu na osi ruchomej, skrzydło formujące oś zwalnia chód, lecz go nigdy nie zmienia; daléj od osi stopniowo ruch się powiększa tak że skrzydło zachodzące podwaja chód, to jest : zachodzi kłusem ze stępu, lub galopem z kłusu. — Ponieważ jedno skrzydło zmniejsza a drugie powiększa ruch, w środku frontu przeto niektórzy jeźdźcy tylko postępują pierwotnym ruchem.

Po komendzie : *Na* — PROST, obydwa skrzydła zawsze ruszają prosto przed siebie śmiało tym samym chodem, jakim maszerowały przed zachodzeniem.

Zachodząc na osi ruchomej dwójkami, sekcyami, półplutonami i plutonami, łuk który oś każdego z tych oddziałów kreśli, powinien wynosić pięć kroków.

Do zachodzenia na osi ruchomej, komendy są :

1. *W prawo* (lub *w lewo*) — ZACHODŹ,
2. MARSZ.
3. *Na* — PROST.

Albo :

1. *Pół w prawo* (lub *pół w lewo*) — ZACHODŹ,
2. MARSZ.
3. *Na* — PROST.

NOTA. — Dla ułatwienia podoficerom lub kapralom skrzydłowym, i wskazania im że zachodzenie ma się wykonywać *na osi ruchomej*, komenderuje się: ZACHODŹ; zamiast: ZAJDŹ, którego to słowa używa się tylko do zachodzenia na osi stałej.

§ 48.

ĆWICZENIA PRAKTYCZNE Z BRONIĄ

(*Courses des têtes.*)

Aby żołnierzy wprawić do skutecznego używania broni, to jest : pistoletu, pałasza i lancy, wykonywają się praktyczne ćwiczenia następującym sposobem.

W manežu, czy to na otwartém miejscu stósownóm do takich ćwiczeń, stawia się na słupkach mających pięć do sześciu stóp wysokości, głowy zrobione z płótna, wytkane sianem, i za-

tknięte na gwóźdź, który się wbija na wierzchu słupa. Z każdej strony długiej ściany maneżu, stawia się takich słupów cztery w odstępach, z których trzy o krok od ścieżki w bok, a jeden o dwa lub trzy kroki do strzałów z pistoletu.

Dla Ułanów wszystkie cztery słupy powinny stać od dwóch do trzech kroków w bok ścieżki.

Pistolety nie nabijają się *pod żadnym pozorem kulą;* przybitka prochu jest dostateczną aby zrzucić głowę z siana ze słupa na tak mały odstęp.

Komendant wprowadza pluton do tak przygotowanego maneżu; sam staje we środku, a każdy szereg osobno ustawia frontem do środka, naprzeciwko małych ścian maneżu.

Następnie wywołuje kolejno po jednym lub dwóch żołnierzy z każdego szeregu; ci objeżdżają maneż w odstępach od siebie, najpierwéj stępą, potém, za rozkazem komendanta dają wszystkie cięcia, pchnięcia, i strzelają z pistoletu do głów na słupach. Kilku żołnierzy przeznaczonych do tego pieszo, wkładają na słupy głowy, w miarę gdy te są zrzucane.

Ćwiczenia takie wykonywają wszyscy żołnierze następnie, odsyłając jednych do szeregu dla spoczynku, a wywołując innych; gdy parę razy wykonają ćwiczenia z prawej strony, każe im się jeździć na lewą stronę, aby na lewo dawali cięcia i pchnięcia.

Najprzód ćwiczenia te wykonywają się stępą, potém kłusem, a nakoniec galopem. Komendant uważa aby koni nadto nie męczyć, aby żołnierze zachowywali wszelkie zasady dobrej jazdy w pro-

wadzeniu koni, i nie tracili nigdy przepisanej postawy ciała.

§ 49.

SKAKANIE PRZEZ ROWY I PRZEZ PŁOTY.

Mustrę plutonową kończyć należy często, kiedy już żołnierze dostatecznie są przysposobieni przez praktyczne i śmiałe ćwiczenia, ochraniając jednak starannie koni. Do ćwiczeń tych należy skakanie przez rów i przez płot, czyli przez baryerę. Skakania te wykonywają się najprzód po jednemu, potém dwójkami, sekcyami i plutonami, lecz zawsze w odstępach kilku kroków między szeregami.

Jeżeli pluton maszeruje we froncie pełnym, do skakania przez rów lub baryerę, nadchodząc o dziesięć kroków komendant komenderuje:

1. *Drugi szereg*,
2. STÓJ.

Drugi szereg zatrzymuje się, pierwszy maszeruje śmiało i skacze przez rów lub baryerę.

Skoro tylko pierwszy szereg przeskoczył, drugi szereg rusza z miejsca do skakania bez żadnej komendy.

§ 50.

ATAK PLUTONEM (*Charge*).

Ataku, to jest: uderzenia na nieprzyjaciela, uczy się najprzód żołnierzy pojedynczo; gdy każdy

dokladnie pojął i śmiało wykonywa, przystępuje się do nacierania plutonem.

O 240 do 250 kroków przed frontem należy oznaczyć linią do atakowania przez dwóch jeźdźców postawionych naprzeciwko siebie. Potém komendant komenderuje :

1. *Pluton naprzód*,

2. *Przewodni na prawo* (lub *lewo*),

3. Marsz.

Gdy pluton ujdzie 20 kroków, komenderuje :

1. *Kłusem*,

2. Marsz.

O 60 kroków daléj, komenderuje :

1. *Galopem*,

2. Marsz.

O 80 kroków jeszcze daléj, komenderuje :

1. *Nacieraj*,

2. Marsz — Marsz.

Na tę komendę, pierwszy szereg wznosi pałasze w pozycyą do pchnięcia ; drugi szereg wznosi pałasze do cięcia. Ułani biorą lance do ataku. Pluton bez ściskania się ani rozrywania, wypuszcza konie gwałtownym galopem, i równo całym frontem uderza.

O 20 kroków przed oznaczoną linią komendant plutonu komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Pluton*,

3. Stój.

4. *W prawo* (lub *w lewo*) — równaj się,

5. Stać.

Na pierwszą komendę, żołnierze spuszczają pałasze i zaczynają wstrzymywać konie; na drugą komendę, przechodzą w kłus; na trzecią, zatrzymują się.

§ 51.

ROZSYPKA.

Jazda lekka ponieważ często ma działać rozsypana, czy to w padając na nieprzyjaciela w rozsypce (*en fourrageurs*), czy dla flankierowania, potrzeba przeto do tego przygotować plutony.

Dla nauki rozsypywania się, maszerując plutonem, komendant komenderuje :

1. *W rozsypkę kłusem* (lub *galopem*).

Na tę komendę drugi szereg wstrzymuje konie; gdy ma sześć kroków odstępu od pierwszego, pierwsze numera tak pierwszego jak drugiego szeregu wyjeżdżają jak do wsiadania; potém cały

pluton dalej postępuje w czterech szeregach z odstępami o krok. — Natenczas dopiero komendant daje komendę :

2. Marsz.

Jeźdźcy ruszają kłusem lub galopem, i rozjeżdżają się w prawo i w lewo formując już tylko jeden szereg; biorą odstępy od środka w miarę frontu nieprzyjacielskiego który mają atakować, lub w miarę frontu oddziału naszego który mają zasłaniać. — Uważać powinni na trąbkę; bo w takim szyku najlepiej wszystko na trąbkę wykonywać (c).

§ 52.

ZBIÓR.

Dla uczenia plutonu szybkiego zbierania się, komendant każe mu się rozsypać, a sam ze skrzydłowemi rotami pozostaje w miejscu dla oznaczenia linij.

Gdy się jeźdźcy oddalili przynajmniéj na sto pięćdziesiąt kroków, każe trąbić zbiór.

Na ten sygnał każdy żołnierz obraca konia na lewo-w tył, spieszy najkrótszą drogą do rot skrzy-

(c) Doświadczenie przekonało iż komenderując od razu : *W rozsypkę* — marsz, z frontu ściśniętego, szczególniéj znacznemi oddziałami; jeźdźcy nie rozsypią się pojedynczo, lecz poformują się kupy i kupki, i tak lecieć będą rozpychając się między sobą; a tak będzie mniéj szybki i mniéj stanowczy.

dłowych plutonu, zachowując spokojność i bez gwałtownego wypuszczania koni; wjeżdża na swoje miejsce po za prawe lub lewe skrzydło, lecz zawsze od tyłu.

Gdy dwie trzecie części plutonu zformowane, komendant komenderuje zaraz:

1. *Pluton naprzód*,
2. *Przewodni na prawo* (lub *lewo*),
3. Marsz,

i reszta żołnierzy formuje się do frontu w marszu.

Z początku uczyć należy zbioru klusem, późniéj galopem, a nakoniec zbioru do oficera, bez oznaczania frontu skrzydłowemi rotami.

§ 53.

FLANKIEROWANIE.

Każdy pluton lekkiej jazdy umieć powinien flankierować; dla ochrony koni należy z początku uczyć flankierowania pieszo; a dopiero gdy żołnierze dobrze pojęli, wyjeżdża się na mustrę flankierską konno. Aby wpoić w pamięć żołnierzy wszystkie sygnały trąbki, oprócz flankierowania pieszo i konno, należy często przy apelach powtarzać te wszystkie trąbienia, przypominając znaczenie każdego sygnału.

Krótkie zasady flankierowania podane będą w Szkole Kompanij.

SZKOŁA KOMPANIJ,

CZYLI MUSTRA KOMPANIĄ JAZDY. (d)

§ 1.

Dla nauki Szkoły Kompanij występuje się zawsze z bronią, w kaszkietach, konie pokulbaczone, jak było już przepisaném dla Szkoły Plutonu.

§ 2.

Szkoła Kompanij będąc podstawą do manewrów Szwadronowych i Pułkowych, Rotmistrz, jéj komendant, powinien dozorować aby komendanci plutonów wykonywali z dokładnością wszelkie nakazane ruchy, aby komendy dawane były we właściwym czasie, i głosem stósownym. Niemniéj dozoruje podoficerów przewodnich, zamykających, i kaprali skrzydłowych; aby nie było wahania ani zbytniego pospiechu.

Rotmistrz dowodzący zmienia dla nauki oficerów przed plutonami, aby każdy równie dobrze

(d) Ta Szkoła Kompanij odpowiada zupełnie Szkole Szwadronu podług dawniejszych Regulaminów. — Zmieniwszy tylko nazwisko, jest to zupełny i poprawny Regulamin mustry szwadronowej, który i do dawniejszych organizacyi zastósować można, nie zważając czy szwadron czyli kompania składa się z trzech czy z czterech plutonów.

jakimkolwiek plutonem mógł komenderować. To samo robi z podoficerami; czasem daje im do komenderowania pluton, dla przysposobienia ich zastąpić w potrzebie oficera.

Każdy manewr skoro jest dokładnie wykonywanym od prawego, — powtarza się od lewego skrzydła.

Gdy kompania manewruje spokojnie i z pewnością, skoro jedna część mustry jest już dobrze pojętą, powtarza się też część z dobytemi pałaszami, lub z lancami w pozycyi: *Za* — BROŃ.

To samo stosuje się do chodów; gdy kompania wykonywa dokładnie stępą, powtarza się kłusem i galopem, uważając aby nigdy długo nie kłusować ani galopować, lecz przechodzić na przemiany w stęp dla ochrony koni.

Nakoniec, gdy już kompania dobrze wykonywa przepisane ruchy na liniach prostopadłych i równoległych, powtarza się wszystko na liniach ukośnych, do czego tym większa uwaga i dokładność potrzebna.

Część Pierwsza.

1. Równanie następne plutonami.
2. Równanie w miejscu kompanij.
3. Otworzyć i zamknąć szeregi.
4. Odłamywanie się z kompanij, dwójkami, lub sekcyami.

5. Maszerowanie w kolumnie sekcyami lub dwójkami i uregulowanie chodów.
6. Odmiany kierunku.
7. Marsz ukośny pojedynczy.
8. Z kolumny dwójkami lub sekcyami, formowanie frontu, *naprzód, w lewo i przez prawo.*
9. Zformować kompanią w jeden szereg, i zwinąć ją we dwa szeregi.

§ 3.

Gdy kompania wyprowadzi konie na plac zbioru, uszykuje się we dwa szeregi pieszo; gdy komendanci plutonów z lustrują swoje oddziały, Rotmistrz, dowódzca kompanij, komenderuje:

1. *Baczność.*
2. *W każdym plutonie i w każdym szeregu, do dwóch rachuj się.*

Na tę komendę żołnierze rachują się głośno do dwóch, zaczynając od prawego we wszystkich trzech plutonach razem. Potém Rotmistrz każe komendantom plutonów podzielić półplutony na sekcye, i postawić na skrzydłach żołnierzy najzdatniejszych.

Gdy rozrachowanie skończone, Rotmistrz komenderuje, jak przepisano w Szkole Plutonu: *Do wsiadania.* — Kompania porządnie na koń wsiada, wszyscy swoje miejsca zajmują, komendanci plu-

tonów odwracają konie na prawo-w tył, i stają przed środkiem swoich plutonów, tak aby ogon ich konia był o krok od głowy konia pierwszego szeregu, żołnierza za nim stojącego.

Podoficerowie zamykający postępują za drugim szeregiem, i zatrzymują się o krok od tegoż.

§ 4.

RÓWNANIE NASTĘPNE PLUTONAMI.

(Plan 8, *fig. A.*)

Kompania stoi we froncie; dla dokładnego wyrównania jéj Rotmistrz daje rozkaz podoficerom zamykającym, oznaczenia linij o trzydzieści kroków naprzód. — Podoficerowie ci wyjeżdżają i stają równolegle od kompanij, twarzami obróceni do siebie, na liniach prostopadłych do podoficerów skrzydłowych. Natenczas Rotmistrz komenderuje:

1. *Pierwszy pluton naprzód,*

2. MARSZ.

Komendant pierwszego plutonu komenderuje:

Pluton naprzód,

Przewodni na prawo,

MARSZ.

Na tę komendę pluton postępuje naprzód; o krok przed linią którą oznacza wachmistrz starszy, komendant plutonu komenderuje: STÓJ. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ.

Pluton wyrównywa się tak, aby łeb konia podoficera prawo-skrzydłowego, dotykał kolana wachmistrza stojącego na linij. Skoro pierwszy pluton dokładnie wyrównany, Rotmistrz komenderuje:

3. *Plutonami w prawo* — RÓWNAJ SIĘ.

Na tę komendę, komendant drugiego plutonu komenderuje:

Pluton naprzód,

Przewodni na prawo,

MARSZ.

Drugi pluton postępuje naprzód; gdy przyjdzie o krok od drugiego szeregu pierwszego plutonu stojącego na linij, komendant komenderuje:

STÓJ.

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Drugi pluton się wyrównywa, Oficer staje na swojém miejscu i równa się do komendanta pierwszego plutonu.

Pluton trzeci wykonywa to samo następnie, i na podobneż komendy.

Gdy kompania wyrównana, Rotmistrz komenderuje:

4. STAĆ.

Kompania zwraca głowy i oczy w prost; podoficerowie wytyczni zwracają konie, i udają się na swoje miejsca.

§ 5.

(Plan 8, *fig. B.*)

Gdy już równanie plutonami na linij równoległéj dokładnie jest wykonywane, Rotmistrz powtarza go na liniach ukośnych.

§ 6.

RÓWNANIE KOMPANIJ WE FRONCIE.

Przed zaczęciem równania Rotmistrz uważa, czy podoficer skrzydłowy do którego ma równać kompanią jest dobrze postawiony; tak aby żaden żołnierz niepotrzebował cofać dla wyrównania się na jego linij; — natenczas komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ.

Na tę komendę wszyscy jeźdźcy równają się w prawo, spiesznie lecz bez rzucania się, ani ciśnięcia, i nierobiąc niespokojnymi koni. Rotmistrz daje szczególną uwagę, aby oficerowie byli dobrze urównani między sobą; aby ich konie były prostopadle postawione do linij frontu; aby żołnierze stali za niemi o krok, nie bliżéj ani daléj. — Aby podoficerowie i kaprale uważali na ogólną linią równania, i na niéj stanęli, nie troszcząc się o pojedynczych jeźdźców. Skoro kompania urównana, Rotmistrz komenderuje:

3. STAĆ.

Na tę komendę, cały front zwraca głowy i oczy na prost; — kompania stoi nieporuszenie.

Tym samym sposobem wykonywają się równania w lewo.

We wszelkich równaniach, od oficerów szczególniej, wymagać należy dokładności; a od podoficerów i żołnierzy, aby zawsze za oficerami o krok się znajdowali.

§ 7.

OTWORZYĆ I ZAMKNĄĆ SZEREGI.

Dla otwarcia szeregów Rotmistrz komenderuje:

1. *W tył otwórz szeregi*,
2. MARSZ.
3. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ,
4. STAĆ.

Kompania otwiera szeregi, jak przepisano w Szkole Plutonu, § 13.

Drugi szereg cofa o sześć kroków; zamykający cofają z nim, i jeszcze sześć kroków daléj w tył. — Komendanci plutonów, na komendę: MARSZ, postępują sześć kroków naprzód, zwracają konie na lewo-w tył, i stają twarzą obróceni do frontu na linij o sześć kroków na przodzie.

§ 8.

Dla zamknięcia szeregów, Rotmistrz komenderuje:

1. *Zamknij szeregi*,
2. Marsz.
3. *W prawo* — równaj się,
4. Stać.

Co się wykonywa, jak przepisano w Szkole Plutonu, § 13.

Na komendę marsz, komendanci plutonów, postępują przed siebie sześć kroków, — zwracają konie na prawo w tył, i stają na swoich miejscach przed środkiem plutonów.

Do Porucznika zamykającego należy równanie drugiego szeregu; w tym celu, ile razy Rotmistrz komenderuje: *W prawo* lub *w lewo* — równaj się, Porucznik zamykający kompanią, spiesznie udać się powinien na skrzydło drugiego szeregu i wyrównać go.

§ 9.

Z KOMPANIJ ODŁAMAĆ SIĘ SEKCYAMI LUB DWÓJKAMI.

Kompania stoi we froncie, Rotmistrz komenderuje:

1. *Sekcyami od prawego* (lub *od lewego*) (albo *dwójkami),*

2. Marsz.

3. *Przewodni na lewo.*

Na pierwszą komendę, Porucznik staje przed pierwszą sekcyą (lub dwójką) pierwszego plutonu. Na komendę marsz, ta sekcya rusza w prost przed siebie stępą, za nią odłamują się i postępują inne, jak powiedziano w Szkole Plutonu, §§ 18, 19, 20.

Komendanci drugiego i trzeciego plutonu odłamują się z pierwszemi sekcyami ich plutonów, i maszerują na ich wysokości o krok z boku ze strony dyrekcyi. Każda sekcya zachowuje tylko jeden krok odstępu od poprzedzającej.

Jak tylko pierwsza sekcya się odłamie, Rotmistrz komenderuje: *Przewodni na lewo.*

Jest ważną rzeczą do uważania, aby sekcye czy dwójki postąpiwszy w prost sześć kroków dla odłamania się z frontu, nie spieszyły się wejść w kolumnę, lecz aby spokojnie maszerowały ukośnym marszem pojedynczym, póki nie wejdą na linią którą czoło postępuje.

§ 10.

Dla zatrzymania maszerującej kompanij, Rotmistrz komenderuje:

1. *Kolumna,*

2. Stój.

§ 11.

MASZEROWANIE W KOLUMNIE SEKCYAMI LUB DWOJKAMI.

Rotmistrz komenderuje:

1. *Kolumna naprzód,*

2. Marsz.

3. *Przewodni na lewo.* (W kolumnie od lewego, *na prawo*).

Aby się konie uspokoiły, i kompania nabrała jednostajności chodów, Rotmistrz przechodzi na przemiany ze stępu w kłus, z klusu w stęp. Uważa aby podoficerowie i oficerowie byli na swoich miejscach; aby oddziały były wyrównane; o krok szereg od szeregu; jeźdźcy aby się czuli strzemieniem, aby się równali w stronę dyrekcyi, i na poprzedników swoich; aby ręce z cuglami były spokojne, i konie dobrze prowadzone. Nigdy nadto długo klusować ani galopować nie należy, to najwięcej konie niszczy; trzeba zmieniać chody, dać koniom często wytchnąć, a tym sposobem wiele pracować można, nawet szybkiemi chodami. — Chody powinny być ani nadto powolne, ani nadto spieszne.

§ 12.

ODMIANA KIERUNKU.

(Plan 9, fig. *B.*)

Gdy kompania maszeruje w kolumnie dwójkami lub sekcyami, dla zmienienia jéj kierunku, Rotmistrz komenderuje :

1. *Czoło kolumny na lewo* (lub *na prawo*),
2. Marsz.

albo :

1. *Czoło kolumny pół w lewo* (lub *pół w prawo*),
2. Marsz.

Komendant naczelnego plutonu komenderuje :

1. *Czoło kolumny na lewo,*
2. Marsz.
3. *Na* — prost.

Co się wykonywa, jak przepisano w Szkole Plutonu, § 23.

§ 13.

MARSZ UKOŚNY W KOLUMNIE SEKCYAMI I DWOJKAMI.

Kompania będąc w kolumnie sekcyami lub dwójkami, Rotmistrz komenderuje :

1. *Ciąg się w lewo* (lub *w prawo*),

2. Marsz.

Gdy już przybrała kolumna w bok, o ile potrzeba było, komenderuje:

3. *Na* — prost.

§ 14.

Z KOLUMNY SEKCYAMI LUB DWÓJKAMI, FORMOWANIE FRONTU, NAPRZÓD W LEWO, I PRZEZ PRAWO.

(Plan 9, *fig. C.*)

Kompania maszeruje w kolumnie sekcyami (lub dwójkami) od prawego; dla z formowania frontu naprzód, Rotmistrz komenderuje:

1. *Naprzód* — formuj front,

2. Marsz.

3. *W prawo* — równaj się,

4. Stać.

Na komendę marsz, pierwsza sekcya maszeruje dalej prosto, a gdy ujdzie kroków dwadzieścia, komendant plutonu komenderuje: stój. — Rotmistrz udaje się zaraz na prawe skrzydło i komenderuje: *W prawo* — równaj się.

Wszystkie inne sekcye (lub dwójki) formują się obok pierwszej, przez ciągnienie się w lewo ukośnym marszem pojedynczym, jak przepisano w Szkole Plutonu, § 35.

Skoro już ostatni oddział wstąpił do frontu, i wyrównał się, Rotmistrz komenderuje : STAĆ.

§ 15.

Dla formowania frontu *w lewo*, z kolumny sekcyami (lub dwójkami), Rotmistrz komenderuje :

1. *W lewo* — FORMUJ FRONT,
2. MARSZ.
3. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ,
4. STAĆ.

Na komendę MARSZ, pierwsza sekcya odmienia kierunek w lewo, a zaszedłszy na 1/4 część koła maszeruje prosto przed siebie dwadzieścia kroków. Natenczas komendant plutonu komenderuje : STÓJ.

Pierwsza sekcya zatrzymuje się, wszystkie inne maszerują prosto przed siebie, potém zachodzą w lewo, jak przepisano w Szkole Plutonu, § 36, i formują się po lewej stronie na linij pierwszej sekcyi.

Gdy kompania urównana, Rotmistrz komenderuje : STAĆ.

§ 16.

Dla formowania frontu w prawą stronę z kolumny sekcyami (lub dwójkami) od prawego, Rotmistrz komenderuje :

1. *Przez prawo* — FORMUJ FRONT,

2. MARSZ.

3. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ,

4. STAĆ.

Na komendę MARSZ, pierwsza sekcya odmienia kierunek w prawo; zaszedłszy na 1/4 część koła postępuje prosto przed siebie; uszedłszy dwadzieścia kroków komendant plutonu komenderuje: STÓJ.

Naczelna sekcya zatrzymuje się i wyrównywa, wszystkie inne maszerują dalej prosto przed siebie, mijają, każda następnie zachodzi w prawo, i formuje się po lewej stronie, na linij sekcyj już z formowanej do frontu, jak przepisano w Szkole Plutonu, § 37.

Po wyrównaniu kompanij, Rotmistrz komenderuje:

STAĆ.

§ 17.

Wszystkie formacye frontu z kolumny lewem skrzydłem na czele wykonywają się podług tych samych zasad i komend, lecz ze stron przeciwnych.

§ 18.

Formowanie kompanij w lewo w jeden szereg, i na powrót z formowanie jéj w prawo we dwa szeregi, wykonywa się jak przepisano w Szkole Plutonu, §§ 43 i 44.

Część Druga.

1. Z kompanij stojącej we froncie, lub będącej w marszu frontem, złamać się w kolumnę plutonową lub półplutonową.

2. Maszerowanie w kolumnie plutonowej lub półplutonowej.

3. Odmiany kierunku, czołem kolumny.

4. Marsz ukośny w kolumnie.

5. Zmiany chodu w kolumnie.

6. Odłamywanie się sekcyami, dwójkami, lub po jednemu, z kolumny plutonowej lub półplutonowej.—Formowanie plutonów, lub półplutonów, z sekcyi, dwójek, lub będąc po jednemu.

7. Te same ruchy podwajając chód.

8. Maszerując w kolumnie, odwrócić się w stronę przeciwną, i znowu wziąść pierwotny kierunek.

9. Zatrzymać kolumnę.

10. Formowanie frontu *naprzód*, z kolumny plutonowej lub półplutonowej.

11. Formowanie frontu *naprzód, w szyku odwrotnym*.

12. Formowanie frontu *w lewo*, z kolumny plutonowej lub półplutonowej.

13. Formowanie frontu *w prawo, w szyk odwrotny*.

14. Formowanie frontu *przez prawo*.

15. Formowanie frontu *w tył*, na czoło kolumny.

16. Formowanie frontu *w tył*, na ostatni pluton lub półpluton.

17. Z kompanij odłamanie się *naprzód*, plutonami lub półplutonami, od prawego lub od lewego skrzydła.

18. Odłamanie się plutonami lub półplutonami *od prawego skrzydła*, dla maszerowania ku lewemu skrzydłu, i przeciwnie.

19. Odłamanie się plutonami lub półplutonami *od prawego skrzydła w tył*, dla maszerowania ku lewemu skrzydłu, i przeciwnie.

20. Formowanie plutonów z kolumn półplutonami.

21. Formowanie kompanij.

22. Kolumny od środka.

§ 19.

Z KOMPANIJ STOJĄCEJ WE FRONCIE, ZŁAMAĆ SIĘ W KOLUMNĘ PLUTONOWĄ LUB PÓŁPLUTONOWĄ.

(Plan 9, *fig. A.*)

Rotmistrz komenderuje:

1. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *w prawo* — ZAJDŹ (lub *w lewo*) — ZAJDŹ.

2. MARSZ.

Na tę komendę, plutony (lub półplutony) zachodzą na osi stałej, podług zasad przyjętych wyżej. Gdy kończą zachodzenie na 1/4 ćwierć koła, Rotmistrz komenderuje:

3. Stój. — równaj się.

Plutony lub półplutony zatrzymują się i wyrównywają do osi; skrzydłowi uważają aby byli wyrównani także na skrzydłowego naczelnego plutonu.

Jeżeli zachodzenie komenderowane było *półplutonami*, — podoficer skrzydłowy, do tego naznaczony, lub wachmistrz starszy, wyjeżdża w ciągu zachodzenia przed półpluton gdzie niema oficera, i bierze komendę stając przed środkiem tegoż półplutonu. — Półplutonami maszeruje się kiedy plutony są ośmnasto rotowe lub większe; — skoro się zmniejszą plutony do rot jedenastu, należy manewrować całemi plutonami.

§ 20.

MASZEROWANIE W KOLUMNIE PLUTONOWEJ LUB PÓŁPLUTONOWEJ.

Rotmistrz komenderuje:

1. *Kolumna naprzód*,

2. Marsz.

3. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Na komendę marsz, wszystkie plutony razem ruszają z miejsca. — Żołnierze zachowują zasady marszu frontowego.

Przewodni czyli dyrekcya nadaje się podług potrzeby, zwykle jednak w tę stronę gdzie przez zajście plutonami formuje się front normalny, — to jest: *W kolumnie prawem skrzydłem na czele, przewodni będzie na lewo; w kolumnie lewem skrzydłem na czele, przewodni będzie na prawo.* I to staje się zasadą ogólną co do dyrekcyi w kolumnach.

Przewodni każdego plutonu lub półplutonu, zachowuje cały odstęp od plutonu czy półplutonu poprzedzającego, to jest, równy szerokości frontu; a zatém w plutonie ośmnasto rotowym na ośmnaście kroków, w kolumnie półplutonowej na dziewięć kroków. Odstępy te rachować należy od głów koni pierwszego szeregu, plutonu poprzedzającego, do głów koni pierwszego szeregu, plutonu następującego. Wolnego miejsca przeto między plutonami ośmnasto rotowymi będzie dwanaście kroków; — między półplutonami dziewięcio rotowymi, trzy kroki. Podoficerowie lub kaprale przewodni, odpowiedzialni są, i koniecznie utrzymywać powinni dokładne odstępy; jeżeli wypadnie zmniejszyć lub powiększyć odstęp, mogą zwolnić lub przyspieszyć ruchu, ale nigdy nie zmieniać chodu bez komendy.

Przed ruszeniem z miejsca, Rotmistrz wskaże punkt dyrekcyi podoficerowi przewodniemu, do którego należy obierać sobie punkta pośrednie.

Kiedy kolumna jest w marszu, miejsce Rotmistrza jest z boku, o kroków ośm, zawsze ze strony dyrekcyi; miejsce Porucznika zamykającego, ze strony przeciwnej, o cztery kroki. — Miejsce Rotmistrza nie jest stałe, może jechać przed kolumną

dla kierowania nią, może dojeżdżać do wszystkich części swej kompanij; lecz komendy, ile możności, powinien dawać z boku kolumny, aby łatwiej były słyszane.

§ 21.

ODMIANY KIERUNKU.

(Plan 9, *fig. B.*)

Jeżeli kolumna, czy od prawego, czy od lewego, jest w marszu, dla zmienienia kierunku, Rotmistrz komenderuje:

1. *Czoło kolumny na lewo* (lub *na prawo*),
2. Marsz.

Na tę komendę, komendant pierwszego plutonu lub półplutonu, komenderuje:

W lewo — ZACHODŹ,

Marsz.

Zachodzenie wykonywa się na osi ruchomej, aby następnie pluton plutonowi robił miejsce, a przeto aby nie było żadnego zatrzymania w kolumnie. — Łuk koła ktory oś ma kreślić będzie dla plutonu lub półplutonu pięć kroków. Skrzydło zachodzące podwaja chód. — Skoro pluton zajdzie na 1/4 część koła, komendant jego komenderuje:

Na — PROST.

Na tę komendę, obydwa skrzydła równo na prost postępują tym samym chodem jak maszerowały pierwej.

Pluton drugi i trzeci mają to samo do wykonania, i te same komendy co pierwszy ; osi i skrzydła ich zachodzące, kreślą te same łuki, na temże samem miejscu. Jeżeli odmiana dyrekcyi ma bydź nie na 1/4 lecz na 1/8 część koła, Rotmitsrz komenderuje :

1. *Czoło kolumny pół w lewo* (lub *pół w prawo).*

Zachodzenie wykonywa się podług tych samych zasad ; komendant naczelnego plutonu uważa aby zaszedłszy na 1/8 część koła, na czas nadał komendę : *Na* — PROST.

Chcąc odmienić kierunek na 1/12 lub 1/16 część koła, te same są komendy ; Rotmistrz ostrzega o tém komendanta naczelnego plutonu, i sam dozoruje zajścia.

§ 22.

MARSZ UKOŚNY W KOLUMNIE PLUTONOWEJ LUB PÓŁPLUTONOWEJ.

(Plan 10, *fig. C.*)

Komenda jest :

1. *Ciąg się w prawo* (lub *w lewo*),
2. MARSZ.

Wykonanie tego marszu ukośnego jest to samo jak było przepisano dla kolumny sekcyami. Skrzy-

dłowi drugiego i trzeciego plutonu, ze strony ciągnienia się, zachowują swoje odstępy i równanie się na skrzydłowego pierwszego plutonu, tak aby bydź zawsze w dyrekcyi zupełnie jemu równoległej, nigdy go jednak nie wyprzedzając.

Gdy już dosyć posunęła się kolumna w stronę ciągnienia, Rotmistrz komenderuje :

3. *Na* — PROST.

Wszystkie plutony razem prostują konie i postępują naprzód.

Równanie jest zawsze w stronę ciągnienia się; po komendzie zaś : *Na* — PROST, powraca się do dawniejszej dyrekcyi, choćby ta była z przeciwnej strony.

§ 23.

ZMIANY CHODU W KOLUMNIE.

Dla nadania jednostajnych chodów, przechodzi się na przemiany z stępu w kłus, i z kłusu w stęp; — a gdy to już kompania dokładnie wykonywa, komenderuje się z miejsca kłusem, i z kłusu zatrzymuje się kolumnę na miejscu. — Wszystkie plutony powinny razem ruszać, zmieniać chody, lub zatrzymać się jak jeden.

§ 24.

ODŁAMYWANIE SIĘ SEKCYAMI, DWÓJKAMI, LUB PO JEDNEMU, Z KOLUMNY PLUTONOWEJ LUB PÓŁPLUTONOWEJ. — FORMOWANIE PLUTONÓW LUB PÓŁPLUTONÓW, SEKCYI, DWÓJEK LUB BĘDĄC PO JEDNEMU.

Kompania maszerując w kolumnie plutonowej, prawem skrzydłem na czele, Rotmistrz komenderuje :

1. *Sekcyami od prawego*,

2. MARSZ.

3. *Przewodni na lewo.*

Pierwszą i drugą komendę powtarza komendant pierwszego plutonu. — Pluton się odlamuje, jak było przepisano w Szkole Plutonu, § 18; a komendanci drugiego i trzeciego plutonu komendernją :

STÓJ.

Komendant drugiego, a następnie trzeciego plutonu, komenderują : *Sekcyami od prawego*, na czas, aby wydać komendę MARSZ w tym momencie, kiedy ostatnia sekcya plutonu poprzedzającego, zaczyna ciągnąć się w prawo dla wejścia w kolumnę.

§ 25.

Dla odlamania się dwójkami, Rotmistrz komenderuje :

1. *Dwójkami od prawego,*

2. Marsz.

3. *Przewodni na lewo.*

Odłamanie to wykonywa się podług tych samych zasad co sekcyami; komendanci plutonów komenderują: stój, *dwójkami od prawego,* marsz, tak aby ani odstępów, ani zatrzymania niebyło w kolumnie.

§ 26.

Dla odłamania się po jednemu, komenda jest:

1. *Po jednemu od prawego (*lub *od lewego),*

2. Marsz.

Odłamanie to wykonywa się podług tych samych zasad, jak przepisano w Szkole Plutonu, § 15.

§ 27.

Kompania maszeruje kłusem, w kolumnie plutonowej lub półplutonowej, prawem skrzydłem na czele. —Dla odłamania się sekcyami, tym samym chodem, Rotmistrz komenderuje:

1. *Sekcyami od prawego,*

2. Marsz.

3. *Przewodni na lewo.*

Pierwszą komendę powtarza komendant pierwszego plutonu; komendanci drugiego i trzeciego plutonu komenderują: STĘPĄ. Komendę MARSZ, wszyscy powtarzają. Pierwszy pluton odłamuje się sekcyami kłusem, a drugi i trzeci plutony przechodzą w stęp. Komendanci drugiego i trzeciego plutonu komenderują następnie: *Sekcyami od prawego* — *kłusem* — MARSZ, podług zasad Szkoły Plutonu, § 16.

Podług tychże zasad, wykonywa się odłamywanie dwójkami i po jednemu w kłusie.

§ 28.

Jeżeli kolumna jest w galopie, tymże samym sposobem, naczelny oddział postępuje galopem, a reszta kolumny przechodzi w kłus; i następnie dopiero odłamując się, znowu powracają w galop.

§ 29.

Dla formowania dwójek, gdy kompania maszeruje po jednemu od prawego, Rotmistrz komenderuje:

1. *Formuj dwójki*,
2. MARSZ.
3. *Przewodni na lewo.*

Dla formowania sekcyi, komenderuje:

1. *Formuj sekcye*,

2. MARSZ.

3. *Przewodni na lewo*.

Formacye te wykonywają się, jak przepisano w Szkole Plutonu. Plutony drugi i trzeci kontynują swój marsz, następnie wykonywają formacyą, na komendę swych oficerów, którzy dopiero nadają komendę wykonawczą, kiedy czoło ich plutonu dochodzi do plutonu poprzedzającego.

§ 30.

Z kolumny po jednemu, dwójkami, lub sekcyami, dla formowania plutonów lub półplutonów, tym samym chodem, Rotmistrz komenderuje:

1. *Formuj plutony* (lub *półplutony*),

2. MARSZ.

Na pierwszą komendę, komendant pierwszego plutonu komenderuje:

FORMUJ PLUTON.

Na komendę MARSZ, powtarza MARSZ. Pierwszy pluton formuje się podług zasad Szkoły Plutonu; a gdy czoło ujdzie kroków dwadzieścia, komendant plutonu zatrzymuje go komendą:

STÓJ.

Pluton drugi i trzeci maszerują na prost, oficerowie ich komenderują na czas : *Formuj pluton* i MARSZ, tak aby mogli komenderować STÓJ, skoro ich pluton będzie w odstępie przepisanym od plutonu poprzedzającego.

§ 31.

Jeżeli kolumna jest w kłusie albo w galopie, te same zasady służą, z tą różnicą, że zamiast zatrzymania się, naczelna dwójka lub sekcya przechodzi w stęp z kłusu, lub z galopu w kłus, na komendę komendanta pierwszego plutonu, MARSZ ; pluton uformowawszy się kontynuje maszerować zmniejszonym chodem.

Jnne plutony tymże samym sposobem wykonywają formacyą, kolejno jak przychodzą na swój odstęp.

§ 32.

W formacyach tego rodzaju w kłusie lub w galopie, Rotmistrz nadaje dyrekcyą, jak tylko pierwsza dwójka, sekcya, półpluton, lub pluton jest z formowany. — W tym ostatnim przypadku komendanci plutonów powtarzają : *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*), każdy w swoim czasie.

Wszystkie te odłamywania się i formacye, wykonywają się *od lewego*, podług tych samych zasad, ze strony, przeciwnej i z dyrekcyami przeciwnemi.

§ 33.

ODŁAMYWANIE SIĘ SEKCYAMI, DWÓJKAMI, LUB PO JEDNEMU, Z KOLUMNY PLUTONOWEJ LUB PÓŁPLUTONOWEJ. — FORMOWANIE PLUTONÓW LUB PÓŁPLUTONÓW Z SEKCYJ, DWÓJEK LUB BĘDĄC PO JEDNEMU, — PODWAJAJĄC CHÓD.

Wszystkie te ruchy wykonywają się podług zasad powyżej wyłuszczonych, z tą różnicą, że Rotmistrz dodaje: *Kłusem* lub *galopem*, przed komendą MARSZ.

Komendanci drugiego i trzeciego plutonu, nie zatrzymują ani zwalniają, lecz postępują dawniejszym chodem, póki czas na nich nie przyjdzie, powtórzyć komendę Rotmistrza, i odłamać się podwojonym chodem.

W formacyach zaś dwójek, sekcyj, półplutonów lub plutonów, czoło postępuje tym samym chodem, a reszta całej kolumny podwaja chód, na komendę: *Kłusem* lub *galopem*, MARSZ, powtórzoną przez komendantów plutonów; — i następnie wykonywa się formacya. Odłamywania się i formacye są bardzo użyteczne do przejścia ciaśnin·

§ 34.

KOMPANIA MASZERUJĄC W KOLUMNIE PLUTONOWEJ LUB PÓŁPLUTONOWEJ; ODWRÓCIĆ SIĘ W STRONĘ PRZECIWNĄ, I ZNOWU WZIĄŚĆ PIERWOTNY KIERUNEK.

(Plan 10, *fig. A.*)

W tym celu Rotmistrz komenderuje :

1. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *na lewo-w tył* — ZAJDŹ (lub *na prawo w tył*),
2. MARSZ.

Na tę komendę, wszystkie plutony lub półplutony wykonywają razem zachodzenie na osi stałej. Skrzydłowi którzy formują oś, razem zatrzymnją; — skrzydłowi zachodzący wykonywają zachodzenie w tym samym chodzie jak kolumna maszerowała, stósując się do naczelnego plutonu.

Gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz komenderuje :

1. *Na* — PROST.
2. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

§ 35.

Tymże samym sposobem powraca się kolumnę do pierwotnego kierunku; — zachodzenie komenderuje się zwyczajnie w stronę gdzie są przewodni czyli w stronę dyrekcyi; lecz w tym stosować się należy jedynie do potrzeby i okoliczności.

§ 36.

Dla zatrzymania kolumny Rotmistrz komenderuje:

1. *Kolumna,*

2. Stój.

Wszystkie plutony zatrzymują się razem; nikt się z miejsca ruszać, ani poprawiać nie powinien; — Rotmistrz tylko sam może się przekonać, czy przewodni maszerował w dyrekcyi mu wskazanej, — czyli odstępy są zachowane, etc., etc. Jeżeli tego uzna potrzebę, komenderuje znowu do marszu, poprawia niedokładności i zatrzymuje kolumnę.

§ 37.

FORMOWANIE FRONTU NAPRZÓD, Z KOLUMNY PLUTONOWEJ LUB PÓŁPLUTONOWEJ.

(Plan 11.)

Rotmistrz komenderuje:

1. *Naprzód* — FORMUJ FRONT,

2. MARSZ.

Jeżeli kolumna stoi na miejscu, na pierwszą komendę, wszyscy komendanci plutonów komenderują :

Pluton naprzód.

Na komendę MARSZ, wszyscy powtarzają :

MARSZ.

Pierwszy pluton postępuje naprzód 30 kroków; natenczas komendant jego komenderuje :

STÓJ.

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Komendanci drugiego i trzeciego plutonu, po komendzie MARSZ, komenderują natychmiast :

Ciąg się w lewo,

MARSZ.

Gdy prawo-skrzydłowy ich plutonu, znajdzie się naprzeciwko lewo-skrzydłowego plutonu poprzedzającego, każdy z nich następnie komenderuje :

Na — PROST.

Gdy dochodzi do drugiego szeregu stojącego już frontu, komenderuje :

STÓJ.

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Skoro cała kompania wyrównana, Rotmistrz komenderuje :

Stać.

§ 38.

Jeżeli kolumna jest w marszu, Rotmistrz nadaje te same komendy ; komendanci plutonów nie komenderują: *Pluton naprzód*, ani nie powtarzają komendy marsz; —lecz po komendzie Rotmistrza marsz, komendant pierwszego plutonu komenderuje :

Przewodni na prawo.

Komendanci drugiego i trzeciego plutonu komenderują :

Ciąg się w lewo,
Marsz.

Z resztą cały ruch wykonywa się jak wyżej.

§ 39.

FORMOWANIE FRONTU NAPRZÓD W SZYK ODWROTNY, Z KOLUMNY PLUTONOWEJ LUB PÓŁPLUTONOWEJ.

Rotmistrz komenderuje :

1. *W szyk odwrotny, naprzód* — formuj front,
2. Marsz.
3. Stać.

Cały ten ruch wykonywa się jak poprzedzający lecz w stronę przeciwną. Komendant pierwszego plutonu komenderuje :

Przewodni na lewo.

Komendant drugiego i trzeciego plutonu :

Ciąg się w prawo — MARSZ.

Na — PROST.

STÓJ.

W lewo — RÓWNAJ SIĘ.

Pluton pierwszy będzie na lewem skrzydle, drugi we środku, trzeci na prawem skrzydle.

Kompania wyrównywa się w lewo, póki Rotmistrz nie zakomenderuje : STAĆ.

§ 40.

FORMOWANIE FRONTU W LEWO, Z KOLUMNY PLUTONOWEJ LUB PÓŁPLUTONOWEJ.

(Plan 10, fig. B.)

Jeżeli kolumna jest prawem skrzydłem na czele stoi w miejscu, Rotmistrz nadaje komendę :

1. *W lewo do frontu* — ZAJDŹ,

2. MARSZ.

Na tę komendę, wszystkie plutony lub półplutony zachodzą razem w lewo, na 1/4 część koła, na osi stałej; gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz komenderuje:

3. STÓJ.

4. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ.

Gdy kompania wyrównana, komenderuje:

5. STAĆ.

§ 41.

FORMOWANIE FRONTU W PRAWO, W SZYK ODWROTNY.

Jeżeli kolumna jest od prawego, przed wykonaniem tego ruchu należy zmienić równanie, to jest w marszu komenderować pierwéj: *Przewodni na prawo*, — a w miejscu wyrównać plutony w prawo.

Natenczas Rotmistrz komenderuje:

1. *W szyk odwrotny w prawo* — ZAJDŹ,

2. MARSZ.

Wszystkie plutony lub półplutony zachodzą razem w prawo, na 1/4 część koła, na osi stałej;

gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz komenderuje :

3. Stój.

4. *W lewo* — równaj się.

A gdy kompania wyrównana :

5. Stać.

§ 41 *(bis.)*

Jeżeli kolumna plutonowa lub półplutonowa jest w marszu, można ją zatrzymać, i dopiero z formować front w lewo, lub w prawo. Lub można odrazu komenderować :

1. *W lewo do frontu* — zajdź,

albo :

W szyk odwrotny w prawo — zajdź.

2. Marsz.

Plutony zachodzą wszystkie razem na osi stałej, na 1/4 część koła; gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz komenderuje :

3. Stój.

4. *W lewo* — równaj się.

Gdy kompania wyrównana :

5. Stać.

§ 42.

FORMOWANIE FRONTU PRZEZ PRAWO Z KOLUMNY PLUTONOWEJ LUB PÓŁPLUTONOWEJ.

(Plan 12, fig. A.)

Kolumna jeżeli jest od prawego, w miejscu wyrównywa się poprzednio, plutony w prawo; w marszu Rotmistrz komenderuje:

1. *Przewodni na prawo*,
2. *Przez prawo* — FORMUJ FRONT,
3. MARSZ.

Na drugą komendę, oficer pierwszego plutonu komenderuje:

W prawo — ZACHODŹ.

Na komendę MARSZ, komenderuje:

MARSZ.

Pierwszy pluton zachodzi na osi ruchomej, na 1/4 część koła; — gdy się zachodzenie kończy oficer komenderuje:

Na — PROST.

Gdy pluton pierwszy ujdzie 30 kroków w tym nowym kierunku, komenderuje:

STÓJ.

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Drugi i trzeci pluton maszerują przed siebie prosto jak maszerowały, uważając aby się nie zbliżały do nowej linij frontu. Następnie każdy komendant, gdy pluton jego przyjdzie naprzeciwko trzeciej roty lewego skrzydła, plutonu stojącego we froncie, komenderuje :

W prawo — ZACHODŹ,

MARSZ.

Zaszedłszy na 1/4 część koła :

Na — PROST.

Gdy dochodzi do drugiego szeregu plutonu już stojącego po jego prawej stronie :

STÓJ.

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Skoro kompania wyrównana, Rotmistrz komenderuje :

4. STAĆ.

§ 43.

Jeżeli kolumna jest od lewego, wszystkie te formacye, jako to : Naprzód formuj front ; — Naprzód formuj szyk odwrotny ; — W prawo do frontu zajdź ; — W lewo w szyk odwrotny zajdź ; — Przez lewo formuj front ; — Przez prawo formuj szyk odwrotny ; — wykonywają się podług tych samych zasad, lecz w stronę przeciwną, i z przeciwnemi dyrekcyami.

§ 44.

FORMOWANIE FRONTU W TYŁ, NA CZOŁO KOLUMNY.

(Plan 11 bis, fig. A.)

Rotmistrz komenderuje :

1. *Na czoło kolumny, w tył* — FORMUJ FRONT,

2. MARSZ.

Na tę komendę, wykonywa się pierwsza część manewru, tak zupełnie, jak gdyby było komenderowane : *Naprzód formuj szyk odwrotny*, § 40. — Komendanci plutonów czy półplutonów nadają te same komendy. — Gdy trzeci pluton wejdzie do odwrotnego szyku, i komendant jego komenderuje : *Stój, w lewo równaj się*, Rotmistrz, nie czekając dokładnego wyrównania, byle tylko linia ogólna była dobrą, komenderuje :

1. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *na lewo-w tył* — ZAJDŹ,

2. MARSZ.

Plutony zachodzą na lewo-w tył na 1/2 koła; gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz komenderuje :

3. STÓJ.

4. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ.

Front jest z formowany w tył pierwotnego kierunku marszu kolumny, a gdy kompania urównana, Rotmistrz komenderuje :

5. Stać.

§ 45.

FORMOWANIE FRONTU W TYŁ, NA OSTATNI PLUTON LUB PÓŁPLUTON KOLUMNY.

(Plan 11 bis, fig. B.)

Rotmistrz komenderuje :

1. *Na ostatni pluton* (lub *półpluton*) *w tył* — FORMUJ FRONT.

Na tę komendę, wszyscy komendanci plutonów czy półplutonów komenderują razem :

Na lewo-w tył — ZAJDŹ.

Rotmistrz komenderuje :

2. Marsz.

Oficerowie powtarzają : MARSZ.

Gdy się zachodzenie kończy, komendant ostatniego plutonu lub półplutonu komenderuje : *Na* PROST. A uszedłszy 30 kroków, komenderuje : Stój. — *W lewo* — RÓWNAJ SIĘ.

Wszyscy inni komendanci plutonów lub półplutonów, gdy się zachodzenie kończy, komenderują: *Na* — PROST, i zaraz: *Ciąg się w prawo* — MARSZ.

Gdy następnie ich lewo-skrzydłowy znajdzie się naprzeciw prawo-skrzydłowego plutonu poprzedzającego z lewej strony, każdy z nich komenderuje kolejno: *Na* — PROST. A dochodząc do frontu: STÓJ. — *W lewo* — RÓWNAJ SIĘ.

Po wyrównaniu kompanij, Rotmistrz komenderuje:

3. STAĆ.

§ 46.

W formacyach frontu w tył, z kolumny od lewego, formacye te wykonywają się podług tychże samych zasad, lecz w przeciwną stronę, i z przeciwnemi dyrekcyami. — Jak kolumna od prawego, dla formowania frontu w tył, zachodziła plutonami na lewo-w tył; tak kolumna od lewego, zachodzi zawsze plutonami na prawo-w tył. Rotmistrz zwraca do nowego frontu plutony, już nie na lewo, lecz na prawo-w tył.

§ 47.

ODŁAMANIE SIĘ PLUTONAMI, LUB PÓŁPLUTO-

NAMI, OD PRAWEGO, LUB OD LEWEGO SKRZYDŁA, NAPRZÓD.

(Plan 13.)

Rotmistrz komenderuje:

1. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *naprzód od prawego,*

2. MARSZ.

Na pierwszą komendę, komendant pierwszego plutonu komenderuje: *Pluton naprzód, przewodni na lewo.*

Na komendę MARSZ, komenderuje MARSZ.

Pierwszy pluton rusza w prost przed siebie, i maszeruje spokojnie.

Kiedy komendant pierwszego plutonu komenderował MARSZ, komendant drugiego plutonu komenderuje: *Pluton naprzód.* — A gdy zady koni drugiego szeregu pierwszego plutonu, mijają łby koni pierwszego szeregu drugiego plutonu, komendant jego komenderuje: MARSZ. Uszedłszy 6 kroków, to jest gdy się odłamie od trzeciego plutonu, komenderuje:

Ciąg się w prawo,

MARSZ.

Pluton drugi, przez marsz ukośny, wchodzi w kolumnę za pluton pierwszy; gdy jego prawo-

skrzydłowy znajdzie się za prawo-skrzydłowym pierwszego plutonu, oficer drugiego plutonu komenderuje :

Na — PROST.

Przewodni na lewo.

Trzeci pluton ma zupełnie to samo do wykonania.

§ 48.

Od lewego, odłamanie się z kompanij w kolumnę plutonową lub półplutonową, jest zupełnie to samo, na komendę Rotmistrza :

Plutonami (lub *półplutonami*) *naprzód od lewego,*

MARSZ.

§ 49.

Jeżeli kompania maszeruje frontem stępą, odłamanie się plutonami czy półplutonami naprzód, od prawego lub od lewego, wykonywa się podług tych samych zasad; z tą różnicą, że na komendę Rotmistrza :

1. *Plutonami naprzód od prawego,*

komendant pierwszego plutonu nie daje żadnej komendy.

Na komendę Rotmistrza :

2. Marsz,

komendant pierwszego plutonu komenderuje :

Przewodni na lewo,

i kontynuje maszerować przed siebie.

Komendanci drugiego i trzeciego plutonu, na komendę Rotmistrza marsz, komenderują :

Stój.

Po zatrzymaniu, komendant drugiego plutonu komenderuje natychmiast :

Pluton naprzód.

Gdy go pierwszy plnton mija, komenderuje :

Marsz.

Po ujściu sześcin kroków :

Ciąg się w prawo,

Marsz.

A gdy jego prawo-skrzydłowy znajdzie się za prawo-skrzydłowym pierwszego plutonu, komendernje :

Na — prost.

Przewodni na lewo.

Trzeci pluton wykonywa to samo, aby się znaleść w kolumnie za drugim plutonem.

§ 50.

Jeżeli kompania maszeruje frontem kłusem, na komendę Rotmistrza :

1. *Plutonami naprzód od prawego,*

2. Marsz,

komendant pierwszego plutonu komenderuje :

Przewodni na lewo.

Komendanci drugiego i trzeciego plutonu komenderują :

Stępą — Marsz.

Pierwszy pluton odłamuje się kontynując kłusem ; komendant drugiego plutonu komenderuje natychmiast :

Ciąg się w prawo — kłusem.

A skoro pierwszy pluton już się odłamał, komenderuje :

Marsz.

Z resztą pluton drugi, podług tych samych zasad, i na te same komendy wchodzi w kolumnę.

Kiedy oficer drugiego plutonu komenderował marsz, komendant trzeciego plutonu komenderuje także :

Ciąg się w prawo — kłusem.

A gdy zady koni drugiego szeregu drugiego plutonu, mijają głowy końskie jego pierwszego szeregu, komenderuje :

MARSZ ,

i tym samym sposobem wchodzi w kolumnę za drugi pluton. Odłamanie się z frontu maszerującego galopem, wykonywa się podług tych samych zasad.

§ 51.

Z kompanij maszerującej frontem, chcąc się odłamać plutonami lub półplutonami *podwojonym chodem*, np. z stępu kłusem, Rotmistrz komenderuje :

1. *Plutonami naprzód od prawego* — KŁUSEM,
2. MARSZ.

Komendant pierwszego plutonu powtarza :

Kłusem — MARSZ.

Odłamawszy się, komenderuje :

Przewodni na lewo.

Plutony drugi i trzeci wykonywają to samo zupełnie, co im było przepisano w § 50.

Z frontu maszerującego kłusem, dla odłamania się galopem , służą te same zupełnie zasady.

§ 52.

Można także stojąc we froncie komenderować :

1. *Pierwszy pluton na prost, plutonami w prawo* — ZAJDŹ,

albo :

Pierwszy półpluton na prost, półplutonami w prawo — ZAJDŹ,

2. MARSZ.

3. STÓJ (lub *Na* — PROST).

Na pierwszą komendę, komendant pierwszego plutonu komenderuje :

Pluton naprzód.

Na drugą komendę, komenderuje :

MARSZ.

Pierwszy pluton postępuje prosto naprzód przed siebie na wysokość swego frontu ; inne plutony zachodzą w prawo.

Na komendę STÓJ, wszyscy się zatrzymują.

Jeżeli Rotmistrz komenderuje : *Na* — PROST, wszyscy dalej maszerują bez zatrzymania się. — Pierwszy pluton maszeruje prosto ; inne wykonywają odmianę dyrekcyi na lewo na osi ruchomej, na punkcie z którego ruszyło skrzydło lewe pierwszego plutonu.

§ 53.

Można również komenderować :

1. *Plutonami w prawo* (lub *w lewo*) — ZAJDŹ. *Czoło kolumny na prawo* (lub *na lewo*), *pół w prawo* (lub *pół w lewo*),

2. MARSZ.

3. *Na* — PROST.

Na drugą komendę, zachodzenie wykonywa się we wszystkich plutonach ; Rotmistrz już nie zatrzymuje zachodzenia, lecz uważając na pluton naczelny, daje komendę : *Na* — PROST. — Komendant naczelnego plutonu komenderuje zaraz :

W prawo (lub *w lewo*) ZACHODŹ,

lub :

Pół w prawo, albo *pół w lewo*, ZACHODŹ,

MARSZ.

Pluton zachodzi na osi ruchomej ; — po zajściu komenderuje :

Na — PROST.

Inne plutony to samo, zachodzą najprzód na 1/4 część koła, potém odmieniają kierunek o tyle, ile go odmienił naczelny pluton, — a Rotmistrz komenderuje :

4. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

§ 54.

ODŁAMANIE SIĘ PLUTONAMI, LUB PÓŁPLUTONAMI, OD PRAWEGO SKRZYDŁA, DLA MASZEROWANIA KU LEWEMU SKRZYDŁU; I PRZECIWNIE.

(Plan 12, *fig. B.*)

Ten manewr wykonywa się tylko stojąc na miejscu we froncie.

Rotmistrz komenderuje :

1. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *od prawego, dla maszerowania ku lewemu skrzydłu,*

2. MARSZ.

Na pierwszą komendę, komendant pierwszego plutonu komenderuje :

Pluton naprzód, przewodni na lewo.

Na drugą komendę, powtarza :

MARSZ.

Pierwszy pluton rusza z miejsca w prost przed siebie; gdy ujdzie naprzód na wysokość swego frontu, oficer komenderuje :

W lewo — ZACHODŹ,

MARSZ.

Pluton zachodzi na osi ruchomej na 1/4 część koła; gdy kończy zachodzenie, komendant jego komenderuje:

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

Pluton maszeruje ku lewemu skrzydłu, po linij równoległej przed frontem. Komendant drugiego plutonu, a następnie trzeciego plutonu, komenderują:

Pluton naprzód, przewodni na lewo,

w tenczas, kiedy komendant pobocznego plutonu z prawej strony, komenderuje: MARSZ.

Nadają zaś komendę wykonawczą MARSZ, w tenczas, kiedy pluton wspomniony po zajściu w lewo, komenderuje: *Na* — PROST; i każdy pluton to samo wykonywa.

§ 55.

Dla odłamania się od lewego, dla maszerowania ku prawemu skrzydłu, te same służą zasady, lecz z przeciwnej strony.

§ 56.

ODŁAMANIE SIĘ PLUTONAMI LUB PÓŁPLUTONAMI, OD PRAWEGO SKRZYDŁA W TYŁ, — DLA MASZEROWANIA KU LEWEMU SKRZYDŁU; — I PRZECIWNIE.

(Plan 12, *fig. C.*)

Komenda jest :

1. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *od prawego w tył, dla maszerowania ku lewemu skrzydłu,*
2. MARSZ.

Na pierwszą komendę, komendant pierwszego plutonu komenderuje :

Na prawo-w tył — ZAJDŹ.

Na komendę MARSZ, powtarza :

MARSZ.

Pierwszy pluton zachodzi na prawo-w tył 1/2 koła na osi stałej ; gdy się zachodzenie kończy, oficer komenderuje :

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

Gdy pluton ujdzie w tym kierunku na wysokość swego frontu, oficer komenderuje :

W prawo — ZACHODŹ,

MARSZ.

Pluton zachodzi na 1/4 część koła na osi ruchomej; gdy się zachodzenie kończy, oficer komenderuje:

Na — PROST.

Pluton postępuje ku lewemu skrzydłu, po linij równoległéj po za frontem. Komendant drugiego, a następnie trzeciego plutonu, komenderują:

Na prawo-w tył — ZAJDŹ,

w tenczas, kiedy komendant pobocznego plutonu z prawéj strony, komenderuje: MARSZ. Komendę zaś wykonawczą: MARSZ, nadają wtenczas, kiedy pluton poboczny już w trzech częściach wykonał swoje zachodzenie na prawo-w tył.

§ 57.

Odłamanie się plutonami lub półplutonami od lewego w tył, dla maszerowania ku prawemu skrzydłu, wykonywa się podług tych samych zasad, lecz z przeciwnéj strony.

§ 58.

FORMOWANIE PLUTONÓW, Z KOLUMNY PÓŁPLUTONAMI.

Dla formowania plutonów będąc w kolumnie

półplutonami, czy od prawego, czy od lewego, komenda jest :

1. *Formuj plutony*,

2. Marsz.

Jeżeli kolumna stoi w miejscu, na pierwszą komendę Rotmistrza, każdy komendant półplutonu komenderuje :

Półpluton naprzód.

Na komendę marsz, wszyscy powtarzają :

Marsz.

Półplutony naczelne, to jest : pierwsze w kolumnie od prawego, a drugie w kolumnie od lewego, uszedłszy kroków dwadzieścia zatrzymują się, na komendę swoich komendantów :

Stój.

Komendanci drugich półplutonów w kolumnie od prawego, a pierwszych w kolumnie od lewego, skoro tylko ruszą z miejsca komenderują :

Ciąg się w lewo (lub *w prawo*),

Marsz.

Skoro ich skrzydło prawe odkryte zostanie przez lewe skrzydło półplutonów poprzedzających, komenderują :

Na — prost.

A dochodząc do frontu swego plutonu :

STÓJ.

W prawo (lub *w lewo*) — RÓWNAJ SIĘ.

Równanie jest zawsze do półplutonów naczelnych.

§ 59.

Jeżeli kolumna półplutonowa jest w marszu, na komendę Rotmistrza :

1. *Formuj plutony,*

komendanci naczelnych półplutonów nie dają żadnej komendy.

Komendanci drugich półplutonów w kolumnie od prawego (a pierwszych w kolumnie od lewego) komenderują :

Ciąg się w lewo (lub *w prawo*),

Kłusem (lub *galopem*, to jest, zawsze podwajając chód).

Rotmistrz komenderuje :

2. MARSZ.

Komendanci dopiero wymienionych półplutonów, powtarzają :

MARSZ.

Półplutony ciągną się chodem podwojonym; gdy ich skrzydła będą odkryte, komendanci ich komenderują:

Na — PROST.

A gdy wchodzą we front swoich plutonów, komenderują:

Stępą (lub *kłusem*, to jest, wracają do dawnego chodu).

MARSZ.

Natenczas Rotmistrz nadaje na nowo dyrekcyą, przez komendę:

3. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*),

i cała kolumna plutonowa postępuje bez zatrzymania się.

§ 60.

FORMOWANIE KOMPANIJ, Z KOLUMNY PLUTONAMI LUB PÓŁPLUTONAMI.

Formacyi tej używa się zwykle kiedy kolumna jest w marszu; — wykonywa się podobnie jak formacya frontu naprzód, z tą różnicą, że jeżeli jest więcej kompanij, każda się w sobie formuje,

a nie do ogólnego frontu; powtóre : że jeżeli się formacya wykonywa kłusem lub galopem, naczelny pluton lub półpluton nie zatrzymuje się, lecz postępuje tym samym chodem, lub przechodzi w chód mniejszy, i kontynuje marsz prosto przed siebie; tym sposobem front się powiększy, bez zatrzymania.

Komenda jest :

1. *Formuj kompanią,*

2. MARSZ.

Na pierwszą komendę, komendant pierwszego plutonu komenderuje :

Przewodni na prawo.

Komendanci drugiego i trzeciego plutonu komenderują :

Ciąg się w lewo.

Na komendę MARSZ, wszyscy powtarzają :

MARSZ.

Plutony formują się jak w zwyczajnej formacyi frontu naprzód.

Jeżeli kolumna maszerowała stępą, pluton pierwszy, po ujściu trzydziestu kroków, zatrzymuje się na komendę swego komendanta :

STÓJ.

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Cała kompania po skończonej formacyi równa się w prawo; nakoniec Rotmistrz komenderuje:

3. Stać.

§ 61.

Jeżeli kolumna maszerowała kłusem, na komendę Rotmistrza: *Formuj kompanią*, komendant naczelnego plutonu komenderuje:

Stępą.

Jeżeli kolumna maszerowała galopem, komenderuje:

Kłusem.

Plutony drugi i trzeci formują się dawniejszym chodem; po z formowaniu, front kompanij postępuje chodem naczelnego plutonu.

§ 62.

Jeżeli Rotmistrz chce aby kompania maszerowała bez zmniejszenia chodu po formacyi, — natenczas należy podwoić chód do tejże formacyi; i tak komenderuje:

1. *Formuj kompanią — kłusem* (jeżeli kolumna w stępie), lub *galopem* (jeżeli kolumna w kłusie).

2. Marsz.

Pierwszy pluton kontynnje marsz tym samym chodem ; drugi i trzeci pluton formują się chodem oznaczonym w komendzie, wchodząc do frontu przechodzą w chód pierwszego plutonu, i tym sposobem cała kompania maszeruje dawniejszym chodem.

§ 63.

Formowanie kompanij z kolumny od lewego, wykonywa się podług tych samych zasad.

§ 64.

KOLUMNY OD ŚRODKA.

Kolumn od środka nie używa się mniejszych jak plutonowe. Dla z formowania takiej kolumny, Rotmistrz komenderuje :

1. *Kolumna od środka,*

2. *Drugi pluton naprzód,*

3. Marsz.

Na drugą komendę, oficer drugiego plutonu komenderuje :

Pluton naprzód.

Na komendę MARSZ, powtarza :

MARSZ.

Drugi pluton maszeruje prosto przed siebie; skoro się tylko odłamie z frontu kompanij, Rotmistrz komenderuje :

4. *Przewodni na prawo* lub *na lewo*;

jak stósowniej uzna.

NOTA. — Doświadczenie nauczyło że dyrekcya do środka w kolumnach kawaleryi jest niekorzystną, zawsze z tego powodu powstają ciśnięcia, oraz trudniej jest kierować czołem kolumny.

Kiedy komendant drugiego plutonu komenderował MARSZ, komendant pierwszego plutonu komenderuje :

Drugi półpluton naprzód.

Komendant trzeciego plutonu komenderuje :

Pierwszy półpluton naprzód.

Na tę komendę, wachmistrze skrzydłowi tychże półplutonów występują natychmiast przed ich środek. Gdy zady koni drugiego szeregu drugiego plutonu, mijają linją głów końskich pierwszego szeregu frontu, wachmistrze stojący już przed środkiem półplutonów których objęli komendę, komenderują :

Marsz.

Gdy półplutony te ujdą sześć kroków naprzód, wachmistrz komenderujący drugim półplutonem *pierwszego plutonu*, komenderuje :

Ciąg się w lewo,

Marsz.

Wachmistrz komenderujący pierwszym półplutonem trzeciego plutonu komenderuje :

Ciąg się w prawo,

Marsz.

A gdy ich skrzydłowi znajdą się w kolumnie, naprzeciw skrzydłowych odpowiednich drugiego plutonu, komenderują razem :

Na — prost.

Przewodni na prawo (lub *na lewo*),

stósownie jak nadał dyrekcyą Rotmistrz.

Tym samym sposobem formują się w kolumnę pierwszy półpluton pierwszego plutonu, i drugi półpluton trzeciego plutonu.

Odstępy zachowują się jak w kolumnie zwyczajnej półplutonowej, to jest na dziewięć kroków, czyli trzy kroki wolnego miejsca między półplutonami.

§ 65.

W marszu można podobnież formować kolumnę od środka, przez podwojenie chodu części odłamujących się; lub przez zmniejszenie chodu we froncie kompanij; w takim razie, odłamujące się części postępować będą nie zmieniając chodu.

§ 66.

FORMOWANIE FRONTU NAPRZÓD, Z KOLUMNY OD ŚRODKA.

Rotmistrz komenderuje:

1. *Naprzód formuj front,*

2. MARSZ.

Na pierwszą komendę, jeżeli kolumna stoi w miejscu, wszyscy komendanci plutonów lub półplutonów komenderują:

Pluton (lub *półpluton*) *naprzód.*

Jeżeli kolumna jest w marszu:

Komendant drugiego plutonu który stanowi czoło kolumny, nie daje żadnej komendy, chyba powtarza: *Kłusem* lub *galopem*, jeżeli Rotmistrz zmienia chód do formacyi.

Komendanci obydwóch półplutonów pierwszego plutonu komenderują:

Ciąg się w prawo.

Komendanci obydwóch półplutonów trzeciego plutonu, komenderują:

Ciąg się w lewo.

Na komendę MARSZ, wszyscy powtarzają:

MARSZ.

Gdy drugi pluton postąpił naprzód trzydzieści kroków, komendant jego komenderuje:

STÓJ.

W prawo (lub *w lewo*, jak była dyrekcya), — RÓWNAJ SIĘ.

Półplutony pierwszego i trzeciego plutonu formują się naprzód do frontu, jak było przepisano w formacyi naprzód z kolumny zwyczajnej od skrzydeł. — Po zatrzymaniu wszyscy równają się do środka, to jest : komendanci półplutonów pierwszego plutonu komenderują :

Stój.

W lewo — równaj się.

Komendanci półplutonów trzeciego plutonu komenderują :

Stój.

W prawo — równaj się.

Skoro kompania urównana, Rotmistrz komenderuje :

3. Stać.

§ 67.

FORMOWANIE FRONTU W PRAWO, Z KOLUMNY OD ŚRODKA.

Komenda jest :

1. *W prawo i przez prawo* — formuj front,

2. Marsz.

Na pierwszą komendę, komendant drugiego plutonu który stanowi czoło kolumny, — jako też komendanci obydwóch półplutonów pierwszego plutonu, komenderują :

W prawo — ZAJDŹ.

Komendanci obydwóch półplutonów trzeciego plutonu, komenderują :

Półpluton naprzód,

jeżeli kolumna stoi w miejscu ; a jeżeli jest w marszu, nic nie komenderują.

Na komendę Rotmistrza MARSZ, wszyscy powtarzają :

MARSZ.

Cały drugi pluton, jako też obydwa półplutony pierwszego plutonu, zachodzą na osi stałej do frontu na 1/4 część koła w prawo; gdy się zachodzenie kończy, komendanci ich komenderują :

STÓJ.

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Półplutony trzeciego plutonu maszerują na prost ; gdy następnie każdy z nich, znajdzie się za trzecią rotą od lewego skrzydła frontu już uformowanego, komendant tego półplutonu komenderuje :

W prawo — ZACHODŹ.

MARSZ.

Półpluton zachodzi na 1/4 część koła w prawo na osi ruchomej, i formuje się do frontu, jak przepisano w formacyi: *Przez prawo* — FORMUJ FRONT, § 43. — Gdy kompania urównana, Rotmistrz komenderuje:

STAĆ.

§ 68.

FORMOWANIE FRONTU W LEWO, Z KOLUMNY OD ŚRODKA.

Rotmistrz komenderuje:

1. *W lewo i przez lewo* — FORMUJ FRONT,

2. MARSZ.

Cały drugi pluton czyli naczelny kolumny, ma to samo do wykonania co w § 67, lecz z przeciwnej strony. Obydwa półplutony trzeciego plutonu, wykonywają zachodzenie do frontu w lewo, jak w § 67, wykonywały półplutony pierwszego plutonu. Te zaś ostatnie, to jest półplutony pierwszego plutonu, wykonywają: *Przez lewo do frontu.* Rownanie będzie na lewo.

Skoro kompania urównana Rotmistrz komenderuje:

3. STAĆ.

§ 69.

FORMOWANIE FRONTU W TYŁ, Z KOLUMNY OD ŚRODKA.

Jeżeliby się zdarzyła potrzeba formować front w tył z kolumny od środka, natenczas Rotmistrz komenderuje : *Naprzód formuj front*, a po uformowaniu zwyczajnego frontu, komenderuje : *Plutonami na prawo* lub *na lewo-w tył*, — ZAJDŹ — MARSZ.

Tym sposobem ma w najkrótszym czasie front uformowany w tył, w szyku odwrotnym, którym może równie korzystnie działać podług potrzeby.

CZĘŚĆ TRZECIA.

1. Marsz kompanij frontem.
2. Kompanią maszerującą frontem posunąć na prawo, na lewo, lub maszerować w tył.
3. Marsze ukośne kompanią.
4. Zachodzenia kompanią.
5. Kontramarsz.
6. Przejście i mijanie przeszkód przed frontem

§ 70.

MARSZ FRONTEM, CZYLI W LINIJ.

Zasady marszu frontem, wyłuszczone w Szkole Plutonu, stosują się i do marszu frontowego kompanią.

Prosto przed siebie patrzeć, prosto i spokojnie konie prowadzić, pierwszy szereg o krok za oficerami, drugi szereg o krok za pierwszym; — kiedy koniecznie potrzeba wypadnie naddać w prawo lub lewo, robić to zwolna bez rzucania się; — o to są główne zasady marszu w linij.

Podoficerowie i kaprale skrzydłowi, powinni uważać na zachowanie linij ogólnej frontu, nie troszcząc się o równanie szczegółowe; dla tego pozwala im się spoglądać w stronę dyrekcyj.

Oficerowie są odpowiedzialni szczególniej za równanie się między sobą; za utrzymanie prawdziwej linij frontu. Kiedy linia oficerów jest dokładna, front kompanij maszerującej o krok za niemi musi być dobry. Podoficer przewodni, ma sobie wskazany punkt dyrekcyj przez Rotmistrza, przez Oficera zamykającego, przez podchorążego, lub sam go obiera, jako też punkta pośrednie. — Najwięcej zależy, aby podoficer przewodni maszerował po linij prostopadłej do frontu, i spokojnie, najmniejsze bowiem zwrócenie jego konia, musi ścisnąć lub rozerwać front kompanij postępując dalej. — Nadawać punkt dyrekcyj, lub sądzić o marszu przewodniego, najlepiej jest z odległości

kilkunastu kroków za nim. — Oficer zamykający, może przeto najstósowniej do tego bydź używanym.

Marsz w linij jest jedną z najważniejszych części wyrobienia jazdy; od marszu frontowego albowiem zależy dokładność i równość uderzenia na nieprzyjaciela.

§ 71.

KOMPANIĄ MASZERUJĄCĄ FRONTEM, POSUNĄĆ NA PRAWO, NA LEWO, LUB MASZEROWAĆ W TYŁ.

W tym celu maszerując frontem, Rotmistrz komenderuje :

1. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *w prawo* — ZAJDŹ (lub *w lewo* — ZAJDŹ),

2. MARSZ.

Na tę komendę, skrzydłowi ze strony osi, zatrzymują wszyscy razem swe konie, plutony lub półplutony zachodzą razem na osiach stałych na 1/4 część koła; skrzydłowi zachodzący stósują swój ruch do skrzydłowego naczelnego plutonu, aby się zachodzenie we wszystkich plutonach razem zaczynało i razem kończyło. — Przed uzupełnieniem zachodzenia, Rotmistrz komenderuje :

3. *Na* — PROST,

wydając tę ostatnią syllabę komendy, na samym

punkcie z kąd plutony obydwoma skrzydłami równo ruszyć powinny.

Dyrekcyj naznaczać nie potrzebuje, bo przyjętym jest że w kolumnie od prawego jest dyrekcya na lewo, w kolumnie od lewego jest dyrekcya na prawo.

§ 72.

Tym samym sposobem wykonywa się zachodzenie dla maszerowania w tył. Rotmistrz komenderuje :

1. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *na prawo-w tył* — ZAJDŹ (lub *na lewo-w tył* — ZAJDŹ).

2. MARSZ.

Plutony czy półplutony wszystkie zachodzą razem na osiach stałych na 1/2 koła. Gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz komenderuje wcześnie :

3. *Na* — PROST,

4. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Dla ułatwienia równania w marszu, należy nadawać dyrekcyą w stronę skrzydeł zachodzących; lubo to nie jest regułą konieczną.

§ 73.

Temi samemi sposobami zwraca się w marszu kompania do pierwotnego frontu, przez zachodzenie

plutonami lub półplutonami w lewo, w prawo, na lewo-w tył lub na prawo-w tył.

§ 74.

MARSZE UKOŚNE KOMPANIĄ.

Marsz ukośny kompanią jest dwojaki, to jest: pojedynczy i oddziałowy.

Marsz ukośny pojedynczy wykonywa się zawsze w marszu, tym samym sposobem jak przepisano w § 25 Szkoły Plutonu, chyba tylko wyjątkowo użyć go można z miejsca.

Linia frontu bynajmniej się nie zmienia, oficerowie zwróciwszy konie na 1/16 część koła, powinni postępować równolegle między sobą i zawsze urównani.

Marsz ukośny *pojedynczy* wykonywa się zwykle stępą i kłusem; galopem chyba wyjątkowo z potrzeby.

Komendy są:

1. *Ciąg się w prawo* (lub *w lewo*),
2. Marsz.
3. *Na* — prost.

Po tej komendzie dyrekcya zostaje w stronę ciągnienia się.

§ 75.

Marsz ukośny oddziałowy, wykonywa się z miejsca, lub w marszu; stępą, kłusem i galopem. — Wykonywać go można plutonami, lecz najlepiej półplutonami.

Rotmistrz komenderuje :

1. *Półplutonami* (lub *plutonami*) *pół w prawo* — ZAJDŹ (lub *pół w lewo* — ZAJDŹ),

2. MARSZ.

3. *Na* — PROST,

4. *Przewodni na prawo.*

Na komendę MARSZ, półplutony lub plutony zachodzą na osiach stałych na 1/8 część koła; — jeżeli kompania była w marszu frontem, wszystkie osi razem zatrzymać powinny; skrzydła zachodzące zachodzą tym samym chodem.

Na komendę *Na* — PROST, wszystkie osi jako i skrzydła zachodzące półplutonów czy plutonów ruszają razem naprzód przed siebie, w tej nowej ukośnej dyrekcyj. — Przewodni naznacza się zawsze w stronę osi; ten, z największą dokładnością, na komendę *Na* — PROST, punkt dyrekcyj obrać powinien, i dokładnie maszerować. — Oficer zamykający za nim postępuje, aby dozorować jego marszu.

Skrzydłowi innych półplutonów lub plutonów od osi, maszerują na czwartą rotę od lewego, półplutonu lub plutonu poprzedzającego, i zachowują takie odstępy jakie mieli na komendę : *Na* — PROST.

Jeżeli komendant chce aby marsz boczny był mniej ukośnym, natenczas, nie czekając aż plutony zajdą na 1/8 część koła, komenderuje : *Na* — PROST. Plutony ruszają na prost w tejże dyrekcyj, co w niczym nie zmienia zasad marszu ukośnego oddziałowego.

§ 76.

Chcąc powrócić do pierwotnego frontu, Rotmistrz komenderuje :

1. *Półplutonami* (albo *plutonami*) *pół w lewo* — ZAJDŹ (lub *pół w prawo* — ZAJDŹ),
2. MARSZ.
3. *Na* — PROST,
4. *Przewodni na prawo.*

Zachodzenie wykonywa się podług powyższych zasad, razem na osiach stałych. — Dyrekcya nadaje się w stronę skrzydeł zachodzących, — i kompania kontynuje marsz frontem.

§ 77.

ZACHODZENIA KOMPANIĄ.

Zasady zachodzenia przepisane w Szkole Plutonu, stósują się również do zachodzenia kompanią, lecz wykonanie tym jest trudniejsze, im front rozciąglejszy; — tym więcej przeto uwagi i starania wymagać należy.

Podczas zachodzenia, komendanci plutonów powinni zawsze być przed środkiem, zachowywać między sobą dokładne odstępy, być urównani i być przykładem żołnierzom co do chodu.

Od rot skrzydłowych we wszystkich plutonach, najwięcej zależy aby zachodzenie kompanij było dobre. Skrzydłowy zachodzący kompanij, powinien starannie okiem mierzyć łuk który ma kreślić, ponieważ front łatwo się rozerwie i zachodzenie się przedłuży, jeżeli łuk będzie za wielki; — a w przeciwnym razie, jeżeliby łuk był za mały, front się ściśnie, złamie, i oś będzie zepchniętą.

Drugi szereg kompanij naddaje o dwie roty, w stronę zachodzącego skrzydła.

§ 78.

ZACHODZENIE NA OSI STAŁEJ.

Zachodzenia kompanią uczy się stępą, potém kłusem, i nie przechodzi się do galopu, aż kiedy

już dokładnie żołnierze nauczą się wykonywać w klusie.

Czucie jest do osi, równanie do skrzydła zachodzącego.

Komendy są :

1. *Kompania w prawo* (lub *w lewo*) — ZAJDŹ,

2. MARSZ.

Na tę komendę zachodzenie wykonywa się na 1/4 część koła.

1. *Kompania pół w prawo* (lub *pół w lewo*) — ZAJDŹ,

2. MARSZ.

Na tę komendę kompania zachodzi na 1/8 część koła.

1. *Kompania na prawo-w tył* (lub *na lewo-w tył*) — ZAJDŹ,

2. MARSZ.

Zachodzenie wykonywa się na 1/2 koła.

Dla zatrzymania, komenda jest :

1. *Kompania*,

2. STÓJ.

3. *W prawo* (lub *w lewo*) — RÓWNAJ SIĘ.

Równanie naznacza się zwyczajnie do osi, a po dokładnem wyrównaniu, dla zwrócenia oczu, Rotmistrz komenderuje :

4. STAĆ.

Chcąc maszerować po zachodzeniu bez zatrzymania się, Rotmistrz komenderuje :

1. *Na* — PROST,

2. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*).

Dyrekcya nadaje się w stronę osi.

Cały front rusza tym samym chodem na prost.

Dla nauki zachodzenia, Rotmistrz komenderuje :

1. *Kompania w prawo* (lub *w lewo*) — ZAJDŹ,

2. MARSZ.

Jak się zachodzenie już rozpoczęło :

3. W OKOŁO.

Natenczas zachodzenie się kontynuje w koło, póty póki nie będzie komendy : STÓJ, lub *Na* — PROST.

Przed zatrzymaniem, lub przed maszerowaniem na prost, trzeba nadawać komendę przygotowawczą wcześnie i przeciągle, aby żołnierze drugiego szeregu mieli czas znaleść się za swymi poprze-

dnikami, aby cały front mógł konie sprostować, i razem naprzód ruszyć, na komendę wykonawczą: PROST; lub zatrzymać, na komendę: STÓJ.

§ 79.

ZACHODZENIE NA OSI RUCHOMEJ.

Komenda jest:

1. *W prawo* — ZACHODŹ, (lub *w lewo* — ZACHODŹ; *pół w prawo*, lub *pół w lewo* — ZACHODŹ).

2. MARSZ.

3. *Na* — PROST,

4. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Na drugą komendę kompania zachodzi.

Na trzecią, obydwa skrzydła ruszają śmiało na prost, chodem jakim była kompania przed zachodzeniem.

Dyrekcya nadaje się podług potrzeby, a najlepiej ta sama, jaka była przed zachodzeniem.

Gdy kompania zachodzi na 1/4 część koła, podoficer skrzydłowy czyli oś zakreśla łuk wynoszący dwadzieścia kroków.

§ 80.

KONTRAMARSZ.

Kompania stojąc na miejscu, dla odwrócenia frontu w tył, Rotmistrz komenderuje:

1. *Kontramarsz przez prawo,*

2. *Rotami przez prawo,*

3. Marsz

Na pierwszą komendę komendanci plutonów zwracają swoje konie w prawo w zdłuż frontu, komendant pierwszego plutonu udaje się przed pierwszą rotę swego plutonu, Porucznik zamykający udaje się na lewe skrzydło i staje obok frontu w pierwszym szeregu, za nim staje furier, wachmistrz starszy udaje się spiesznie za lewe skrzydło kompanij o sześć kroków w tył, staje frontem w przeciwną stronę tak aby koń jego był w prost za ostatnią rotą, dla oznaczenia punktu gdzie ma stanąć prawe skrzydło *nowego* frontu.

Na komendę marsz, kontramarsz wykonywa się jak przepisano w Szkole Plutonu.

Rotmistrz poprzedza spiesznie czoło kolumny, staje naprzeciw punktu formacyi, i z tamtąd, gdy pierwsza rota dochodzi o dwa kroki do podoficera oznaczającego nową linią, komenderuje:

1. *Front*,

2. Stój.

3. *W prawo* — równaj się,

4. Stać.

Na komendę stój, oficer zamykający udaje się na prawe skrzydło dla równania drugiego szeregu.

Na ostatnią komendę, komendanci plutonów odwracają konie w lewo, i zamykający wracają na swoje miejsca. — Kontramarsz najstósowniej jest wykonywać kłusem.

Kontramarsz przez lewo wykonywa się tym samym sposobem, lecz z przeciwnej strony.

§ 81.

PRZEJŚCIE I MIJANIE PRZESZKÓD.

Kompania maszerując frontem, jeżeli się trafi przeszkoda przed jednym z plutonów, Rotmistrz komenderuje :

1. *Przeszkoda.*

2. *Pierwszy pluton* — stój.

Oficer powtarza: *Pierwszy pluton* — STÓJ. Pluton się zatrzymuje, a komendant jego komenderuje natychmiast:

1. *Ciąg się w lewo, kłusem*, (zawsze się podwaja chód).

2. MARSZ.

Pluton pierwszy wchodzi po za drugi pluton, skoro się zupełnie za nim znajdzie, Porucznik komenderuje:

1. *Na* — PROST,

2. *Przewodni na prawo*,

3. *Stępą* — MARSZ.

Dla powrócenia pierwszego plutonu do linij, Rotmistrz komenderuje:

1. *Pierwszy pluton* — DO FRONTU.

Na tę komendę Porucznik komenderuje:

1. *Ciąg się w prawo, kłusem*, (chód się zawsze podwaja).

2. MARSZ.

Gdy się znajdzie naprzeciw swego miejsca:

1. *Na* — PROST,

2. *Przewodni na lewo*.

A gdy już wchodzi w linią:

3. *Slępą* — MARSZ.

Jeżeli kompania miała dyrekcyą na prawo, Rotmistrz powtarza:

1. *Przewodni na* — PRAWO.

Tym samym sposobem odłamuje się trzeci pluton za drugi dla mijania przeszkody.

Drugi pluton odłamuje się za pierwszy, lub za trzeci, to jest: zawsze tam, gdzie jest dyrekcya marszu.

§ 82.

DLA MIJANIA PRZESZKÓD MASZERUJĄC KOMPANIĄ FRONTEM, MOŻNA TAKŻE UŻYĆ ODŁAMYWANIA SIĘ RAZEM Z KAŻDEGO PLUTONU.

Rotmistrz komenderuje:

1. *Z każdego plutonu dwójkami* (lub *sekcyami*) *od prawego* (lub *od lewego*),
2. MARSZ.
3. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*).

Na pierwszą komendę komendanci plutonów komenderują :

1. *Dwójkami* (lub *sekcyami*), *od prawego*,

2. *Kłusem*.

Na komendę MARSZ, wszyscy powtarzają :

3. MARSZ.

Oddziały odłamują się razem ze wszystkich plutonów ; — oficerowie jadą na ich czele, i prowadzą je utrzymując zawsze równanie na oddział dyrekcyi, oraz odstępy między sobą, aby się w każdym momencie do frontu z formować można.

Jeżeli, z powodu przeszkód, który pluton naddaje w bok, omija przeszkody i przez to się spóźnia, powinien jak tylko może wracać do porządku, przez podwojenie chodu, lub stósowne poruszenia.

Dla z formowania na powrót linij, Rotmistrz komenderuje :

1. *Formuj plutony*,

2. MARSZ.

3. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*).

Komendanci plutonów powtarzają te komendy, i kompania jest na powrót z formowana w linją.

Część Czwarta.

1. Ataki kompanią.

2. Zbiór.

3. Flankierowanie.

§ 83.

ATAKI KOMPANIĄ.

Ataki są trojakie:

1. Kompanią całym frontem.
2. W kolumnie plutonowej, półplutonowej, a czasem nawet sekcyami.
3. Atak w rozsypce.

Atak kompanią frontem wykonywa się zupełnie podług tych samych zasad, jakie są przepisane w Szkole Plutonu (§ 63.)

Od równego maszerowania kłusem, galopem, i od gwałtowności w samym natarciu, najwięcej zależy pomyślny jego skutek.

Jeżeli każdy przejęty jest odwagą, i chęcią złamania nieprzyjaciela, niezawodnie front jego przełamanym będzie.

Rotmistrz komenderuje :

1. *Kompania naprzód do ataku*,

2. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*),

3. MARSZ.

Maszerując stępą komenderuje :

1. *Do dobycia pałaszy*,

2. *Baczność*,

3. *Dobądźcie* — PAŁASZY ; (lub : *Do ataku* — BROŃ, jeżeli front jest złożony z Ulanów).

Należy się zbliżać do nieprzyjaciela ile można stępą, uważając aby zbyt nie opóźnić ataku ; ani też aby nie zmęczyć koni przez nadto wczesne użycie chodów prędkich. — Na 200 do 300 kroków odległości komenderuje się :

1. *Kłusem*,

2. MARSZ.

Kłusem przebiega się największą część przestrzeni, która nas oddziela od nieprzyjaciela.

Będąc od niego jeszcze o kroków 120 do 150, komenderuje się :

1. *Galopem*,

2. MARSZ.

A zbliżywszy się na kroków 60 do 80, komenderuje się:

1. *Nacieraj* — MARSZ — MARSZ.

Komendę tę powtarzają oficerowie przed plutonami; trębacze trąbią atak, cały front wznosi pałasze w górę, jak przepisano w Szkole Żołnierza, (to jest: pierwszy szereg do kłucia, drugi do cięcia), i z gwałtownością wpada się na nieprzyjaciela. — Przypomina się tu jeszcze główna zasada dla wszystkich dowódzców jazdy, aby koniecznie się starać nieprzyjaciela uprzedzić w ataku; jeżeli on nas chce atakować, idzie się śmiało naprzeciwko, i uderza na niego, lecz nigdy nie oczekuje się w miejscu. — W tym celu przeto Rotmistrz od razu może komenderować: *Galopem* — MARSZ; i z miejsca ruszywszy galopem, komenderuje: *Nacieraj* — MARSZ — MARSZ, w odległości i w momencie który za najkorzystniejszy uzna.

Gdy się zdarzy ujrzeć nieprzyjaciela w nieładzie, lub w marszu bocznym, należy korzystać z tej chwili, i wpaść na niego, choćby z najmniejszym oddziałem.

Po skończonym ataku, komenderuje się:

1. *Baczność*,
2. *Kompania*,
3. STÓJ.
4. *W prawo* (lub *w lewo*) — RÓWNAJ SIĘ,
5. STAĆ.

Można podobnież zamiast zatrzymania, przejść w kłus i w stęp, wysyłając oddział flankierów, albo i całe plutony w pogoń za nieprzyjacielem. Zawsze do pogoni plutony naprzód wyznaczać należy

§ 84.

Atak w kolumnie plutonowej, półplutonowej lub mniejszej, wykonywa się na groblach, drogach, i innych cieśninach. Rotmistrz komenderuje:

1. *Kolumna kłusem*,

2. Marsz.

Gdy się zbliży do nieprzyjaciela na 100 kroków, komenderuje:

1. *Pierwszy pluton, do ataku galopem*,

2. Marsz.

Komendant pierwszego plutonu powtarza te komendy, a gdy się zbliży do nieprzyjaciela na 40 kroków, komenderują razem Rotmistrz i Porucznik:

Naciera j — marsz — marsz.

Trębacze trąbią atak.

Pluton pierwszy z gwałtownością uderza; inne plutony postępują kłusem. Gdy pierwszy pluton oddalił się od drugiego na 50 kroków, dowódzca plutonu komenderuje:

Drugi pluton, do ataku galopem — MARSZ,

i znowu o kroków 40 od nieprzyjaciela, którego już łamie pluton poprzedni, komenderuje:

Nacieraj — MARSZ — MARSZ.

Trzeci pluton to samo wykonywa następnie.

§ 85.

Jeżeli się maszeruje w kolumnie sekcyami lub dwójkami, i wypadnie potrzeba uderzenia na nieprzyjaciela o którym się już wiedziało lub którego się nagle spotyka,

Rotmistrz komenderuje:

1. *Kolumna do ataku*,

2. *Galopem*,

3. MARSZ.

A zbliżywszy się na 40 do 50 kroków:

Nacieraj — MARSZ — MARSZ.

Ostatnią komendę powtarzają wszyscy oficerowie, trębacze trąbią atak, kolumna uderza z największą gwałtownością na nieprzyjaciela.

Od oficerów prowadzących czoło kolumny i od kilku ludzi przy nich będących wszystko w tym razie zależy; ich powinnością jest z największem

poświęceniem się, nie zważając na liczbę nieprzyjaciela, z zuchwałością rzucić się i walczyć, a pomyślny skutek uwieńczy to natarcie.

§ 86.

ATAK W ROZSYPCE.

Atak w rozsypce używa się na artyleryą, lub dla w prowadzenia nieprzyjaciela będącego w marszu albo w jakim kolwiek nieporządku, w zupełny nieład. Atakując w rozsypce tém koniecznicj jest mieć w odwodzie jaką część jazdy, postępującą ściśniętym frontem. Jeżeli kompania cała przeznaczona jest atakować w rozsypce, Rotmistrz komenderuje, stojąc we froncie lub maszerując stępa:

1. *Do ataku w rozsypkę kłusem*,

2. Marsz.

Na tę komendę kompania rozjeżdża się na cztery szeregi, tak jak do wsiadania na koń przepisano; potém wszyscy dalej postępują naprzód czterma szeregami; później, co raz bardziej rozjeżdżają się w jeden szereg czyli w rozsypkę. Rotmistrz uważa aby się nieformowały kupki, lecz aby ile możności pojedynczo każdy od środka czyli od jego osoby brał odstępy w prawo i w lewo, w miarę rozległości nieprzyjaciela, a jeżeli to jest artylerya, tak aby w paść na nią z frontu i z obydwu skrzydeł.

Gdy tak kompania w rozsypce zbliży się do nieprzyjaciela o 300 kroków kłusem, Rotmistrz każe trąbić atak i komenderuje sam, jako też każdy oficer we środku swego plutonu :

Nacieraj — MARSZ — MARSZ.

Trębacze trąbią atak, a każdy żołnierz pędzi, wpada i niszczy nieprzyjaciela wszelkiemi sposoby.

§ 87.

ZBIÓR.

Ważną jest rzeczą aby jazda wprawną była do szybkiego zbioru, i szykowania się na nowo do frontu; ponieważ po jednym ataku, często drugi i trzeci wykonać wypadnie, dla złamania tylnych linij nieprzyjaciela, albo też dla odparcia ataków robionych przez jego rezerwy.

Po zbioru niema komendy, lecz na rozkaz Rotmistrza trębacze trąbią zbiór, kompania zbiera się zawsze tam gdzie się znajduje jéj dowódzca, z kąd także słyszy trębaczy. Jeżeli nie cała kompania atakowała, i jest jaki pluton w odwodzie, Rotmistrz obok niego cokolwiek w tył stanąć powinien, aby tam cały front się uszykował niezasłaniając tej rezerwy. Jeżeli jest inny oddział w odwodzie, po za nim, w pewnej odległości z tyłu szykować się należy. Oficerowie spiesznie udają się na linją oznaczoną przez Rotmistrza, i stają w odstępach. —

Podoficerowie oznaczają za niemi skrzydła plutonów; każdy jeździec formuje się po za prawe lub lewe skrzydło do frontu.

Gdy kompania w połowie uformowana, Rotmistrz komenderuje :

1. *Kompania naprzód*,
2. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo)*,
3. *Stępą* — MARSZ.

Już to dla tego że łatwiej w marszu stępą przyiść do porządku jak stojąc w miejscu, już dla tego aby działać na nieprzyjaciela bez zwłocznie.

§ 88.

FLANKIEROWANIE.

Do flankierowania przeznaczona jest kompania w tym celu uorganizowana; lecz cała jazda lekka powinna umieć flankierować, aby w potrzebie każdy pluton mógł być użyty do zasłaniania frontu czy to maszerując naprzód, czy też w odwrocie.

Najgłówniejsze zasady flankierowania które cała jazda znać powinna, są następujące.

§ 89.

(Plan 14.)

Rozsypująca się linia flankierów bierze zawsze odstępy od środka Rozsypane flankiery zasłaniać

powinny cały front oddziału z którym działają, a nawet zabezpieczyć jego skrzydła.

§ 90.

Linia flankierów stósuje swoje poruszenia i działanie do poruszeń frontu który osłania. — Linia flankierów nie powinna nigdy oddalić się od frontu który osłania, nad 300 do 400 kroków; ani też trzymać się bliżej jak 200 kroków.

§ 91.

Po za linią flankierów zawsze mają być mniejsze lub większe rezerwy, i tak: jeżeli jeden pluton wysłany jest na flankiery, rozsypuje się tylko w połowie, lub najwięcej w dwóch trzecich częściach, a jedna trzecia, pod komendą podoficera, stanowi rezerwę. Jeżeli kompania cała flankieruje, przynajmniej jeden pluton podzielony na dwie części, dwie rezerwy stanowić powinien; albo też z każdego plutonu polowa zostaje w rezerwie.

§ 92.

Rezerwy flankierów nie dalej jak o 150 kroków do 200, po za linią flankierów znajdywać się mają, i ją wspierać w każdej potrzebie. — Kiedy się linia flankierów zbiera, rezerwy posuwają się naprzód kłusem lub galopem dla zasłonięcia zbierających się.

§ 93.

Zbiór flankierów wykonywa się na sygnał trąbką, podług zasad zbioru kompanij. Zbierający się flankiery uważać powinni aby jak najprędzej odsłonić front postępujący naprzód, aby nigdy nie byli na zawadzie własnym liniom jazdy, piechoty lub artyleryi. — Jeżeli się mają zbierać za frontem, powinni zawczasu swe konie kierować na łuki między kompaniami, aby frontu nie rozbić.

§ 94.

Dowódzca flankierów spostrzegłszy sposobność, że przez nagłe uderzenie może zdobyć działa, wziąść niewolników lub w prowadzić w nieład nieprzyjaciela, może nakazać atak, i wspierany przez rezerwę uderzyć. Wszakże nie wypada mu takich ataków przedsiębrać tylko przy wielkiem prawdopodobieństwie powodzenia; gdyż główną jego powinnością jest, osłaniać oddział do którego należy.

§ 95.

Jeżeli jeden pluton przeznaczony jest do flankierowania, komendant jego komenderuje :

Pluton naprzód — klusem — MARSZ.

Udaje się przed środek frontu który ma osłaniać, przez komendę : *Ciąg się w prawo* lub *w lewo* — MARSZ — później : *Na* — PROST.

Gdy się oddali o 150 kroków od frontu, komenderuje:

1. *Pierwszy półpluton w rozsypkę*,

2. *Kłusem* (lub *galopem*), MARSZ.

Sam udaje się naprzód na linią i oznacza środek. Oficer lub podoficer do tego wyznaczony, bierze komendę półplutonu rezerwy, i postępuje za flankierami.

§ 96.

Półpluton pierwszy rozsypuje się w jeden szereg. — Każdych trzech obocznych żołnierzy staje jeden od drugiego od pięciu do dziesięciu kroków i tworzą jedno ogniwo łańcucha. Między ogniwami zaś zostawuje się dwadzieścia do trzydziestu kroków odstępu, korzystając zawsze z miejscowości. — Innego rozrachowania i podziału nie trzeba, gdyż te w czasie harcowania prędkoby zaginęły.

§ 97

Półpluton zostający w rezerwie formuje się w jeden szereg, i rozsuwa się od środka tak żeby między jeźdźcami były odstępy na długość konia, a to aby każdy mógł się wygodnie zwracać w prawo i w lewo. — Gdy temu półplutonowi wypadnie iść do ataku, zamyka odstępy w czasie swego postępowania naprzód, i *uderza frontem ściśniętym*.

§ 98.

Półpluton przeznaczony na rezerwę stósuje swe ruchy do ruchów głównego oddziału, — a łańcuch flankierów stósuje swe ruchy do ruchów półplutonu rezerwy. — Zatem tak łańcuch, jak wspierające go rezerwy, idą naprzód, w tył, lub na bok bez sygnałów, w miarę jak główny oddział ruch swój w który z tych kierunków wykonywa.

§ 99.

Flankiery używają swej broni dowolnie; trzej stanowiący jedno ogniwo łańcucha powinni się wspierać wzajemnie i nigdy wszyscy bez gotowego strzału nie zostać. Aby nie przedstawiać stałego celu nieprzyjacielowi każdy pojedynczo ujeżdża się w ósemkę stępą. — Do strzelania wyjeżdżają z kolei naprzód, i dawszy strzał wracają na miejsce.

§ 100.

Podoficer objeżdża łańcuch, prostuje uchybienia, uważa tak na ruchy nieprzyjaciela, jak na półpluton wspierający. Dowódzca tej rezerwy uważa na ruchy głównego oddziału i do nich się stósuje. — Dowódzca plutonu, mając przy sobie trębacza, dozoruje całości i daje swe dyspozycye.

§ 101.

W postępowaniu naprzód, mianowicie w poprzerzynanej okolicy, łańcuch iść powinien z przezornością aby nie wpadł w zasadzkę.

W cofaniu, łańcuch ustępuje w szachownicę, to jest: w każdem ogniwie, z trzech stanowiących je żołnierzy jeden się zostaje, a dwóch w tył odjeżdża o jakie czterdzieści kroków, zatrzymuje się i odwraca do nieprzyjaciela. — Potém ten co na przodzie został jedzie w tył, i wspólnie z jednym z pary co poprzednio odeszła idzie znów o czterdzieści kroków w tył, zatrzymuje się, odwraca do nieprzyjaciela, i tak dalej z kolei. — Flankiery ruch ten wsteczny uskuteczniają zwykle stępą, a w koniecznej potrzebie kłusem.

§ 102.

Ważną jest rzeczą aby flankiery dobrze znały następujące apele czyli sygnały, których liczbę do dziewięciu najpotrzebniejszych ograniczyć należy.

1. *Marsz naprzod.*
2. *Marsz w tył* czyli *rejterada.*
3. *Stój.*
4. *Stęp.*
5. *Kłus.*
6. *Galop.*
7. *Rozsypka.*
8. *Zbiór.*
9. *Atak.*

Do zaczęcia i przestania ognia dowódzca linij nie daje sygnału, zostawione to bywa w boju sądowi dowódzców plutonów, aby stósownie do odległości nieprzyjaciela zaczynali ogień, lub zaprzestawali strzelanie.

§ 103.

Gdy łańcuch złożony jest z kilku plutonów, naznacza mu się dowódzcę. — Ten niemoże już komenderować inaczej jak sygnalami, dowódzca zaś każdego plutonu daje znak trąbką że sygnał usłyszał, i swym flankierom podaje komendę głosem, a tylko w czasie burzy powtarza sygnał.

§ 104.

W łańcuchu takim z kilku plutonów, dowódzca oznacza pluton dyrekcyjny, i przy nim zwykle znajdować się będzie; — lecz każdy pluton w sobie ma dyrekcyą do środka; — trzymanie tego środka w przyzwoitej odległości od plutonu dyrekcyjnego, jest rzeczą każdego dowódzcy plutonu; — dowódzca ogólny czuwa i obejmuje swym dozorem całą linią.

CZĘŚĆ PIĄTA.

SZYKI BOJOWE KOMPANIJ.

§ 105.

Znając wszystko co poprzednio jest wskazaném, kompania dostatecznie wyrobioną będzie do boju;

od jej dowódzcy zależy zastósowanie przepisów do potrzeby i okoliczności. Normalne szyki bojowe tak małego oddziału jazdy jak jest kompania na dwa ograniczyć można: Szyk bojowy w awansie, i Szyk bojowy w odwrocie.

§ 106.

Rotmistrz komenderuje:

1. *Szyk bojowy do ataku*,

2. *Pierwszy pluton naprzód* (albo: *Pierwszy i drugi pluton*, albo: *Trzeci pluton naprzód)*,

3. *Przewodni na prawo* lub *na lewo*,

4. *Stępą*, *kłusem* lub *galopem* — MARSZ.

Na trzecią komendę komendanci plutonów wymienionych komenderują:

Pluton naprzód, *przewodni na prawo* (lub *na lewo)*.

Na komendę MARSZ, komenderują MARSZ. Pluton czy dwa plutony wysuwają się naprzód o 150, najwięcej do 200 kroków, zatrzymują się i stanowią oddział zaczepny. Część kompanij pozostała w drugiej linij, stanowi rezerwę.

Rotmistrz przy większej części swej kompanij znajdować się powinien, lub tam gdzie jest punkt

ważniejszy. On wydaje komendy, rozkazy, a najczęściej może poruszać obydwie linie kompanij, przez sygnały na trąbce.

Więcej jak na dwie części kompanij do boju dzielić nienależy, aby się nadzbyt małe oddziały nie rozpraszać.

W tym szyku postępuje się naprzód, i atakuje się; można zmieniać linie, odwracać się w prawo lub w lewo podług potrzeby.

§ 107.

Do rejterady, czy to stojąc w jednej linij, czy we dwóch liniach, Rotmistrz komenderuje :

1. *Szyk bojowy do odwrotu*,

2. *Pierwszy pluton w tył*, (lub: *Pierwszy i drugi pluton w tył*, albo: *Drugi i trzeci pluton w tył*, albo: *Pierwsze* lub *drugie pół-kompanij w tył*),

3. MARSZ.

Na drugą komendę, oficerowie wymienionych plutonów komenderują :

Półplutonami na prawo-w tył — ZAJDŹ.

Na komendę MARSZ, powtarzają MARSZ.

Półplutony zachodzą w tył, najstarszy oficer natychmiast obejmuje komendę całego oddziału,

i komenderuje : *Na* — PROST. Rotmistrz nadaje dyrekcyą którą tenże komendant powtarza.

Jeżeli jest przy kompanij oddział flankierów, ten się rozsypuje przed frontem i rejteradę zasłania; często nawet przeznacza się do tego pluton lub półpluton umyślnie z kompanij wzięty, którego połowa rozsypuje się i harcuje dla wstrzymywania postępu nieprzyjaciela. — Gdy oddział rejterujący ujdzie 150 kroków po za oddział stojący, zatrzymuje się, i odwraca front do nieprzyjaciela przez zajście półplutonami w tył. Natenczas Rotmistrz komenderuje: *Drugi i trzeci pluton w tył.* Komendanci plutonów komenderują: *Półplutonami na lewo-w tył* — ZAJDŹ — MARSZ. Zachodzenie odbywa się zawsze w stronę wolną, to jest przeciwną téj gdzie jest pluton lub półplutony stojące.

Najstarszy oficer komenderuje: *Na* — PROST, i prowadzi oddział o 200 kroków za oddział stojący.

Tym sposobem odwrót się wykonywa, Rotmistrz nadaje mu ogólny kierunek; kiedy potrzebę uzna odwraca się do nieprzyjaciela, i przez krótkie uderzenie czy całą kompanią czy jéj częścią, przymusza go aby zostawał o podal.

§ 108.

Chcąc z formować jednę linią, Rotmistrz udaje się do tego plutonu na który chce aby się kompania złączyła, czyli on jest w pierwszej lub w drugiej linij; każe trąbić zbiór, lub komenderuje:

1. *Druga linia naprzód do frontu*,

2. *Stępą*, *kłusem* lub *galopem* — MARSZ.

Albo :

1. *Pierwsza linia w tył do frontu*,

2. *Stępą*, *kłusem* lub *galopem* — MARSZ.

Na zatrąbienie zbioru, lub na komendę Rotmistrza, komendant oddziału wymienionego daje stósowną swoją komendę, wchodzi do frontu naprzód, albo : jeżeli przychodzi z przodu, mija front o sześć kroków, i przez zajście półplutonami w tył, wstępuje na powrót w linię.

SZKOŁA SZWADRONU.

§ 1.

Szyk szwadronu zwyczajny jest w jedną linię; trzy kompanie obok siebie, zachowując między kompaniami luki dziesięcio-krokowe.

§ 2.

Wszelkie poruszenia i manewra szwadronu, są albo powtórzenie tego co było przepisaném w Szkole Kompanij, — albo częścią tego co będzie przepisaném w Szkole Pułku.

§ 3.

Major komenderując oddzielnie szwadronem stósuje się do tego co przepisaném jest dla Pułkownika przed frontem pułku.

§ 4.

W kolumnach wszelkiego rodzaju, kompanie zachowują między sobą odstępy na kroków dziesięć, nie rachując w to odstępów potrzebnych do zajścia; tak aby zaszedłszy do frontu, znalazły się zwyczajne luki między kompaniami.

§ 5.

Szyki bojowe szwadronu, szyk bojowy do ataku i szyk bojowy do odwrotu, są powtórzeniem tego co było przepisaném dla kompanij, z tą różnicą że w szwadronie całe kompanie wykonywają to, co plutony wykonywały w Szkole Kompanij. — Odległość między liniami powinna być zachowaną od 200 do 250 kroków.

Wszystkie przepisy i komendy tyczące się szyków bojowych kompanij, zastósowane być powinny do szyków bojowych szwadronu.

Można uformować pierwszą linię z dwóch kompanij skrzydłowych, a drugą linię z kompanij środkowej, lub przeciwnie. — Natenczas druga linia może się odłamać w kolumnę lub dwie kolumny półplutonami, i tak postępować za pierwszą.

SZKOŁA PUŁKU JAZDY.

Część Pierwsza.

1. Ogólne zasady.

2. Równanie pułku w miejscu, lub na oznaczonej linij.

3. Odłamywania się dwójkami, sekcyami i półplutonami, z frontu czy z kolumny.

4. Formowanie sekcyi, półplutonów i plutonów z mniejszych części.

5. Zachodzenie półplutonami lub plutonami w miejscu i w marszu, z frontu czy z kolumny.

6. Formowanie frontu z kolumny dwójkami i sekcyami.

7. Formowanie frontu z kolumny plutonami lub półplutonami naprzód, w lewo, przez prawo i w szyki odwrotne.

8. Formowanie frontu w tył na czoło kolumny.

9. Formowanie frontu w tył na ostatni pluton lub półpluton.

10. Formowanie frontu naprzód lub w tył na środek kolumny.

11. Formowanie frontu gdy część kolumny zmieniła kierunek.

12. Odłamywanie się plutonami lub pólplutonami od prawego albo lewego skrzydła, dla maszerowania ku skrzydłu przeciwnemu.

13. Odłamywanie się od prawego albo od lewego skrzydła *w tył*, dla maszerowania ku skrzydłu przeciwnemu.

14. Kolumny od środka pułku.

§ 1.

OGÓLNE ZASADY.

Miejsce Pułkownika jazdy jest przed środkiem pułku o pięćdziesiąt kroków; jeżeli pułk jest w kolumnie, z boku kolumny ze strony dyrekcyi; zawsze tam z kąd jego komenda najlepiej może być słyszaną, gdzie jego przytomność jest najpotrzebniejszą.

Podpułkownik zostaje ciągle w bliskości Pułkownika, aby znał jego dyspozycye i zamysły, wypełniał jego zlecenia; a w przypadku rany lub

śmierci dowódzcy, aby natychmiast objął komendę pułku.

Majorowie stoją przed frontem lub z boku kolumny o dwadzieścia pięć kroków. Rotmistrze podobnież o kroków ośm na przeciwko środka kolumny ich dowództwa.

Do defilowania, Sztabs-Oficerowie i Rotmistrze stoją na czele swych kolumn, tak jednak aby odstępy bynajmniej się przez to nie powiększyły.

§ 2.

Komendę ostrzegającą: *Baczność*, nadaje sam Pułkownik, i komendę ostateczną: STAĆ. — Majorowie ani Rotmistrze nie powtarzają ich.

Komendy przygotowawcze powtarzają natychmiast Majorowie. Po nich Rotmistrze komenderują co do każdego należy. Komendy wykonawcze: MARSZ, STÓJ, nadane przez Pułkownika, powtarzane być powinny jednocześnie przez Majorów i Rotmistrzów, tak, aby wykonanie w jednym momencie nastąpiło, wyjąwszy manewra gdzie wykonanie odbywa się częściowo.

§ 3.

Pułkownik może przypominać dyrekcyą ile razy tego uzna potrzebę; — Majorowie i Rotmistrze powtarzają za nim.

§ 4.

Jeżeli komenda nie jest dosłyszaną, kompanie tylne stósują się do tych które je poprzedzają od strony formacyi lub odłamywania się.

§ 5.

Rotmistrze nadawszy komendę: STAĆ, po skończonym ruchu kompanij, pozostają na punkcie z kąd też kompanię urównywali, i niepowracają na swoje miejsca przed frontem aż na komendę Pułkownika: STAĆ. — To samo mają do zachowania Porucznicy zamykający.

§ 6.

Pułk dobywa pałaszy, i chowa pałasze na komendę samego Pułkownika; ani Sztabs-Oficerowie ani Rotmistrze jéj nie powtarzają.

§ 7.

Kiedy plutony są ośmnasto rotowe lub większe, manewruje się półplutonami; — jeżeli plutony są mniejsze nad rot dwanaście, należy manewrować całymi plutonami; *formowanie zaś i rozwijanie kolumn ściśniętych* zawsze wykonywa się *półplutonami.*

§ 8.

Linie w kawaleryi wytykają jedynie Adjutant-Pułkowy i podchorążowie, oznaczając punkta formacyi i ogólną linię równania. Ci mogą użyć czasem do pomocy wachmistrzów starszych i furyerów zamykających; zasadą jednak ogólną jest, aby kawalerya manewrowała bez wytykania linij.

Jeżeli Pułkownik nie wskazał punktów na których nowa linia ma się formować, czyli tę linię oznaczają podchorążowie lub nie; formacya i rozwijania wykonywać się będą *naprzód, w prawo, w lewo* i *w tył,* na ostatni pluton lub półpluton kolumny, na linij o trzydzieści kroków odległej. Formacye *na środek kolumny* wykonywać się będą tylko na odstęp jaki się znajduje wolnym od oddziału najbliższego.

§ 9.

RÓWNANIE PUŁKU W MIEJSCU.

Pułk stojący w linij można wyrównywać w miejscu na prawe, na lewe skrzydło, lub na którąkolwiek kompanię, podług zasad wyżej wskazanych; uważając zawsze aby kompania dyrekcyjna była więcej wysunięta naprzód jak inne, w celu uniknięcia cofania.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ.

Majorowie powtarzają razem jednogłośnie :

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Rotmistrze powtarzają za niemi :

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Pułkownik, Majorowie i Rotmistrze udają się galopem, każdy na prawe skrzydło swej komendy i wyrównywają najpierwej oficerów, uważają aby plutony stały za niemi o jeden krok, potém wyrównywają front. Oficerowie zamykający którzy także udali się na prawe skrzydło, wyrównywają drugie szeregi.

Każdy Rotmistrz gdy już jego kompania jest wyrównana, komenderuje : STAĆ ; na tę komendę żołnierze zwracają głowy na prost.

Pułkownik wraca przed środek pułku i z tamtąd komenderuje :

3. STAĆ.

Na tę komendę Majorowie i Rotmistrze powracają na swoje miejsca przed frontem, a oficerowie zamykający po za front.

§ 10.

RÓWNANIE NASTĘPNE SZWADRONAMI.

Pułkownik daje rozkaz Adjutantowi-Pułkowemu na jaką odległość ma oznaczyć nową linię. Ten stawia podchorążego pierwszego szwadronu naprzeciw pierwszej roty prawego skrzydła, furyera pierwszej kompanij stawia naprzeciw ostatniej roty lewego skrzydła tejże kompanij, twarzą obróconych do siebie i równolegle od frontu.

Podchorąży drugiego szwadronu sam wyjeżdża i oznacza środek pułku; podchorąży trzeciego szwadronu oznacza lewe skrzydło całej linij.

Natenczas Pułkownik komenderuje :

1. *Kompaniami naprzód* — RÓWNAJ SIĘ,

2. *Pierwsza kompania stępą*, (*kłusem* lub *galopem*),

3. MARSZ.

Pierwszą komendę powtarzają wszyscy Majorowie.

Komendant pierwszej kompanij komenderuje :

Kompania naprzód,

Przewodni na prawo.

Na komendę MARSZ, którą Major i Rotmistrz pierwszej kompanij powtarzają, kompania pierwsza maszeruje naprzód chodem nakazanym; o trzy kroki przed dojściem do oznaczonej linij, Rotmistrz komenderuje :

STÓJ,

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Kompania wyrównywa się podług przyjętych zasad.

Rotmistrz drugiej kompanij nie komenderuje MARSZ aż pierwsza kompania się zatrzyma; i tak każdy następnie.

Gdy cały pułk urównany, Pułkownik komenderuje :

4. STAĆ.

§ 11.

ODŁAMYWANIA SIĘ DWÓJKAMI, SEKCYAMI I PÓŁPLUTONAMI Z FRONTU.

(Plan 14.)

Chcąc się odłamać ze skrzydła pułku naprzód w jednę kolumnę, komendy są te same co w Szkole Kompanij :

1. *Dwójkami od prawego*,

1. *Sekcyami od prawego*,

1. *Półplutonami od prawego* (lub *od lewego*),

2. Marsz,

3. *Przewodni na lewo.*

Pierwsza kompania wykonywa ruch jak przepisano w Szkole Kompanij, wszystkie oddziały wchodzą w kolumnę przez marsz ukośny pojedynczy i maszerują prosto za czołem.

Druga i wszystkie następnie kompanie odłamują się tym samym sposobem; lecz gdy czoło ujdzie prosto na wysokość frontu kompanij, natenczas Rotmistrz komenderuje.

Czoło kolumny na prawo,

Marsz.

Kolumna kompaniczna zmienia kierunek na prawo; gdy dojdzie naprzeciwko punktu gdzie stało lewe skrzydło pierwszej kompanij, Rotmistrz komenderuje:

Czoło kolumny pół w lewo,

Marsz,

i tym sposobem przez linię diagonalną postępuje za kolumną pierwszej kompanij, póki za nią nie wejdzie przez powtórną odmianę kierunku *pół w lewo.*

Rotmistrze nadają komendę MARSZ, tak aby zachować odstępy przepisane między kompaniami w kolumnach.

§ 12.

Odłamywanie się dwójkami, sekcyami i półplutonami z kolumny, wykonywa się zupełnie podług zasad i komend przepisanych w Szkole Kompanij, i uważając aby zachowane były odstępy między kolumnami kompanicznemi, §§ 24, 25, 26, 27 i 28.

Majorowie i Rotmistrze nadają komendy do zatrzymania, zmniejszenia chodu, lub podwojenia chodu, podług tego co było przepisaném dla komendantów plutonów przy odłamywaniach się.

§ 13.

FORMOWANIE SEKCYI, PÓŁPLUTONÓW I PLUTONÓW Z MNIEJSZYCH CZĘŚCI.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność,*

2. *Formuj sekcye* (*półplutony* lub *plutony*).

Majorowie wszyscy powtarzają :

Formuj sekcye.

Rotmistrz pierwszej kompanij powtarza :

Formuj sekcye.

Pułkownik komenderuje :

3. Marsz.

Pierwszy Major i Rotmistrz komenderują : marsz. Formacya wykonywa się zupełnie podług zasad Szkoły Kompanij. — Jeżeli tym samym chodem, natenczas czoło kolumny zatrzymuje się ; jeżeli podwajając chód, natenczas Majorowie i Rotmistrze wszyscy powtarzają komendy Pułkownika :

3. *Kłusem* lub *galopem*,

4. Marsz.

Czoło postępuje tym samym chodem, kolumna przechodzi w kłus czy galop, a następnie dopiero Rotmistrze nadają komendę i wykonywają formacye.

§ 14.

ZACHODZENIE PÓŁPLUTONAMI LUB PLUTONAMI W MIEJSCU, W MARSZU, Z FRONTU I Z KOLUMNY.

Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *Plutonami* (lub *półplutonami) w prawo* — ZAJDŹ.

Albo:

2. *Plutonami* (lub *półplutonami) w lewo* ZAJDŹ. — *Pół w prawo* ZAJDŹ. — *Pół w lewo* ZAJDŹ. — *Na prawo-w tył* ZAJDŹ. — *Na lewo-w tył* ZAJDŹ.

3. *Stępą, kłusem,* lub *galopem,*

4. MARSZ.

Majorowie a potém Rotmistrze powtarzają drugą i trzecią komendę Pułkownika.

Na komendę MARSZ, którą Majorowie i Rotmistrze jednogłośnie powtórzyć powinni, wszy-

stkie plutony lub półplutony wykonywają zachodzenia podług przepisów Szkoły Kompanij, §§ 19, 20, 21, 22, 34, 35, 36, 52, 53, 71, 72, 73.

Komenda Pułkownika:

5. *Na* — PROST,

albo:

5. *Stój* — RÓWNAJ SIĘ,

jest powtórzona przez Majorów i Rotmistrzów.

§ 15.

FORMOWANIE FRONTU Z KOLUMNY DWÓJKAMI LUB SEKCYAMI.

Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,
2. *Naprzód* — FORMUJ FRONT,
3. MARSZ,
4. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ,
5. STAĆ.

Wykonanie odbywa się podług zasad Szkoły Kompanij, § 14, z tą różnicą, że Rotmistrze kompanij drugiej, trzeciej, czwartej, piątej, szóstej, siódmej, ósmej, dziewiątej, na komendę:

Naprzód — FORMUJ FRONT,

komenderują:

Czoło kolumny pół w lewo.

Na komendę MARSZ, powtórzoną przez Majorów i Rotmistrzów, pierwsza kompania formuje się. Rotmistrze innych kompanij komenderują:

Przewodni na prawo;

udają się na czoło swych kolumn, i prowadzą je najkrótszą drogą na punkt o 60 kroków odległy od tego, gdzie w linij bojowej przypadnie ich prawe skrzydło. Skoro czoło kompanij do tego punktu dochodzi, Rotmistrz komenderuje:

Czoło kolumny pół w prawo,

MARSZ.

Później komenderuje:

Naprzód — FORMUJ FRONT;

a jak się czoło znajdzie o 30 kroków od linij frontu, komenderuje:

MARSZ.

Tym sposobem każda kompania formuje się do frontu.

Gdy cały pułk wyrównany, Pułkownik komenderuje :

5. Stać.

§ 16.

Formowanie frontu w lewo i przez prawo z kolumny dwójkami lub sekcyami, wykonywa się zupełnie podług zasad Szkoły Kompanij. § 15 i § 16. Każda kompania następnie formuje się na komendę swego Rotmistrza.

§ 17.

FORMOWANIE FRONTU NAPRZÓD, W LEWO, PRZEZ PRAWO, I W SZYKI ODWROTNE Z KOLUMNY PÓŁPLUTONOWEJ, LUB PLUTONOWEJ.

(Plan 15.)

Dla formowania frontu naprzód, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Naprzód* — FORMUJ FRONT,

3. Marsz.

Na drugą komendę powtórzoną przez Majorów i *przez Rotmistrza pierwszej kompanij*, Rotmistrze drugiej, trzeciej, czwartej, piątej, szóstej, siódmej, ósmej i dziewiątej kompanij komenderują :

Kompania naprzód,

Czoło kolumny pół w lewo.

Albo, jeżeli są w marszu :

Czoło kolumny pół w lewo.

Na komendę MARSZ, ruch się wykonywa.

Pierwsza kompania formuje front podług zasad Szkoły Kompanij, §§ 37 i 38. — We wszystkich innych kompaniach komendanci naczelnych plutonów czy półplutonów komenderują :

Pół w lewo — ZACHODŹ,

MARSZ,

Na — PROST.

Rotmistrze komenderują :

Przewodni na prawo,

i prowadzą czoło swych kolumn każdy osobno, po linij diagonalnej, o 60 kroków za punkt gdzie ma przypaść prawe skrzydło ich kompanij. Do-

szedłszy do tego miejsca, każdy następnie komenderuje :

Czoło kolumny pół w prawo.

Kolumna zmienia kierunek i zbliża się prostopadle do nowej linij; natenczas Rotmistrz komenderuje :

Naprzód — FORMUJ FRONT,

a o 30 kroków odległości komenderuje :

MARSZ.

Gdy cały pułk urównany, Pułkownik komenderuje :

4. STAĆ.

§ 18.

Formowanie frontu w lewo z kolumny plutonowej lub półplutonowej, czy w miejscu czy w marszu, wykonywa się przez zajście razem plutonami lub półplutonami w lewo, podług zasad i komend Szkoły Kompanij, §§ 40 i 41 *(bis.)*

§ 19.

Formowanie frontu przez prawo z kolumny plutonowej lub półplutonowej wykonywa się podług zasad Szkoły Kompanij, § 42.

§ 20.

Dla formowania frontu naprzód w szyk odwrotny, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność,*

2. *W szyk odwrotny, naprzód* — FORMUJ FRONT,

3. MARSZ.

Wykonanie jest zupełnie jak przepisano powyżej, w § 17, do formowania frontu naprzód, lecz z przeciwnej strony; przewodni i równanie będzie na lewo.

§ 21.

Formowanie frontu w prawo w szyk odwrotny, czy w miejscu czy w marszu, wykonywa się przez zajście plutonami lub półplutonami, podług zasad Szkoły Kompanij, § 41 *bis,* na komendę :

1. *Baczność,*

2. *W szyk odwrotny w prawo* — ZAJDŹ,

3. MARSZ.

§ 22.

FORMOWANIE FRONTU W TYŁ NA CZOŁO KOLUMNY.

Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *Na czoło kolumny w tył* — FORMUJ FRONT,

3. MARSZ.

Majorowie powtarzają drugą komendę Pułkownika.

Rotmistrz pierwszej czyli naczelnej kompanii komenderuje:

W szyk odwrotny, naprzód — FORMUJ FRONT.

Rotmistrze drugiej, trzeciej, czwartej, piątej, szóstej, siódmej, ósmej, dziewiątej kompanij, komenderują każdy :

Czoło kolumny pół w prawo.

Na komendę MARSZ, pułk cały formuje się naprzód w szyk odwrotny.

Skoro ostatni pluton każdej kompanij dojdzie do linij, Rotmistrz jej komenderuje natychmiast :

Plutonami (lub *półplutonami*, jak była kolumna) *na lewo-w tył* — ZAJDŹ,

MARSZ,

STÓJ. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ.

Gdy cały front będzie wyrównany, Pułkownik komenderuje :

4. STAĆ.

§ 23.

FORMOWANIE FRONTU W TYŁ NA OSTATNI PÓŁPLUTON LUB PLUTON KOLUMNY.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność,*

2. *Na ostatni pluton* (lub *półpluton) w tył*
— FORMUJ FRONT,

3. MARSZ.

Na drugą komendę powtórzoną przez Majorów, wszyscy Rotmistrze komenderują :

Plutonami na lewo-w tył — ZAJDŹ.

Jeżeliby kolumna była od lewego, komenderowaliby :

Na prawo-w tył — ZAJDŹ.

Na komendę MARSZ, wszystkie plutony zachodzą w tył. Gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz ostatniej kompanij komenderuje :

Naprzód — FORMUJ FRONT,

MARSZ.

Rotmistrze wszystkich innych kompanij komenderują :

Na — PROST,

Czoło kolumny pół — W PRAWO,

MARSZ.

Każda kolumna kompaniczna maszeruje osobno po *linij diagonalnej* i formuje *front naprzód*, jak przepisano w § 15.

Gdy front uformowany, Pułkownik komenderuje :

4. Stać.

§ 24.

(Plan 16.)

Formowanie frontu naprzód lub w tył, na środkową część kolumny, wykonywa się podług powyższych zasad, na komendę stósowną, np. :

1. *Baczność,*

2. *Na piątą kompanię naprzód* — formuj front,

3. Marsz.

Pierwsza, druga, trzecia i czwarta kompania zachodzą plutonami (czy półplutonami) na prawo-w tył, maszerują kolumnami po liniach diagonalnych, i formują się w szyk odwrotny po prawej stronie piątej kompanij, zachodząc na powrót na *lewo-w tył* do prawdziwego szyku.

Kompanie piąta, szósta, siódma, ósma i dziewiąta formują front naprzód, zwyczajnym sposobem.

Gdy pułk urównany, Pułkownik komenderuje:

4. Stać.

§ 25.

Jeżeliby Pułkownik komenderował:

Na czwartą kompanię w tył — formuj front,

natenczas pierwsza, druga, trzecia i czwarta kompania zachodzą na lewo-w tył, i formują front naprzód; a piąta, szósta, siódma, ósma i dziewiąta kompania formują naprzód szyk odwrotny po prawej stronie czwartej kompanij, i nakoniec odwracają plutonami czy półplutonami na *prawo-w tył* do prawdziwego szyku.

Gdy pułk urównany, Pułkownik komenderuje:

Stać.

§ 26.

Pułk maszerując w kolumnie plutonowej lub półplutonowej *prawem skrzydłem na czele,* jeżeli

część kolumny zmieni kierunek na prawo albo na lewo, i w tym wypadnie potrzeba z formowania frontu bez zwłoki, wykonać to łatwo podług zasad powyższych.

Jeżeli czoło zmieniło kierunek *na prawo*, Pułkownik zatrzymuje kolumnę przez komendę :

1. *Kolumna* — STÓJ ,

i komenderuje :

2. *Baczność*,

3. *W lewo i naprzód* — FORMUJ FRONT,

4. MARSZ.

Albo :

1. *Kolumna* — STÓJ.

2. *Baczność*,

3. *W prawo i na N. kompanię* W TYŁ — FORMUJ FRONT, (to jest na naczelną z tych kompanij, które jeszcze nie odmieniły kierunku).

4. MARSZ.

Jeżeli czoło kolumny zmieniło kierunek *na lewo*, natenczas komenderuje :

1. *Kolumna* — STÓJ,

2. *Baczność*,

3. *W prawo i naprzód w szyk odwrotny* — FORMUJ FRONT,

4. MARSZ.

Albo :

1. *Kolumna* — STÓJ,

2. *Baczność*,

3. *W lewo i na N. kompanię w tył* — FORMUJ FRONT,

4. MARSZ.

Z kolumny *od lewego* wykonywa się podług tych samych zasad, lecz z przeciwnej strony.

§ 27.

We wszystkich formacyach frontu, podchorąży tego szwadronu do którego należy oddział na który się front formuje, oznacza punkt dyrekcyi, stając na tymże punkcie, i trzymając pałasz do góry oparty końcem na piersiach, rękojeścią nad kaszkietem, aby z daleka był widzianym. — Do

tego punktu przypaść ma skrzydło dyrekcyonalnej kompanij, plutonu lub półplutonu; od niego utrzymują się odstępy w czasie formacyi; a po zatrzymaniu, wszystkie oddziały do niego równać się powinny.

§ 28.

Odłamywanie się plutonami lub półplutonami, od prawego albo od lewego skrzydła dla maszerowania ku skrzydłu przeciwnemu, wykonywa się podług zasad Szkoły Kompanij, § 54.

Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,
2. *Plutonami od prawego dla maszerowania ku lewemu skrzydłu*,
3. Marsz.

Drugą komendę powtarzają wszyscy Majorowie i Rotmistrz pierwszej kompanij.

Komendę marsz powtarza tylko pierwszy Major i pierwszy Rotmistrz; ruch się wykonywa w pierwszej kompanij; inni Majorowie i Rotmistrze komenderują następnie co do każdego należy, tak aby w odłamującej się kolumnie na czas oddziały ruszały z miejsca, i odstępy zwykłe były zachowane.

§ 29.

Odłamywanie się od prawego (albo *od lewego) skrzydła w tył dla maszerowania ku skrzydłu przeciwnemu*, wykonywa się podług zasad Szkoły Kompanij, § 56, na komendę Pułkownika :

1. *Baczność*,

2. *Plutonami od prawego w tył, dla maszerowania ku lewemu skrzydłu*,

3. Marsz.

Komendy są dawane następnie jak powiedziano wyżej, i odłamywanie w tył następnie z każdej kompanij się wykonywa.

§ 30.

Można tym samym sposobem odłamywać się i *od obydwóch skrzydeł* razem.

Odłamywania w tył są bardzo użyteczne do ukrycia rejterady ile możności, lub do wykonania rejterady mając za sobą cieśninę do przejścia.

§ 31.

KOLUMNY OD ŚRODKA PUŁKU.

Z frontu całego pułku można formować ko-

lumnę od środka *plutonową* lub *dwu-plutonową*.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność,*

2. *Kolumna dwu-plutonowa od środka, na trzeci pluton czwartej kompanij, i na pierwszy pluton piątej kompanij,*

3. MARSZ,

4. *Na* — PROST,

5. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*).

Drugą komendę powtarzają wszyscy Majorowie.

Rotmistrz czwartej kompanij komenderuje :

Trzeci pluton na prost,

Plutonami w lewo — ZAJDŹ.

Rotmistrz piątej kompanij komenderuje :

Pierwszy pluton na prost,

Plutonami w prawo — ZAJDŹ.

Rotmistrze pierwszej, drugiej i trzeciej kompanij komenderują :

Plutonami w lewo — ZAJDŹ.

Rotmistrze szóstej, siódmej, ósmej i dziewiątej kompanij komenderują :

Plutonami w prawo — ZAJDŹ.

Na komendę MARSZ, powtórzoną przez wszystkich Majorów i Rotmistrzów, ruch się wykonywa.

Plutony środkowe naznaczone w komendzie maszerują prosto na wysokość swego frontu; potém ciągną się w lewo i w prawo na komendę swych komendantów plutonowych dla złączenia się; inne plutony zachodzą.

Gdy się zachodzenie kończy, Pułkownik komenderuje :

4. *Na* — PROST,

i nadaje dyrekcyę, co jest powtórzone przez wszystkich Majorów i Rotmistrzów. Tym sposobem obydwie części kolumny maszerują w zdłuż linij frontu; dowódzcy plutonów odpowiednich starają się aby razem dojść, i razem zachodzić w prawo i w lewo, na tem samem miejscu, z kąd się odłamały środkowe plutony; — poczém plutony złączone postępują za czołem kolumny.

§ 32.

(Plan 17, *fig.* 4.)

Chcąc z formować kolumnę od środka plutonową, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Kolumna plutonowa od środka, na drugi pluton piątej kompanij*,

3. Marsz,

4. *Na* — prost,

5. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*).

Majorowie wszyscy powtarzają drugą komendę. Rotmistrze komenderują co do którego należy, to jest : piąta kompania formuje się w kolumnę od środka przez ciągnienie się, jak przepisano w Szkole Kompanij, § 64, a inne kompanie stósują się do poprzedniego § 31, i wykonywują ruch przez zajście w lewo i w prawo połplutonami.

§ 33.

Temi samemi sposobami można formować kolumny dwu-plutonowe od środka dwóch których-

kolwiek kompanij, *np.* trzeciej i czwartej, piątej i szóstej, siódmej i ósmej; lub plutonowe od środka którejkolwiek kompanij; albo na skrzydłowe półplutony dwóch pobocznych kompanij.

Odłamywania te w kolumnę podwójną z frontu, służą szczególniej do przechodzenia ciaśniny naprzód, w obliczu nieprzyjaciela.

§ 34.

FORMOWANIE FRONTU NAPRZÓD Z KOLUMNY OD ŚRODKA.

(Plan 17, *fig. B.*)

Czy kolumna od środka jest plutonowa, czy dwu-plutonowa, komenda jest ta sama. Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,

2. *Naprzód* — FORMUJ FRONT,

3. MARSZ.

Majorowie wszyscy powtarzają drugą komendę.

Rotmistrz kompanij czoło kolumny formującej w kolumnie plutonowej, lub dwóch naczelnych Rotmistrzów w kolumnie dwu-plutonowej, komenderują:

Naprzód — FORMUJ FRONT.

Rotmistrze kompanij składających prawą połowę kolumny, komenderują każdy:

Czoło kolumny pół — W PRAWO.

Rotmistrze kompanij składających lewą połowę kolumny, komenderują:

Czoło kolumny pół — W LEWO.

Na komendę: MARSZ, formacya frontu naprzód wykonywa się podług zwyczajnych zasad. — Plutony środkowe postępują trzydzieści kroków na linię, rozchodzą się w prawo i w lewo, każdy na pięć kroków przez ciągnięcie się, aby się znalazła luka między kompaniami.

Równanie frontu jest do środka.

Gdy pułk wyrównany, Pułkownik komenderuje:

4. STAĆ.

§ 35.

FORMOWANIE FRONTU W PRAWO, LUB W LEWO, Z KOLUMNY OD ŚRODKA.

(Plan 18.)

Zasady wyłuszczone są w Szkole Kompanij, §§ 67 i 68.

Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *W lewo i przez lewo* — FORMUJ FRONT,

3. MARSZ.

Na drugą komendę, Majorowie i Rotmistrze dają komendy jakie do nich należą, to jest: w lewej połowie kolumny od środka, nadają komendę ostrzegającą:

Kolumna.

W prawej połowie komenderują:

Przez lewo — FORMUJ FRONT.

Na komendę MARSZ, w lewej połowie dowódzcy komenderują:

STÓJ,

W lewo do frontu — ZAJDŹ,

MARSZ,

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

i front się formuje przez zajście *w lewo plutonami* lub *półplutonami razem*. W prawej połowie kolumny, dowódzcy powtarzają: MARSZ, i ta połowa formuje front *przez lewo*, zachodząc plutonami lub półplutonami następnie.

Formowanie frontu *w prawo*, z kolumny od środka, wykonywa się zupełnie podług tych samych zasad, lecz z przeciwnej strony.

§ 36.

Formowanie frontu w tył z kolumny od środka nie używa się, bo jest długie i trudne. — Jeżeli koniecznie potrzeba wypadnie, należy z formować front naprzód, zwyczajnym sposobem; — a potém odwrócić plutony na prawo lub na lewo w tył, i odwrotnym frontem działać, póki nie będzie czasu powrócić do normalnego szyku.

Część Druga.

1. Formacya kolumn ściśniętych.
2. Marsze kolumną ściśniętą.
3. Marsze ukośne, boczne, i w tył kolumną ściśniętą.
4. Odmiany kierunku kolumną ściśniętą.
5. Odmiana dyrekcyi kolumny ściśniętej w miejscu.
6. Kontramarsz.
7. Rozwijania kolumn ściśniętych.
8. Rozwijanie kolumny ściśniętej w prawo lub w lewo od końca kolumny.
9. Odłamywanie się plutonami lub półplutonami z kolumny ściśniętej.

§ 37.

FORMACYA KOLUMN ŚCIŚNIĘTYCH.

(Plan 19.)

Kolumna ściśnięta formuje się przez postawienie kilku kompanij jedna za drugą, tak blisko, aby tylko zostało miejsce do rozwinięcia się. Forma-

cye i rozwinięcia kolumn ściśniętych wykonywać się będą *półplutonami*; to jest regułą stałą; odstępy między kompaniami w kolumnie ściśniętej będą na kroków dziesięć.

Miejsca Pułkownika, Majorów i Rotmistrzów, są z boku kolumny ze strony dyrekcyi, na liniach oficerów, w odległości wyżej przepisanej.

Dyrekcya w kolumnach ściśniętych od prawego, będzie na lewo; w kolumnach od lewego, na prawo.

Kolumnę ściśniętą można formować na którąkolwiek kompanię; — chcąc ją z formować *np.* na piątą kompanię, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *Na piątą kompanię* — FORMUJ KOLUMNĘ ŚCIŚNIĘTĄ.

3. MARSZ.

Drugą komendę powtarzają wszyscy Majorowie.

ROTMISTRZ *piątej* kompanij komenderuje:

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

sam udaje się na lewe skrzydło swej kompanij, a przekonawszy się o jej wyrównaniu, komenderuje:

STAĆ.

ROTMISTRZE *pierwszej, drugiej, trzeciej i czwartej* kompanij komenderują:

Półplutonami w lewo — ZAJDŹ.

ROTMISTRZE *szóstej, siódmej, ósmej i dziewiątej* kompanij komenderują:

Półplutonami w prawo — ZAJDŹ.

Na komendę MARSZ, którą wszyscy powtarzają oprócz Rotmistrza piątej kompanij, ruch się wykonywa; Rotmistrze udają się na czoła.

ROTMISTRZ *czwartej* kompanij komenderuje natychmiast:

Ciąg się w prawo — MARSZ.

Przybrawszy miejsca w prawo o krok jeden, to jest, aby kolumna mogła wejść przed piątą kompanię, komenderuje:

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

ROTMISTRZ *szóstej* kompanij po komendzie MARSZ, komenderuje natychmiast:

Czoło kolumny na prawo — MARSZ.

Zaszedłszy tym sposobem drugi raz na 1/4 część koła, komenderuje:

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

ROTMISTRZE *trzeciej, drugiej, pierwszej, siódmej, ósmej i dziewiątej* kompanij, po komendzie MARSZ, komenderują:

Czoło kolumny pół w prawo — MARSZ,

Na — PROST,

Przewodni na lewo. (zawsze w stronę kompanij stojącej na miejscu).

ROTMISTRZ *czwartej* kompanij wyprzedza swą kolumnę, staje na punkcie gdzie ma przypaść jego lewe skrzydło, to jest, skrzydło dyrekcyi, i z tamtąd komenderuje:

STÓJ,

W prawo do frontu — ZAJDŹ,

MARSZ,

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

ROTMISTRZ *szóstej* kompanij dochodząc do odległości dziesięciu kroków w tył, od kompanij stojącej, komenderuje:

Czoło kolumny na lewo — MARSZ,

Na — PROST.

Czoło kolumny zmienia kierunek, i wchodzi po za piątą kompanię; on sam zatrzymuje się naprzeciw punktu gdzie ma przypaść jego lewe skrzydło; przepuszcza kolumnę; gdy ostatni półpluton do niego dochodzi, komenderuje:

STÓJ,

W lewo do frontu — ZAJDŹ,

MARSZ,

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

ROTMISTRZE *pierwszej, drugiej, trzeciej, siódmej, ósmej i dziewiątej* kompanij maszerują na czele swych kolumn po liniach dyagonalnych, do punktów gdzie ma przypaść ich skrzydło, naprzeciwko skrzydła kompanij na którą się formują. Dochodząc do tych punktów, każdy w swoim czasie komenderuje:

Czoło kolumny pół w lewo — MARSZ.

Na — PROST.

Kompania *pierwsza, druga i trzecia* wchodzą przed kolumnę; Rotmistrze udają się naprzód, jak było wyjaśnione dla Rotmistrza czwartej kompanij; z punktu gdzie ich lewe skrzydła przypaść mają, komenderują:

STÓJ,

W prawo do frontu — ZAJDŹ,

MARSZ,

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

Kompanie *siódma, ósma i dziewiąta* wchodzą za kolumnę; Rotmistrze ich zatrzymują się, jak było przepisane dla Rotmistrza szóstej kompanij; — każdy przepuszcza swą kolumnę; gdy się z nim równa ostatni półpluton, komenderuje:

STÓJ,

W lewo do frontu — ZAJDŹ,

MARSZ,

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

§ 38.

Podług tych samych zasad formuje się kolumna na którąkolwiek kompanię.

Chcąc formować kolumnę ściśniętą od lewego, to jest, lewem skrzydłem na czele, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *Na N. kompanię — od lewego —* FORMUJ KOLUMNĘ ŚCIŚNIĘTĄ,

3. MARSZ.

Wykonanie jest podług zasad wyjaśnionych w § 37.

§ 39.

Kolumnę ściśniętą można z formować w marszu bez zatrzymania; to się wykonywa jedynie na skrzydłowe kompanie: od prawego na pierwszą, od lewego na ostatnią kompanię.

Kiedy pułk maszeruje frontem, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *Na pierwszą kompanię* — FORMUJ KOLUMNĘ ŚCIŚNIĘTĄ,

3. MARSZ.

Na drugą komendę, powtórzoną przez wszystkich Majorów, Rotmistrz pierwszej kompanij komenderuje:

Przewodni na lewo,

i udaje się na lewe skrzydło.

Rotmistrze *drugiej, trzeciej, czwartej, piątej, szóstej, siódmej, ósmej i dziewiątej* kompanij komenderują:

Półplutonami w prawo — ZAJDŹ,

Kłusem, (zawsze podwajając chód).

Na komendę MARSZ, Rotmistrze tych ośmiu kompanij komenderują: MARSZ; a gdy się zachodzenie kończy:

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

Pierwsza kompania postępuje prosto frontem stępą; wszystkie inne idą kłusem w jednej kolumnie; gdy czoło każdej następnie przyjdzie na-

przeciwko lewego skrzydła pierwszej kompanij, Rotmistrz zatrzymuje się, przepuszcza swą kolumnę i komenderuje:

W lewo do frontu — ZAJDŹ;

gdy ostatni półpluton do niego dochodzi, komenderuje :

MARSZ,

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

A gdy kompania zbliża się o dziesięć kroków do poprzedzającej, komenderuje :

Stępą — MARSZ.

§ 40.

Kolumnę ściśniętą można także formować czy w miejscu czy w marszu, w prawo lub w lewo przez zajście kompaniami.

Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*
2. *Kompaniami w prawo* — ZAJDŹ,
   FORMUJ KOLUMNĘ ŚCIŚNIĘTĄ,
3. MARSZ.

Po zajściu pierwsza kompania zatrzymuje się, inne dochodzą na dziesięć kroków odstępu, na komendę swych dowódzców:

Na — PROST,

Przewodni na lewo,

i tym sposobem kolumna jest z formowana.

Jeżeli w marszu pierwsza kompania wykonywa zajście i maszeruje dalej stępą, inne zachodzą także stępą, lecz po zajściu dochodzą kłusem w kolumnę.

§ 41.

Nie tylko z frontu, lecz i z kolumny półplutonowej lub plutonowej można formować kolumnę ściśniętą, tak w miejscu jak w marszu, przez formacyę następną w kompanie.

Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *Formuj kompanie,*

3. MARSZ.

Drugą komendę powtarzają Majorowie; pierwszy Rotmistrz komenderuje:

Formuj kompanie.

Na komendę MARSZ, pierwsza kompania formuje się podług zasad Szkoły Kompanij, §§ 60, 61, 62, 63.

Inne kompanie formują się następnie, dochodząc w kolumnę o dziesięć kroków odstępu, podług tych samych zasad.

Chcąc tym sposobem formować kolumnę ściśniętą *w marszu*, pierwsza kompania formuje się podwojonym chodem, cała kolumna podwaja chód do formacyi, czoło kolumny zaś ciągle tym samym chodem postępuje.

§ 42.

MARSZE KOLUMNĄ ŚCIŚNIĘTĄ.

Zasady marszu frontem w każdej kompanij zachowane być powinny i w marszu kolumną ściśniętą, lecz tym uważniej parcia na skrzydło dyrekcyi unikać należy.

Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,
2. *Kolumna naprzód*,
3. MARSZ.

Drugą komendę powtarzają Majorowie; Rotmistrze komenderują:

Kompania naprzód,

Przewodni na lewo (lub *na prawo*, podług zasady przyjętej),

Marsz.

Jeżeli Pułkownik chce zmienić dyrekcyę, komenderuje w marszu:

Przewodni na prawo.

którą to komendę Majorowie i Rotmistrze powtarzają.

Chcąc zatrzymać kolumnę, Pułkownik komenderuje:

1. *Kolumna,*
2. Stój.

Majorowie powtarzają obydwie te komendy; Rotmistrze komenderują:

Stój — równaj się.

§ 43.

Marsze ukośne kolumną ściśniętą wykonywają się podług zasad Szkoły Kompanij, §§ 13, 22, na komendy Pułkownika:

1. *Baczność*,

2. *Ciąg się w prawo* (lub *w lewo*),

3. MARSZ,

4. *Na* — PROST,

5. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Wszystkie te komendy powtarzają Majorowie i Rotmistrze.

§ 44.

Marsz ukośny oddziałowy wykonywa się w kolumnie ściśniętej półplutonami, podług zasad Szkoły Kompanij, §§ 75 i 76, na komendę Pułkownika:

1. *Baczność*,

2. *Półplutonami pół w prawo* — ZAJDŹ, (lub *pół w lewo* — ZAJDŹ),

3. MARSZ,

4. *Na* — PROST,

5. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*).

Majorowie i Rotmistrze powtarzają te komendy.

Chcąc powrócić do pierwszego kierunku w którym kolumna maszerowała, Pułkownik komendernje :

1. *Baczność*,

2. *Półplutonami pół w lewo* — ZAJDŹ (lub *pół w prawo* — ZAIDŹ),

3. MARSZ,

4. *Na* — PROST,

5. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Chcąc posunąć kolumnę ściśniętą w prawo, w lewo, lub w tył, Pułkownik komendernje :

1. *Baczność*,

2. *Półplutonami w prawo* — ZAJDŹ (lub *w lewo* — ZAJDŹ, albo : *Na prawo-w tył* — ZAJDŹ, albo : *Na lewo-w tył* — ZAJDŹ),

3. MARSZ,

4. *Na* — PROST,

5. *Przewodni na lewo* (lub *na prawo*).

Majorowie i Rotmistrze powtarzają te komendy; ruch się wykonywa podług zasad przyjętych.

§ 45.

ODMIANY KIERUNKU KOLUMNĄ ŚCIŚNIĘTĄ.

(Plan 20, *fig. A.*)

Odmiany kierunku w marszu kolumną ściśniętą wykonywują się podług zasad Szkoły Kompanij, §§ 21 i 79.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,
2. *Czoło kolumny na prawo* (lub *na lewo — pół w prawo* lub *pół-w lewo)*,
3. Marsz.

Na drugą komendę powtórzoną przez Majorów, Rotmistrz naczelnej kompanij komenderuje:

Kompania w prawo — zachodź.

Na komendę marsz powtórzoną przez Majorów, tenże Rotmistrz komenderuje : marsz, i kompania naczelna zachodzi na osi ruchoméj; — gdy zajdzie na ćwierć koła, Rotmistrz komenderuje:

Na — prost,

Przewodni na lewo (lub *na prawo*, podług zasady przyjętéj).

Kompania druga gdy dochodzi do punktu na którym pierwsza zaczęła zachodzić, Rotmistrz jéj komenderuje :

Kompania w prawo — ZACHODŹ,

MARSZ.

Po zajściu :

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

I tak wszystkie następnie.

W odmianach kierunku kolumną ściśniętą, podchorąży skrzydłowy oznacza punkt około którego zachodzenie się wykonywa.

§ 46.

ODMIANA DYREKCYJ W KOLUMNIE ŚCIŚNIĘTEJ W MIEJSCU.

(Plan 20, *fig. B.*)

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,
2. *Odmiana dyrekcyj na prawo*,
3. MARSZ.

Majorowie powtarzają drugą komendę.

Rotmistrz pierwszej kompanij komenderuje:

Kompania w prawo — ZAJDŹ.

Rotmistrz drugiej kompanij komenderuje:

Szósty półpluton, na — PROST,

Półplutonami w lewo — ZAJDŹ.

Rotmistrze wszystkich innych kompanij komenderują:

Półplutonami w lewo — ZAJDŹ,

Czoło kolumny pół w prawo.

Na komendę MARSZ, pierwsza kompania zachodzi ćwierć koła w prawo, i zatrzymuje się na komendę swego Rotmistrza:

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

Inni wszyscy Rotmistrze, gdy się kończy zajście półplutonami, komenderują:

Na — PROST,

Przewodni na prawo,

i prowadzą czoła swoich kolumn.

Naczelny czyli szósty półpluton drugiej kompanij maszeruje prosto przed siebie; reszta pięć półplutonów postępują za nim, przez następne zachodzenie; gdy się naczelny znajdzie za szóstym półplutonem pierwszej kompanij, Rotmistrz komenderuje :

W prawo do frontu — ZAJDŹ,

MARSZ.

Półplutony *zachodzą razem;* gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz komenderuje :

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

Kompania doszedłszy frontem o dziesięć kroków do pierwszej, Rotmistrz komenderuje :

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

Rotmistrze kompanij trzeciej, czwartej, piątej, szóstej, siódmej, ósmej i dziewiątej, po pierwszej komendzie : *Na* — PROST, prowadzą czoła swych kolumn po liniach diagonalnych do punktów naprzeciwko prawego skrzydła pierwszej kompanij. Doszedłszy każdy następnie do odpowiedniego mu punktu, komenderują :

Czoło kolumny pół w prawo,

MARSZ.

Gdy się kompania wyciągnie w kolumnie na linij równoległej za pierwszą kompanią, naprzeciwko szóstego jéj półplutonu, komenderują :

W prawo do frontu — ZAJDŹ,

MARSZ,

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

A o dziesięć kroków od kompanij poprzedzającej w kolumnie:

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

Chcąc odmienić dyrekcyę w kolumnie ściśniętej na lewo, pierwsza kompania zachodzi w lewo, Rotmistrz drugiej kompanij komenderuje :

Pierwszy półpluton, na — PROST,

Półplutonami w prawo — ZAJDŹ.

Rotmistrze trzeciej, czwartej, piątej, szóstej, siódmej, ósmej i dziewiątej kompanij komenderują:

Półplutonami w prawo — ZAJDŹ,

Czoło kolumny pół w lewo.

Wykonanie jest podług powyższych zasad, lecz z strony przeciwnej. Przewodni zostanie na lewo; Rotmistrze zatrzymują się na punktach dyrekcyj, i przepuszczać będą swe kolumny nim je zwrócą do frontu.

§ 47.

W kolumnach od lewego wszystkie zasady i komendy są te same lecz z przeciwnej strony.

§ 48.

KONTRAMARSZ.

Dla odwrócenia kolumny frontem w tył, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,

2. *Kontramarsz przez prawo* (lub *przez lewo)*,

3. MARSZ.

Majorowie powtarzają drugą komendę.

Rotmistrze wszyscy komenderują:

Rotami przez prawo.

Na komendę MARSZ, kontramarsz wykonywa się we wszystkich kompaniach razem, podług zasad Szkoły Kompanij, § 80.

Gdy kompanie są urównane, Rotmistrze komenderują: STAĆ.

§ 49.

ROZWIJANIE KOLUMN ŚCIŚNIĘTYCH.

(Plan 21.)

Kolumnę ściśniętą można rozwinąć na którąkolwiek kompanię.

Kompania na którą się kolumna rozwija wychodzi zawsze naprzód na linię, o trzydzieści kroków, rachując od czoła kolumny.

Podchorąży oznacza punkt gdzie ma przypaść skrzydło dyrekcyj tejże kompanij.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Na piątą kompanię rozwiń kolumnę*,

3. MARSZ.

Majorowie wszyscy powtarzają drugą komendę.

Rotmistrz piątej kompanij komenderuje :

Kompania naprzód,

Przewodni na lewo (tak jak miał dyrekcyę w kolumnie).

Rotmistrze pierwszej, drugiej, trzeciej i czwartej kompanij komenderują :

Półplutonami w prawo — ZAJDŹ.

Rotmistrze szóstej, siódmej, ósmej i dziewiątej kompanij komenderują :

Półplutonami w lewo — ZAJDŹ.

Komendę MARSZ powtarzają wszyscy *oprócz* Rotmistrza piątej kompanij.

Po zajściu półplutonów komenderują :

Na — PROST ,

Przewodni na lewo ,

dla pierwszej, drugiej, trzeciej i czwartej kompanij ;

Na — PROST,

Przewodni na prawo,

dla siódmej, ósmej i dziewiątej kompanij, i prowadzą swoje kolumny.

Rotmistrz piątej kompanij udaje się przed jéj środek ; gdy cały front tejże będzie odsłoniętym, komenderuje MARSZ. Kompania maszeruje prosto ; dochodząc do linij wyżej oznaczonej, Rotmistrz komenderuje :

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ ,

a po zupełnem urównaniu : STAĆ.

Rotmistrz czwartej kompanij, gdy ujdzie na czele swej kolumny na odległość dziesięciu kroków od prawego skrzydła piątej kompanij, zatrzymuje się,

przepuszcza kolumnę, a gdy ostatni półpluton do niego dochodzi, komenderuje:

W lewo do frontu — ZAJDŹ,

MARSZ.

Po zajściu: STÓJ, i zaraz komenderuje:

Kompania naprzód,

Przewodni na lewo,

a gdy jego front cały będzie odsłoniętym przez trzecią kompanię, komenderuje: MARSZ, udaje się przed środek i prowadzi kompanię. Gdy dochodzi do linij piątej kompanij, komenderuje:

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

a po wyrównaniu:

STAĆ.

Trzecia, druga i pierwsza kompania mają to samo do wykonania co czwarta, z tą różnicą że pierwsza kompania nie będąc wcale zasłoniętą, po zajściu w lewo do frontu nie zatrzymuje się, lecz Rotmistrz komenderuje zaraz:

Na — PROST,

Przewodni na lewo,

i prowadzi kompanię na linię.

Rotmistrz szóstej kompanij, gdy ujdzie na czele swej kolumny na odległość dziesięciu kroków od lewego skrzydła piątej kompanij, zatrzymuje się i przepuszcza kolumnę; gdy ostatni półpluton do niego dochodzi, komenderuje:

W prawo do frontu — ZAJDŹ,

MARSZ.

Gdy się zachodzenie kończy:

Na — PROST,

Przewodni na prawo,

i udaje sie przed środek kompanij.

Gdy dochodzi do nowej linij frontu, komenderuje:

STÓJ,

W prawo — RÓWNAJ SIĘ;

a po wyrównaniu:

STAĆ.

Kompanie siódma, ósma i dziewiąta mają to samo do wykonania, co wykonała kompania szósta.

Gdy już cały pułk jest w linij i wyrównany, Pułkownik komenderuje:

4. STAĆ.

§ 50.

Podług tych samych zasad rozwija się kolumna ściśnięta będąca lewem skrzydłem na czele, i również na którąkolwiek kompanię.

Podług tychże zasad można rozwinąć kolumnę ściśniętą czy od prawego czy od lewego w szyk odwrotny, przez komendy :

1. *Baczność*,

2. *Na trzecią kompanię, w szyk odwrotny* — ROZWIŃ KOLUMNĘ,

3. MARSZ.

§ 51.

Kolumnę ściśniętą można rozwinąć i w marszu, bez zatrzymania się ; — to się wykonywa tylko na naczelne kompanie : w kolumnie od prawego na pierwszą, w kolumnie od lewego na dziewiątą kompanię.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Na pierwszą kompanię* ROZWIŃ KOLUMNĘ,

3. MARSZ.

Majorowie powtarzają drugą komendę.

Rotmistrz pierwszej kompanij komenderuje:

Przewodni na prawo,

i udaje się przed środek.

Rotmistrze drugiej, trzeciej, czwartej, piątej, szóstej, siódmej, ósmej i dziewiątej kompanij komenderują:

Półplutonami w lewo — ZAJDŹ,

Kłusem, (zawsze podwajając chód).

Komendę MARSZ, powtarzają Majorowie i Rotmistrze, oprócz dowódzcy pierwszej kompanij.

Gdy się zachodzenie kończy, komenderują:

Na — PROST,

Przewodni na prawo,

prowadzą swoje kolumny, zwracają półplutonami do frontu, i wchodzą w linię, jak w § 49, z tą różnicą że dochodząc do linij, komenderują:

Stępą — MARSZ,

biorąc chód i równanie kompanij dyrekcyj.

§ 52.

(Plan 22.)

Kiedy pułk jest w kolumnie ściśniętéj od prawego, chcąc się rozwinąć w lewo, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Od końca kolumny w lewo do frontu* — ZAJDŹ,

3. MARSZ.

Majorowie powtarzają drugą komendę. Rotmistrz dziewiątej czyli ostatniej kompanij komenderuje :

Kompania w lewo — ZAJDŹ.

Rotmistrze wszystkich poprzednich kompanij komenderują :

Kompania naprzód,

Przewodni na lewo,

lub tylko :

Przewodni na lewo,

jeżeli kolumna jest w marszu.

Na komendę MARSZ, powtórzoną przez Majorów i przez Rotmistrzów, ośm pierwszych kompanij maszeruje naprzód prosto, dziewiąta kompania zachodzi w lewo.

Gdy zachodzenie kończy, Rotmistrz jéj komenderuje:

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

Uszedłszy kroków trzydzieści do nowéj linij którą już oznaczył podchorąży, Rotmistrz komenderuje:

STÓJ,

W lewo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

Wszystkie inne kompanie to samo wykonywają; Rotmistrze komenderują następnie:

Kompania w lewo — ZAJDŹ;

komendę MARSZ każdy nadaje w tenczas, kiedy najbliższa kompania z tyłu, już *w trzech częściach* swoje zachodzenie uskuteczniła.

Kiedy cały pułk wyrównany w linij, Pułkownik komenderuje:

4. STAĆ.

Tym samym sposobem od końca kolumny ściśniętéj od lewego, zachodzi się kompaniami do frontu w prawą stronę.

§ 53.

Kiedy pułk jest w kolumnie ściśniętéj od prawego, chcąc go rozwinąć w prawo, wykonać to można przez komendy :

1. *Baczność*,

2. *Od końca kolumny, w szyk odwrotny* — W PRAWO ZAJDŹ,

3. MARSZ.

Zasady przepisane w § 52 służą zupełnie i w tym przypadku.

§ 54.

Można także rozwinąć pułk w prawo z kolumny ściśniętéj od prawego, przez komendy :

1. *Baczność*,

2. *Przewodni na prawo*,

3. *Kompaniami przez prawo* — FORMUJ FRONT,

4. MARSZ.

Co się wykonywa kompaniami, podług zasad przepisanych w Szkole Kompanij, § 42.

W kolumnie od lewego służą te same zasady, lecz z przeciwnéj strony.

§ 55.

Chcąc kolumnę ściśniętą rozwinąć w tył, należy pierwéj wykonać kontramarsz, i dopiero komenderować rozwinięcie na którąkolwiek kompanię.

§ 56.

Z kolumny ściśniętéj chcąc aby pułk przeszedł w kolumnę plutonową lub półplutonową, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,

2. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *naprzód od prawego*,

3. Marsz.

Drugą komendę powtarzają Majorowie i Rotmistrz pierwszéj kompanij.

Odłamanie wykonywa się podług zasad wyjaśnionych w Szkole Kompanij, §§ 47, 48, 49, 50, 51, uważając aby Rotmistrze nadawali komendę marsz w przyzwoitym czasie, dla zachowania dokładnych odstępów między kompaniami w kolumnie plutonowéj czy półplutonowéj.

Część Trzecia.

1. Marsze frontem.
2. Przejście i mijanie przeszkód.
3. Odmiany frontu w linię ukośną na 1/8 lub 1/16 część koła.
4. Odmiany frontu w linię prostopadłą na 1/4 część koła.
5. Marsz w wschody.
6. Rejterada w wschody.

7. Formowanie wschodów z kolumny ściśniętéj.
8. Ze wschodów zajście do ukośnego frontu.
9. Rejterada w szachownicę.
10. Przejście linij naprzód.
11. Przejście linij w tył.
12. Przejście ciaśniny naprzód.
13. Przejście ciaśniny w tył.
14. Ataki czyli szarże.

§ 57.

MARSZE FRONTEM.

Zasady marszu frontem przepisane w Szkole Plutonu i Kompanij, powinny być zachowane z największą uwagą w marszu frontem całego pułku. — Im front jest rozleglejszy, tém trudniej jest zachować równanie i jednostajny ruch. Dyrekcyę Pułkownik naznacza na skrzydło lub na jednę z środkowych kompanij.

Kompanij dyrekcyjnéj nigdy wyprzedzać nie należy.

Sztabs-Oficerowie i Rotmistrze zawsze równanie ogólne powinni mieć na celu, pomijając równanie szczegółowe.

Największa cichość zachowana być powinna; głos komend jedynie ma być słyszanym przed frontem.

Luki między kompaniami służą do tego, aby front mógł podług potrzeby rozsunąć się bez ciśnięcia na kompanię poboczną; z tej przyczyny nie należy wymagać od podoficerów skrzydłowych, aby akuratnie dziesięć kroków odstępu utrzymywali, byle zwolna, spokojnie poprawiali niedokładność marszu frontowego.

Podchorąży najbliższy staje za podoficerem przewodnim, i dozoruje dyrekcyi marszu; oficer zamykający na nich uważa; Sztabs-Oficerowie i Pułkownik z daleka sądzą czy przewodni dobrze prowadzi skrzydło dyrekcyi; wszyscy pilnować powinni regularności marszu.

Komendy są:

1. *Baczność*,

2. *Pułk naprzód*, — (*Przewodni na prawo*), (*na lewo*), — (*Dyrekcya na czwartą, piątą, szóstą lub inną kompanię*),

3. Marsz.

Majorowie komenderują :

Szwadron naprzód,

Przewodni na prawo (na lewo, lub : *Dyrekcya na N. kompanię*).

Rotmistrze komenderują :

Kompania naprzód,

Przewodni na prawo (lub *na lewo*),

zawsze w stronę kompanij naznaczonej na dyrekcyonalną. Kompania dyrekcyonalna zachowuje zwykle przewodniego na prawo.

Na komendę Pułkownika MARSZ, Majorowie i Rotmistrze komenderują razem z nim : MARSZ — głośno lecz przeciągle.

Oprócz komendy głosem, Pułkownik każe zawsze oznaczać sygnałem trąbki to co komenderuje, szczególniej w zmianach chodu, lub przy zatrzymaniu pułku, aby każdy żołnierz usłyszał co ma wykonywać.

Chcąc zatrzymać front, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność,*

2. *Pułk,*

3. *Stój* — RÓWNAJ SIĘ,

4. STAĆ.

Na komendę *Pułk*, Majorowie komenderują: *Szwadron*, — Rotmistrze komenderują: *Kompania*.

Na komendę STÓJ, komenderują razem: *Stój* — RÓWNAJ SIĘ, i wyrównywają swoje komendy do kompanij na którą była dyrekcya. — Ta kompania, po zatrzymaniu, powinna kilka kroków zawsze postąpić naprzód, aby ułatwić innym równanie.

Gdy pułk urównany, Pułkownik komenderuje:

4. STAĆ.

§ 58.

Maszerując frontem, można posunąć pułk ukośnym marszem w prawo (lub w lewo) przez komendy:

1. *Baczność*,
2. *Półplutonami* (lub *plutonami*) *pół w prawo* — ZAJDŹ,
3. MARSZ,
4. *Na* — PROST,
5. *Przewodni na prawo*.

Dla zwrócenia do frontu komenderuje się, uszedłszy ile potrzeba w bok:

1. *Baczność*,

2. *Półplutonami* (lub *plutonami*) *pół w lewo* — ZAJDŹ,

3. MARSZ,

4. *Na* — PROST,

5. *Dyrekcya na N. kompanię.*

Tym samym sposobem można posuwać pułk po linij frontu na prawo, na lewo, przez zajście na 1/4 część koła; lub maszerować w tył, przez zajście plutonami albo półplutonami na prawo w tył lub na lewo w tył.

§ 59.

PRZEJŚCIE I MIJANIE PRZESZKÓD.

Często się zdarzają przed frontem przeszkody; jeżeli przeszkoda wypadnie przed jednym lub dwoma plutonami którejkolwiek kompanij, jest rzeczą Rotmistrza minąć ją, podług przepisu Szkoły Kompanij, § 81. — Jeżeli przeszkoda trafi się przed całą kompanią, zbliżając się do niej, Major komenderuje, np.:

Trzecia kompania — PRZESZKODA.

Na tę komendę Rotmistrz komenderuje:

Półplutonami w prawo — ZAJDŹ,

Kłusem,

MARSZ;

wchodzi po za drugą kompanię, zwraca do frontu i mija przeszkodę, maszerując za nią. Skoro ma już wolne miejsce przed sobą, wraca tym samym sposobem w linię.

Jeżeli przeszkody trafią się przed kilku kompaniami, Pułkownik daje rozkaz Majorowi odłamać się naprzód w kolumny plutonowe, półplutonowe lub sekcyami w każdej kompanij. Te uskuteczniają to na zwykłe komendy, maszerują w odstępach do rozwinięcia, mijają przeszkody i dopiero na rozkaz Pułkownika formują się na powrót w linię.

§ 60.

ODMIANY FRONTU.

(Plan 23.)

Odmiany frontu są dwojakie: na 1/8 lub na 1/16 część koła w linię ukośną, i na 1/4 część koła w linię prostopadłą, do dawnego frontu.

Pierwsze wykonywają się całemi kompaniami; drugie *wykonywają się plutonami*, — chyba że Pułkownik za stósowne osądzi dać wyraźny rozkaz aby je wykonano półplutonami.

W pierwszym przypadku, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,
2. *Odmiana frontu pół w prawo* (lub *ćwierć w prawo*) *na pierwszą kompanię*,
3. MARSZ.

Na drugą komendę powtórzoną przez Majorów, Rotmistrz pierwszéj kompanij komenderuje:

Kompania pół w prawo — ZAJDŹ.

Wszyscy inni Rotmistrze komenderują:

Kompania naprzód,

Przewodni na prawo.

Na komendę MARSZ, powtórzoną przez wszystkich Majorów i Rotmistrzów, ruch się wykonywa. — Pierwsza kompania zachodzi pół w prawo; gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz komenderuje:

STÓJ,

W prawo — RÓWNAJ SIĘ;

a po zupełnem wyrównaniu:

STAĆ.

Inne kompanie maszerują prosto przed siebie; każdy Rotmistrz następnie, gdy prawe skrzydło jego znajdzie się naprzeciwko punktu który ma zająć we froncie, komenderuje:

Kompania pół w prawo — ZAJDŹ,

MARSZ.

Gdy się zachodzenie kończy:

Na — PROST.

Przewodni na prawo.

A dochodząc o trzy kroki do linij frontu, komenderuje:

STÓJ,

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Po wyrównaniu:

STAĆ.

Gdy cały pułk już w linij, Pułkownik komenderuje:

4. STAĆ.

§ 61.

Odmiana frontu na lewe skrzydło na 1/8 lub 1/16 część koła, wykonywa się podług tych samych zasad, z przeciwnej strony, na ostatnią kompanię.

§ 62.

Chcąc odmienić front w prawo na 1/4 część koła, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *Odmiana frontu naprzód na prawe skrzydło,*

3. MARSZ.

Na drugą komendę powtórzoną przez Majorów, wszyscy Rotmistrze komenderują:

Plutonami w prawo — ZAJDŹ.

Na komendę MARSZ, wszystkie plutony zachodzą w prawo; gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz pierwszej kompanij komenderuje:

Naprzód — FORMUJ FRONT,

MARSZ.

Każdy inny Rotmistrz komenderuje:

Na — PROST,

Czoło kolumny pół w lewo,

MARSZ.

Pierwsza kompania formuje front naprzód o trzydzieści kroków; inne maszerują kolumnami po liniach diagonalnych i formują się jak przepisano w § 17; zupełnie podług zasad formacyi frontu zwyczajnej.

Gdy cała linia uformowana i pułk wyrównany, Pułkownik komenderuje:

4. STAĆ.

§ 63.

Chcąc odmienić front w lewo na 1/4 część koła, komenda jest:

1. *Baczność*,

2. *Odmiana frontu naprzód na lewe skrzydło* ,

3. Marsz ,

co się wykonywa podług tych samych zasad.

§ 64.

Gdyby konieczna potrzeba wypadła, można odmienić front na prawe lub na lewe skrzydło, naprzód w szyk odwrotny.

§ 65.

Kiedy pułk jest w linij, chcąc odmienić front i zyskać miejsca przed sobą, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,

2. *Odmiana frontu* — w tył na prawe skrzydło,

3. Marsz.

Na drugą komendę powtórzoną przez Majorów, wszyscy Rotmistrze komenderują:

Plutonami w prawo — ZAJDŹ.

Na komendę MARSZ, wszystkie plutony zachodzą w prawo; gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrz pierwszej kompanij komenderuje:

W szyk odwrotny naprzód — FORMUJ FRONT,

MARSZ.

Każdy inny Rotmistrz komenderuje:

Na — PROST,

Czoło kolumny pół w prawo,

MARSZ.

Z resztą wykonanie jest to samo które było przepisaném do formowania *frontu w tył na czoło kolumny,* § 22. Pułkownik odwraca front:

Plutonami na lewo w tył;

a gdy pułk wyrównany, Pułkownik komenderuje:

4. STAĆ.

§ 66.

Odmiana frontu w tył na lewe skrzydło wykonywa się podług tych samych zasad, *z przeciwnéj strony.*

§ 67.

Odmianę frontu można także wykonać na środek linij, na którąkolwiek kompanię, czy w prawo czy w lewo.

Komenda jest:

1. *Baczność,*

2. *Odmiana frontu w prawo, na czwartą kompanię,*

3. MARSZ.

Na drugą komendę powtórzoną przez Majorów, wszyscy Rotmistrze komenderują:

Plutonami w prawo — ZAJDŹ.

Na komendę MARSZ, plutony zachodzą w prawo.

Czwarta kompania i te które są po jéj lewéj stronie: piąta, szósta, siódma, ósma i dziewiąta wykonywują to co było przepisaném do formacyi frontu naprzód, § 17.

Rotmistrze trzech pierwszych kompanij: pierwszéj, drugiéj i trzeciéj komenderują podczas pierwszego zachodzenia:

Plutonami na prawo-w tył — ZAJDŹ,

i tak, aby nadać komendę MARSZ, kiedy się pierwsze zachodzenie w prawo kończy.

Gdy plutony zajdą na prawo-w tył, każdy z nich komenderuje:

Na — PROST,

Czoło kolumny pół w lewo,

MARSZ,

i wykonywa formacyę frontu w tył na czoło kolumny, która natenczas staje się kolumną od lewego.

Gdy cały pułk wyrównany, Pułkownik komenderuje:

4. STAĆ.

§ 67 (BIS.)

Kiedy pułk jest w marszu frontem, można odmienić front bez zatrzymania się, na jedno ze skrzydeł naprzód, podług zasad wyżej przyjętych, i na te same komendy. Z tą różnicą że plutony zachodzą kłusem, cały ruch wykonywa się podwojonym chodem; czoło zaś i kompanie w miarę jak wchodzą w nową linię frontu maszerują stępą. — Rotmistrze przeto nie komenderują : *Naprzód formuj front*, lecz :

Formuj kompanie — MARSZ.

§ 68.

MARSZ W WSCHODY NAPRZÓD.

(Plan 24.)

Kiedy pułk jest rozwinięty w linij, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,
2. *Wschodami naprzód od prawego skrzydła*,
3. MARSZ.

Drugą komendę powtarzają Majorowie.

Rotmistrze wszyscy komenderują :

Kompania naprzód,

Przewodni na prawo.

Komendę MARSZ, powtarzają Majorowie i Rotmistrz pierwszéj kompanij ; kompania ta maszeruje prosto przed siebie frontem.

Rotmistrz drugiéj kompanij nadaje komendę MARSZ w tenczas kiedy pierwsza kompania oddali się o długość jéj frontu, więcej kroków 10 na lukę, to jest : cały odstęp na kroków 64.

Wszystkie inne kompanie to samo wykonywują następnie, utrzymując w marszu dokładne odstępy, i równanie do prawego skrzydła.

§ 69.

Jeżeli Pułkownik chce aby odstępy między wschodami były mniejsze, natenczas dodaje w drugiéj komendzie :

2. *Wschodami naprzód od prawego skrzydła* — NA PÓL ODSTĘPU.

§ 70.

Szyk w wschody od lewego skrzydła linij formuje się tym samym sposobem, z przeciwnéj strony.

§ 71.

Kiedy pułk jest w szyku wschodami, można zatrzymać go, posuwać naprzód, obracać wschody w prawo lub w lewo, przez komendę :

1. *Baczność*,

2. *Kompaniami w prawo zajdź* (lub *w lewo zajdź)*,

3. Marsz.

Wszystkie te komendy powtarzają Majorowie i Rotmistrze, a wszystkie kompanie razem wykonywują.

§ 72.

Będąc wschodami od prawego, chcąc zmienić

skrzydło, to jest: lewe wysunąć naprzód, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,
2. *Wschodami naprzód od lewego skrzydła*,
3. MARSZ,

co się wykonywa tym samym sposobem jak z frontu. Jeżeli zaś pułk nie stoi na miejscu lecz maszeruje wschodami, wykonywa się to przez podwojenie chodu następnie kompaniami od lewego, podług tych samych komend i zasad.

Można także wschody formować szwadronami, tym samym sposobem jak kompaniami — co często użyteczném będzie w praktyce.

§ 73.

Chcąc z wschodów napowrót z formować jednę linię, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,
2. *Formuj linię klusem* (lub *galopem*),
3. MARSZ.

Drugą komendę powtarzają Majorowie; wszyscy Rotmistrze, oprócz pierwszego, nadają komendę :

Kompania naprzód,

Przewodni na prawo,

Kłusem,

i prowadzą swoje kompanie na linię, zawsze podwojonym chodem.

Gdy pułk urównany, Pułkownik komenderuje :

4. STAĆ.

§ 74.

Jeżeli potrzeba wypadnie, można z formować linię na którykolwiek wschód. Natenczas Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność,*

2. *Na trzecią kompanię formuj linię, kłusem* (lub *galopem*),

3. MARSZ.

Trzecia kompania stoi w miejscu; czwarta, piąta, szósta, siódma, ósma i dziewiąta wchodzą naprzód na linię kłusem. Pierwsza i druga kompania zachodzą plutonami na prawo w tył, udają się po za linię trzeciéj kompanij, skoro ją miną o kroków dziesięć, zwracają plutony tym samym sposobem do frontu, i wchodzą w linię, równając się na lewo.

Gdy pułk wyrównany, dowódzca komenderuje :

4. Stać.

§ 75.

REJTERADA W WSCHODY.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,
2. *Odwrót wschodami od prawego skrzydła*,
3. Marsz.

Na drugą komendę powtórzoną przez Majorów, Rotmistrz pierwszéj kompanij komenderuje :

Plutonami na prawo w tył — zajdź.

Równie jak w odmianach frontu, jeżeli Pułkownik chce aby się ruch wykonywał półplutonami, daje na to rozkaz osobny.

Na komendę MARSZ, komenderuje:

MARSZ,

Przewodni na lewo,

i rejteruje się z swoją kompanią, formując pierwszy wschód.

Rotmistrz drugiéj kompanij komenderuje:

Plutonami na prawo w tył — ZAJDŹ,

komendę zaś MARSZ, nadaje tak, aby po zajściu znalazł się w przepisanym odstępie, i natenczas komenderuje:

Na — PROST,

Przewodni na lewo.

Wszyscy inni Rotmistrze to samo wykonywują w swoim czasie. Pułkownik, Majorowie i Rotmistrze zostają z tyłu frontu, zawsze ze strony nieprzyjaciela.

Tym sposobem pułk się rejteruje w wschody na całe odstępy lub na pół odstępy; — dyrekcya jest zwykle w stronę pola, lecz to do potrzeby zastósować należy.

§ 76.

Pułkownik, kiedy tego uzna potrzebę, daje apel trąbką, dla odwrócenia do frontu; wszyscy Majorowie i Rotmistrze komenderują natychmiast:

Plutonami na prawo w tył — ZAJDŹ,

Kłusem,

MARSZ,

Stój — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

Przez posunięcie się naprzód wschodami można uderzyć na napierającego nieprzyjaciela, lub uformować linię i odeprzeć go.

§ 77.

Rejterada wschodami od lewego skrzydła wykonywa się podług tych samych zasad.

Można także rejterować wschodami od prawego i lewego skrzydła razem, na komendę:

Odwrót wschodami od prawego i lewego skrzydła.

Natenczas środkowa kompania będzie formować wschód najbliższy nieprzyjaciela.

§ 78.

(Plan 25.)

Wschody można formować także z kolumny ściśniętéj. Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Na pierwszą kompanię w wschody rozwiń kolumnę*,

3. Marsz.

Na drugą komendę powtórzoną przez Majorów, Rotmistrz pierwszéj kompanij komenderuje :

Kompania naprzód,

Przewodni na prawo.

Rotmistrze drugiéj, trzeciéj, czwartéj, piątéj, szóstéj, siódméj, ósméj i dziewiątéj kompanij komenderują :

Półplutonami w lewo — zajdź.

Na komendę MARSZ, powtórzoną przez Majorów i Rotmistrzów, pierwsza kompania postępuje dziesięć kroków naprzód i zatrzymuje się na komendę swego Rotmistrza :

STÓJ,

W prawo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

Inne kompanie zachodzą półplutonami w lewo.

Gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrze komenderują :

Na — PROST,

Przewodni na prawo,

udają się na czoła swych kolumn i prowadzą je. Doszedłszy do punktu gdzie ma przypaść prawe skrzydło, każdy następnie zatrzymuje się, przepuszcza swą kolumnę i komenderuje :

W prawo do frontu — ZAJDŹ.

A gdy pierwszy półpluton do niego dochodzi, komenderuje :

MARSZ.

Potém :

STÓJ,

W prawo — RÓWNAJ SIĘ.

Po wyrównaniu :

STAĆ.

Tym sposobem uformuje się szyk w wschody; każda kompania będzie miała swą lukę i odstępu dziesięć kroków przed sobą, od kompanij pobocznéj.

Z kolnmny ściśniętéj od lewego w wschody, rozwija się kolumna podług tych samych zasad, na naczelną kompanię w stronę przeciwną.

§ 79.

(Plan 25.)

Będąc w tym szyku wschodami, można z formować linię naprzód, podług § 73;

Albo można z formować *linię ukośną*, przez zajście kompaniami. W tym celn, jeżeli wschody są od prawego, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Kompaniami pół w lewo* — ZAJDŹ,

3. MARSZ.

Wszyscy Majorowie i Rotmistrze powtarzają tę komendę.

Na komendę MARSZ, kompanie zachodzą pół w lewo do frontu; gdy się zachodzenie kończy, Rotmistrze komenderują :

STÓJ,

W prawo — RÓWNAJ SIĘ,

STAĆ.

Gdy cała linia ukośna pułku wyrównana, Pułkownik komenderuje :

4. STAĆ.

§ 80.

REJTERADA W SZACHOWNICĘ.

Do rejterady w szachownicę, pierwszą linią nazywają się nieparne, czyli : pierwsza, trzecia, piąta, siódma i dziewiąta kompania ; drugą linię stanowią parne, czyli : druga, czwarta, szósta i ósma kompania.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Rejterada w szachownicę, pierwsza linia w tył*, (lub *druga linia w tył*),

3. Marsz.

Na drugą komendę którą powtarzają Majorowie, Rotmistrze pierwszéj linij komenderują :

Plutonami na prawo w tył — zajdź,

Marsz,

Na — prost,

Przewodni na lewo.

Major najstarszy obejmuje komendę pierwszéj linij, Major drugi obejmuje komendę drugiej linij. Pierwsza linia rejteruje dwieście kroków w tył ; natenczas, na komendę Majora, zwraca plutonami do frontu, a druga linia rejteradę zaczyna, i tak następnie. Do każdéj zmiany linij najdogodniej jest aby Pułkownik dawał sygnał trąbką.

§ 81.

Chcąc na powrót z formować linię, komendy są te same, i wykonanie jak w § 73.

§ 82.

PRZEJŚCIE LINIJ NAPRZÓD.

(Plan 26.)

Jeżeli pułk znajdzie się w drugiéj linij za innym pułkiem, dla przejścia naprzód, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,
2. *Przejście linij, w każdéj kompanij półplutonami naprzód* — OD PRAWEGO,
3. MARSZ.

Drugą komendę powtarzają Majorowie; każdy Rotmistrz komenderuje:

Półplutonami naprzód — OD PRAWEGO.

Na komendę MARSZ, wszyscy powtarzają:

MARSZ.

Kompanie odłamują się w kolumny półplutonowe, podług zasad Szkoły Kompanij, § 47, zachowując całe odstępy do rozwinięcia, od kompanij na którą była poprzednio dyrekcya, (jeżeli Pułkownik nowéj dyrekcyi nie nadał), i do niéj

się równając. — Tak zbliżają się do pierwszéj linij; — jeżeli potrzeba przybrać miejsca w bok, aby się znaleść w prost na lukę odpowiednią w pierwszéj linij, Rotmistrze komenderują:

Ciąg się w prawo — MARSZ,

Na — PROST.

Czoła wszystkich kompanij razem przechodzić powinny przez luki pierwszéj linij, po prawéj stronie odpowiednich kompanij, przez to równanie i odstępy się zregulują.

Skoro tylko kolumny minęły pierwszą linię, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,

2. *Naprzód* — FORMUJ FRONT,

3. *Kłusem* (lub *galopem*),

4. MARSZ.

Majorowie i Rotmistrze powtarzają komendy.

Wszystkie kompanie razem formują front naprzód, zwyczajnym sposobem.

Po wyrównaniu pułku, Pułkownik komenderuje:

5. STAĆ.

Albo, chcąc aby nie było żadnego zatrzymania w postępie naprzód, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność*,

2. *Formuj kompanie, kłusem* (lub *galopem)*,

3. Marsz,

4. *Dyrekcya na N. kompanię*.

Jeżeli linia postępująca z tyłu jest w kolumnach plutonowych, czy to od środka każdéj kompanij, czy od skrzydła, natenczas *półplutony lewoskrzydłowe*, to jest: szóste półplutony każdéj kompanij, z pierwszéj linij, powinny zrobić miejsce, cofając sześć kroków w tył, i udając się rotami przez prawo, kłusem, za piąte półplutony, aby luki podwoiły się do przejścia całemi plutonami.

§ 83.

Druga linia postępować powinna, nie czekając rozkazu, za pierwszą o 200 do 250 kroków, i tę odległość utrzymywać ciągle.

§ 84.

PRZEJŚCIE LINIJ W TYŁ.

Jeżeli wypadnie potrzeba przejść inny pułk jazdy w tył, należy zbliżyć się do niego w linij na kroków ośmdziesiąt, przez zajście *półplutonami na lewo w tył*, (lub *na prawo w tył*), w celu aby jak najdłużej być w pogotowiu odwrócić się do nieprzyjaciela, i przedstawić mu front uformowany. Jeżeli ma się przechodzić linię piechoty, należy już o sto pięćdziesiąt kroków rozpocząć przejście linij.

Pułkownik zbliżając się frontem do drugiéj linij komenderuje:

1. *Baczność*,
2. *Przejście linij w tył, w każdéj kompanij półplutonami naprzód od prawego, kłusem*,
3. Marsz,
4. *Dyrekcya na N. kompanię.*

Majorowie powtarzają drugą komendę; Rotmistrze komenderują:

Półplutonami naprzód od prawego.

Ponieważ front jest odwrócony, w każdéj kompanij szósty półpluton odłamuje się naprzód, inne wchodzą po za niego w kolumnę od lewego. I tak kolumnami przechodzi się linię w tył, zawsze kłusem lub galopem.

Wziąwszy przyzwoity odstęp, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Na czoła kolumn w tył* — FORMUJ FRONT,

3. MARSZ.

Formacya frontu w tył wykonywa się podług zasad Szkoły Kompanij, §§ 44 i 46. — Równanie jest do kompanij na którą Pułkownik nadał dyrekcyę poprzednio.

Gdy cały pułk wyrównany w drugiéj linij, Pułkownik komenderuje :

4. STAĆ.

§ 85.

PRZEJŚCIE CIAŚNINY NAPRZÓD.

Do przejścia ciaśniny naprzód formuje się kolumna od środka dwu-plutonowa lub plutonowa,

podług szerokości ciaśniny którą się ma do przebycia, i zaczynając od kompanij które się naprzeciwko niéj znajdują. Zasady wyłuszczone w §§ 31, 32, 33, tu będą zastósowane.

§ 86.

Po przejściu ciaśniny, Pułkownik formuje front naprzód, w prawo lub w lewo, podług potrzeby; zawsze kłusem lub galopem, §§ 34, 35, i zaraz postępuje naprzód, aby ciaśniny nie mieć w bliskości za frontem.

§ 87.

PRZEJŚCIE CIAŚNINY W TYŁ.

(Plan 27, fig. A.)

Dla przejścia ciaśniny w tył, Pułkownik komenderuje:

1. *Baczność,*

2. *Plutonami* (lub *półplutonami*) *od prawego i lewego skrzydła, w tył za środek pułku*; (lub *w tył za N. kompanię*),

3. Marsz.

Majorowie powtarzają drugą komendę.

Rotmistrz pierwszéj kompanij komenderuje :

Plutonami od prawego w tył.

Rotmistrz ostatniéj kompanij komenderuje :

Plutonami od lewego w tył.

Na komendę MARSZ, ruch się wykonywa, plutony maszerują równolegle po za frontem za środek pułku, lub za kompanią naznaczoną w komendzie, — tam zachodzą w lewo i w prawo, na komendę Rotmistrzów :

Czoło kolumny na lewo (lub *na prawo),*

MARSZ,

łączą się i przechodzą ciaśninę.

Aby zakryć ten ruch i zabespieczyć go, jeżeli nieprzyjaciel jest blisko, należy środkowy pluton albo kompanię posunąć naprzód, i zasłonić go flankierami. Dopiero gdy cały pułk przeszedł już ciaśninę, oddział wysunięty, a nakoniec flankiery galopem ją przechodzą.

§ 88.

(Plan 27, fig. B.)

Po przejściu ciaśniny w tył, doszedłszy do punktu gdzie należy na nowo z formować front, Pułkownik daje rozkaz aby czoło kolumny wykonało odmianę kierunku na lewo i na prawo. Rotmistrz pierwszéj kompanij komenderuje :

Czoło kolumny na lewo.

Rotmistrz ostatniéj kompanij :

Czoło kolumny na prawo,

MARSZ.

Gdy ostatnie plutony się rozchodzą, i tak aby się znalazła zwyczajna luka, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność,*
2. *Kolumna,*
3. STÓJ,
4. *W lewo i w prawo do frontu* — ZAJDŹ,
5. MARSZ,
6. *W prawo* — RÓWNAJ SIĘ, (lub *w lewo* — lub *na N. kompanię* RÓWNAJ SIĘ.)

Majorowie i Rotmistrze powtarzają co do którego należy.

Gdy pułk urównany, Pułkownik komenderuje :

7. STAĆ.

§ 89.

ATAKI, CZYLI SZARŻE.

Wszystko co powiedzianem było w Szkole Kompanij, §§ 83, 85, o atakach, stósuje się i do Szkoły Pułku; te same zasady, ten sam sposób wykonania.

Mając atakować w linij, Pułkownik naznacza plutony które nie zatrzymując się, pójdą w pogoń za nieprzyjacielem, aby mu niedać czasu do z formowania się na powrót.

Pułkownik stojąc przed środkiem pułku, czy pierwszéj linij, komenderuje :

1. *Baczność,*

2. *Pułk naprzód do ataku, dyrekcya na N. kompanię,*

3. *Słępą,*

4. MARSZ.

Pałaszy może kazać dobyć na miejscu, lecz większe wrażenie zrobi na nieprzyjacielu komenderując w marszu :

1. *Do dobycia pałaszy,*

2. *Baczność,*

3. *Dobądźcie* — PAŁASZY.

Lub :

Do ataku — BROŃ,

jeżeli pułk jest uzbrojony lancami.

Gdy Pułkownik uzna że już czas przejść w kłus, komenderuje :

1. *Kłusem,*

2. MARSZ.

Będąc od nieprzyjaciela na 120 do 150 kroków, komenderuje :

1. *Galopem,*

2. MARSZ.

Zbliżywszy się na 60 do 80 kroków, komenderuje :

1. *Nacieraj* — MARSZ — MARSZ.

Komendę tę powtarzają wszyscy Oficerowie; trębacze trąbią atak; pułk całym frontem uderza.

Po złamaniu nieprzyjaciela, plutony do tego wyznaczone gonią i biorą niewolnika; Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *Pułk*,

3. STÓJ,

4. *W prawo (w lewo*, lub *na N. kompanię)* — RÓWNAJ SIĘ.

Pierwsze trzy komendy wszyscy Oficerowie, a czwartą Majorowie i Rotmistrze powtarzają.

Gdy Pułk już się znajduje w porządku, Pułkownik komenderuje :

5. STAĆ.

Najważniejsza zasada ataku czyli szarży jest : aby był krótki lecz gwałtowny; natenczas będzie pomyślny skutek, bo to jest dowodem waleczności która daje zwycięztwo, szczególniej w kawaleryj.

§ 90.

Jeżeli pułk maszeruje w kolumnie plutonowéj, półplutonowéj, sekcyami lub dwójkami, ataki wy-

konywują się podług zasad Szkoły Kompanij, §§ 84, 85.

Atak w kolumnie ściśniętéj mało jest używany; może jednak w stósownych okolicznościach świetne i decydujące skutki przynieść. Chcąc na pewnym punkcie stanowczo działać, dobrze jest dwie kompanie czyli dwa szwadrony jeden za drugim postawić o dziesięć kroków odstępu, jak w kolumnie ściśniętéj, — mając resztę linij w pojedynczym froncie.

Ataku w rozsypce całym pułkiem nie używa się; wyznaczają się do tego kompanie dla których zasady Szkoły Kompanij, § 86, służyć będą.

Zbiór pułku wykonywa się również podług zasad Szkoły Kompanij, § 87.

Część Czwarta.

1. Powinności kompanij flankierskiéj.

2 Szyki bojowe.

3. Oddawanie honorów.

4. Defilowanie.

5. Sygnały na trąbkę dla jazdy i dla flankierów.

§ 91.

POWINNOŚCI KOMPANIJ FLANKIERSKIÉJ.

Główne powinności kompanij flankierskiéj są:

1. Służyć do awangardy.
2. Do ariergardy.
3. Zasłaniać boki kolumny.
4. Zasłaniać skrzydła frontu.
5. Przy atakach na nieprzyjaciela, wpadać na jego skrzydła i w tył jego frontu.

Rotmistrz komenderujący kompanią flankierów odbiera szczegółowe instrukcye w prost od Pułkownika, i podług nich wydaje rozkazy swym oficerom.

Zwyczajne miejsca kompanij flankierskiéj są następujące:

Kiedy pułk jest w linij, za skrzydłami pułku i za środkiem po jednym plutonie flankierów.

Kiedy pułk jest we dwie linie, po jednym plutonie za skrzydłami pierwszéj linij, — na 100 kroków odstępu; jeden pluton za środkiem drugiéj linij, lub za skrzydłem bardziej zagrożonem.

Kiedy pułk jest w kolumnie dywizyjnéj, plutonowéj lub mniejszéj, dwa plutony flankierskie będą

na przodzie przy awangardzie, jeden pluton z tyłu kolumny przy ariergardzie.

Kiedy pułk jest w kolumnie ściśniętéj, miejsce kompanij flankierskiéj jest z tyłu za kolumną; albo rozdzielona będzie po jednym plutonie z boków, i z tyłu kolumny.

§ 92.

SZYKI BOJOWE PUŁKU JAZDY.

(Plan 28.)

Formacya bojowa jazdy jest w linij, czyli w rozwiniętym froncie; lecz ataki jéj czyli szarże aby były skuteczne, powinny być wspierane drugą linią, a jeżeli można i trzecią, która jest istotnie rezerwą; tym sposobem łamie się następnie linie nieprzyjacielskie po sobie następujące, wprawia się nieprzyjaciela w zupełny nieład, i odnosi się stanowcze korzyści.

Przyjmuje się przeto za ogólną regułę, że linia najbliższa nieprzyjaciela, czy w awansie, czy w odwrocie, powinna być rozwinięta.

Druga linia, w kolumnach półplutonowych lub plutonowych, w pogotowiu do przejścia linij naprzód, i w odstępach do rozwinięcia; najlepiéj aby druga linia była w kolumnach plutonowych od środka każdéj kompanij.

Trzecia linia, czyli rezerwa, w kolumnach dwuplutonowych od środka; albo w kolumnach ściśniętych kompanicznych.

Pułk jazdy sam jeden działając, zwykle we dwie tylko linie szykuje się.

Zbliżając się do nieprzyjaciela w kolumnie plutonowéj lub ściśniętéj, pułk zasłonięty jest awangardą, albo flankierami. Gdy miejsce pozwala rozwinąć się, Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność*,

2. *W szyk bojowy* — FORMUJ SIĘ. *Pierwszy i drugi szwadron w pierwszą linię* (albo *którykolwiek inny szwadron*, lub *inne dwa szwadrony w pierwszą linię*).

Po téj komendzie, Pułkownik może sam komenderować rozwinięcie, lub Majorowie komenderują rozwinięcie, razem albo następnie, stósownie do miejscowości. — Pułk się rozwija we dwie linie : pierwszy i drugi szwadron formują pierwszą linię; trzeci szwadron formuje drugą linię. Pułkownik daje rozkaz, czyli pierwsza linia ma postąpić naprzód, lub druga ma wziąść swój odstęp w tył o 200 do 300 kroków. — Druga linia skoro już będzie miała swój odstęp, na komendę Majora odłamuje się półplutonami od prawych skrzydeł każdéj kompanij, i jak tylko kolumny się wyciągną, zatrzymują się; albo formuje kolumny plutonowe od środka każdéj kompanij. Flankiery utrzymują łań-

cuch przed frontem, póki ich Pułkownik nie ściągnie; w takim razie dwa plutony zajmują swoje miejsca za skrzydłami pierwszéj linij, a jeden pluton za drugą linią.

Zwykle druga linia staje za środkiem pierwszéj; lecz jeżeli liczba kompanij w drugiéj linij, jest mniejsza od liczby kompanij pierwszéj linij, Pułkownik może dać rozkaz Majorowi, aby stanął więcej za prawem lub lewem skrzydłem, podług okoliczności.

To jest szyk normalny pułku do boju, w którym zawsze ma stanąć, póki innego rozkazu nie odbierze.

Z tego szyku, stósownie do przepisów i reguł ogólnych powyżej wyjaśnionych, oraz mając uwagę na pozycye i ruchy nieprzyjaciela, Pułkownik wykonywać będzie wszelkie manewra, które za potrzebne uzna.

Powinien działać zwykle we dwie linie, korzystać z błędów przeciwnika, działać śmiało i odważnie w momencie pomyślnym, który uchwycić należy, bo nie często powraca.

Ruchy przygotowawcze powinny być wykonane spokojnie, z rozwagą, z oszczędzaniem sił końskich; i jeżeli czas pozwala, dając znać swym podwładnym myśl ogólną przedsięwzięcia.

Każdy manewr stanowczy powinien być wykonany szybko, bez wahania; a każde natarcie, czyli szarża, powinna być gwałtowną a będzie zwycięzką.

§ 93.

ODDAWANIE HONORÓW.

Dla przyjęcia Generała lub jakiéjkolwiek przełożonéj osoby, Pułk jazdy staje w jednéj linij; trębacze na prawem skrzydle o dziesięć kroków odstępu od pierwszej kompanij; kompania flankierska na lewem skrzydle o dziesięć kroków od dziewiątéj kompanij.

Pułkownik i wszyscy Oficerowie jak wskazano w planie drugim, Lekarze i Konowały pułkowi, na lewem skrzydle całéj linij.

Gdy nadieżdża osoba któréj mają bydź oddawane honory, Pułkownik mając już pułk wyrównany komenderuje :

1. *Do dobycia pałaszy — Baczność,*

2. *Dobądźcie,*

3. PAŁASZY.

Gdy się przełożona osoba zbliży na 100 kroków, Pułkownik komenderuje :

4. STAĆ.

I w tym momencie sam udaje się naprzód, galopem, naprzeciwko tejże osoby; trębacze trąbią dwa apele jeżeli to jest Generał Brygady, trzy apele dla Generała Dywizyj, a generał-marsz dla Naczelnie komenderującego. — Pułkownik salutuje pałaszem, oddaje raport na piśmie i ustnie melduje w krótkości o stanie pułku. — Przy obieżdżaniu frontu towarzyszy Generałowi od strony zewnętrznéj, trębacze grają różne sztuki, Majorowie obracają się na swoich miejscach twarzą do frontu.

Jeżeli Generał każe otworzyć szeregi, Pułkownik udaje się galopem przed środek pułku, nadaje komendę, i wraca towarzyszyć przełożonemu.

Po skończonéj lustracyj, Pułkownik komenderuje zamknięcie szeregów i staje na swoiem miejscu.

Jeżeli mają bydź manewra, trębacze i kompania flankierów udają się za front, jak wskazano w planie drugim.

§ 94.

DEFILOWANIE.

Defilowanie może sie wykonywać we wszelkich kolumnach, lecz najstósowniej jest defilować plutonami, lub kompaniami w całych odstępach.

Pułkownik komenderuje :

1. *Baczność* — DO DEFILOWANIA.
   (Pałasze już powinny być dobyte, lub lance trzymane za broń).

2. *Kolumna naprzód*,

3. *Przewodni na prawo* (lub *na lewo*, zawsze w tę stronę gdzie stoi osoba przed którą się defiluje.)

4. *Stępą (kłusem* lub *galopem)*,

5. MARSZ.

Komendy te powtórzone są jak zwyczajnie.

Trębacze udają sie przed kolumnę i formują jéj czoło.

Po nadaniu komendy MARSZ, Pułkownik zajmuje swe miejsce o kroków dziesięć za trębaczami; za nim Oficerowie, jak wskazano w planie drugim.

Major pierwszy defiluje obok Podpułkownika.

Majorowie, drugi i trzeci, przed swemi szwadronami, o kroków piętnaście.

Rotmistrze, przed kompaniami, o kroków ośm.

Porucznicy zamykający, przed drugiemi plutonami, obok komendantów tychże plutonów.

Kompania flankierska mając na czele swego Rotmistrza, defiluje na końcu za dziewiątą kompanią.

Gdy się kolumna zbliży o 50 kroków do osoby przed którą się defiluje, trębacze trąbią generał-marsz; minąwszy tę osobę, zachodzą spiesznie i staią naprzeciwko niéj, grając ciągle stósowne sztuki.

Pułkownik i Sztabs-Oficerowie salutują pałaszem, zajeżdżają woltę galopem, i stają w bliskości dla odebrania rozkazów, póki ich komendy nie przejdą.

Oficerowie młodsi, jako też podoficerowie i żołnierze, zbliżajac się do Generała na kroków dziesięć, zwracają oczy na niego, tak jednak aby nie podać ramienia ani ręki z cuglami, i nie cisnąć frontu. — Defilując, patrzą na niego; a minąwszy o kroków pięć, zwracają głowy w prost.

§ 95.

SYGNAŁY NA TRĄBKĘ

DLA JAZDY I DLA FLANKIERÓW.

Sygnały najpotrzebniejsze, wspólne dla jazdy jako też dla jéj flankierów, są następujące :

Ner 1. *Generał-Marsz.* — Służy do oddawania honorów, do defilowania, do ogłaszania rozkazów,

proklamacyj, do uznawania przed frontem nowo przybyłych lub nowo awansowanych Oficerów, do rozdawania krzyżów, i t. d.

N^er^ 2. *Pobudka.*

N^er^ 3. *Apel.* — Ten sygnał oznacza głównie zebranie się, dla plutonów, kompanij i wszelkich oddziałów; dla odczytania list imiennych, obrachowania się i uszykowania. — Lecz może bydź także użytym do różnéj służby, i tak :

(A) *Pół apelu* z dodatkiem jednéj nuty przeciągle na końcu, znaczy zbiór na furierów do rozkazu.

(B) *Pół apelu* z dodatkiem dwóch nut przeciągle na końcu, znaczy zbiór na wachmistrzów starszych do rozkazu.

(C) *Pół apelu* z dodatkiem trzech nut na końcu, znaczy zbiór na podchorążych.

(D) *Pół apelu* cztery razy powtórzone, bez dodatku nut pojedynczych, znaczy zwołanie Oficerów przed środek frontu, lub tam gdzie się dowódzca znajduje.

(E) *Pół apelu* do flankierów gdy są rozsypani, znaczy zacząć ogień jeżeli nie strzelają.

(F) *Pół apelu* dwa razy powtórzone do flankierów którzy strzelają, znaczy przestać ogień.

(G) *Pół apelu* zatrąbione w obozie, lub przed frontem, albo przed kolumną podczas spoczynku,

znaczy ostrzeżenie, że będzie jakiś rozkaz albo komenda, to samo co : *Baczność*.

N^{er} 4. *Na koń*.

N^{er} 5. *Marsz naprzód*, każde postępowanie bez zatrzymania; pierwsza część oznacza chód *stępą*.

N^{er} 6. *Stój*, czy *zatrzymanie*.

N^{er} 7. *Kłus*.

N^{er} 8. *Galop*.

N^{er} 9. *Atak*, czyli *szarża*.

N^{er} 10. *Zbiór pułku*.

N^{er} 11. *Rejterada*. Pierwsza część drugi raz trąbiona oznacza kontynuowanie rejterady, czyli odwrót w tył plutonami lub półplutonami.

N^{er} 12. *Capstrzyk wieczorny* w garnizonie lub w obozie.

SYGNAŁY DLA FLANKIERÓW.

N^{er} 13. *Rozsypka flankierów*.

N^{er} 14. *Zbiór flankierów*.

N^{er} 15. *W prawo.*

N^{er} 16. *W lewo.*

Pół apelu zwyczajnego, znaczy, jak wyżej powiedziano, *zacząć ogień.*

Pół apelu dwa razy powtórzone, znaczy *przestać ogień,* jeżeli flankiery strzelają.

RYS OGÓLNY

EWOLUCYI DYWIZYĄ JAZDY.

§ 1.

Ewolucye brygadne, lub dywizyą jazdy, opierają się na manewrach pułkowych; — najczęściej bowiem pułkami ruch się wykonywa, i dopiero pułki jako jednostki formują się w brygady, — a brygady w dywizyą.

§ 2.

Dywizya jazdy składa się z czterech do sześciu pułków, — z dwóch lub trzech brygad; każda brygada z dwóch lub trzech pułków.

Pułki w brygadach zawsze to samo miejsce zajmować będą podług porządku swych numerów, choćby brygady były w szyku odwrotnym.

W szyku dywizyi pułki biorą numera od prawego: pierwszy, drugi, trzeci, czwarty, piąty, szósty pułk; niezważając na ich prawdziwe czyli stałe nazwiska.

§ 3.

Pułki między sobą, czy stojąc w linij czy w kolumnach, zachowywać będą odstęp na lukę podwójną, to jest: na dwadzieścia kroków.

§ 4.

Generał Dywizyi staje przed środkiem linij, na 150 kroków; Generałowie Brygad, przed środkiem swych komend, na 100 kroków; uważając przedewszystkiem aby takie zajmowali miejsca, z którychby głos Generała Dywizyi dokładnie słyszeli.

§ 5.

Komendy przygotowawcze powtarzają się stopniowo; komendy wykonawcze nadają się o ile możności razem, aby we wszystkich częściach

dywizyi razem ruch się rozpoczął. — Jeżeli który pułk lub brygada ma szczególne ruchy do wykonania, dowódzca jéj nie powtarza komend, lecz w przyzwoitym czasie nadaje komendę stosowną.

§ 6.

Dla formujących się pułków w jednę lub we dwie linie, Adjutanci-Pułkowi mając z sobą każdy podchorążego, ze skrzydła na które formacya ma się wykonać, oznaczają linię czyli raczej punkt gdzie toż skrzydło ich pułku przypadnie.

Szef-Sztabu Dywizyi daje ogólne dyrekcye, i wskazuje linie podług rozkazów jakie odebrał od Generała.

§ 7.

Manewra na środek dywizyi, komenderować należy na kompanie skrzydłowe któregokolwiek pułku, dla łatwości w wykonaniu.

§ 8.

Dla dobycia pałaszy, lub wzięcia za broń lanc, Generał Dywizyi komenderuje :

1. *Dywizya* — BACZNOŚĆ,

2. *Do dobycia* — PAŁASZY.

Dowódzcy Brygad powtarzają te komendy do swoich brygad.

Pułkownicy *sami* nadają *całą* komendę, i pułki dobywają pałaszy.

Tym samym sposobem pułki chowają pałasze, na komendę swych Pułkowników.

§ 9.

1. *Wszelkie równania;*

2. *Wszelkie zachodzenia* półplutonami, plutonami, lub kompaniami;

3. *Odłamywania się z kolumny;*

4. *Odłamywania się z frontu* naprzód, lub dla maszerowania ku skrzydłu przeciwnemu;

dywizya jazdy wykonywa zupełnie podług zasad i komend Szkoły Pułku; — lecz Dowódzcy Brygad i Pułków nadają komendy przygotowawcze aż w tenczas, kiedy poboczna kompania pułku pobocznego zaczyna swój ruch; — a komendę MARSZ, dają tak aby się znaleść w przepisanym odstępie.

§ 10.

Odmiany kierunku w różnych kolumnach;

Odmiany dyrekcyi w miejscu w kolumnie ściśniętéj; i

Wszelkie poruszenia kolumną ściśniętą,

wykonywają się podług komend i zasad Szkoły Pułku.

§ 11.

Formacye frontu wykonywają się podług zasad i komend Szkoły Pułku, z tą różnicą, że jak tam kolumna pułkowa złamała się w kolumny kompaniczne, tak tu dywizya łamie się najprzód w kolumny brygadami; każda brygada potém w kolumny pułkami; a z pułków dopiero formuje się front, jak przepisano w Szkole Pułku.

Naprzykład: — Dywizya cała jest w kolumnie plutonami, prawem skrzydłem na czele.

Generał Dywizyj komenderuje:

1. *Baczność.*

Generałowie Brygad powtarzają: *Baczność.*

Pułkownicy powtarzają: *Baczność.*

Generał Dywizyj komenderuje:

2. *Naprzód* — FORMUJ FRONT.

Generał *pierwszej brygady* komenderuje:

Naprzód — FORMUJ FRONT.

Pułkownik 1° pułku komenderuje:

Naprzód — FORMUJ FRONT.

Pułkownik 2° pułku komenderuje:

Czoło kolumny pół — W LEWO.

Generał *drugiej brygady* komenderuje:

Czoło kolumny pół — W LEWO.

Generał Dywizyj komenderuje:

3. MARSZ.

Wszyscy powtarzają MARSZ, ruch się wykonywa.

Pierwszy pułk formuje front podług Szkoły Pułku, § 17.

Drugi pułk maszeruje linią diagonalną o 60 kroków za punkt, gdzie ma przypaść jego prawe skrzydło; tam Pułkownik komenderuje:

Czoło kolumny pół — W PRAWO;

a gdy się zbliży na 30 kroków prostopadle do linij, komenderuje:

Naprzód — FORMUJ FRONT,

MARSZ.

Druga brygada maszeruje po linij diagonalnej o sto kroków za punkt, gdzie ma przypaść jej prawe skrzydło; na tym punkcie czoło kolumny zmienia kierunek, na komendę Generała Brygady:

Czoło kolumny pół — W PRAWO;

poczém zaraz tenże komenderuje:

Naprzód — FORMUJ FRONT;

a o trzydzieści kroków od linij:

MARSZ,

i trzeci pułk wykonywa formacyę frontu.

Czwarty pułk maszeruje całą swą kolumną na punkt o sześćdziesiąt kroków za linię; tam zmienia kierunek *pół w prawo*, a o trzydzieści kroków, wykonywa formacyę frontu jak poprzednie pułki.

Gdy front całej dywizyj uformowany, Generał Dywizyj komenderuje:

4. STAĆ.

§ 12.

Formacye frontu w tył, lub *na środek kolumny*, zastósowane będą do tego przykładu, i wykonywają się podług zasad Szkoły Pułku.

Generał Dywizyj może komenderować:

W każdej brygadzie, naprzód — FORMUJ FRONT.

Uformują się przez to dwie lub trzy linie w całym odstępie, który łatwo potém zmniejszyć.

§ 13.

Formacya kolumn ściśniętych wykonywa się podług zasad i komend Szkoły Pułku; każdy pułk formuje się najprzód w kolumnę ściśniętą; — potém formują się kolumny brygadne, a nakoniec jedna kolumna dywizyjna. — *Naprzykład*:

Generał Dywizyj komenderuje:

1. *Baczność*.

Generałowie Brygad powtarzają: *Baczność*.

Pułkownicy powtarzają: *Baczność*.

Generał Dywizyj komenderuje:

2. *Na pierwszą kompanię 3° pułku* — FORMUJ KOLUMNĘ ŚCIŚNIĘTĄ.

Generałowie Brygad powtarzają całą tę komendę.

Pułkownik 3° pułku komenderuje:

Na pierwszą kompanię — FORMUJ KOLUMNĘ ŚCIŚNIĘTĄ.

Pułkownik 4° pułku komenderuje:

Na pierwszą kompanię—FORMUJ KOLUMNĘ ŚCIŚNIĘTĄ.

Pułkownicy 1° i 2° pułku każdy komenderuje:

Na dziewiątą kompanię — FORMUJ KOLUMNĘ ŚCIŚNIĘTĄ.

Na komendę MARSZ, pułki formują kolumny ściśnięte, podług zasad Szkoły Pułku, § 37.

Jak tylko formacya się skończy, Pułkownik 1° pułku prowadzi swą kolumnę przed kolumnę 2° pułku; — tam Generał Brygady daje komendę i prowadzi całą pierwszą brygadę przed kolumnę 3° pułku. — Pułkownik 4° pułku, po z formowaniu kolumny, prowadzi ją zaraz za kolumnę 3° pułku; — tym sposobem kolumna dywizyjna

jest uformowaną. — Marsze boczne kolumnami, wykonywają się przez stosowne zajścia półplutonami.

§. 14.

Generał Dywizyj może także komenderować:

1. *Baczność,*

2. *W każdym pułku* (lub *w każdej brygadzie*) *na N. kompanię* — FORMUJ KOLUMNĘ ŚCIŚNIĘTĄ.

Kolumny z formują się pułkowe lub brygadne, podług komendy, z całemi odstępami do rozwijania. Te odstępy między massami można zamknąć na pół odstępu, lub na dwadzieścia kroków, czyli zwyczajne luki; albo można znowu z tych kolumn pułkowych czy brygadnych, z formować jednę kolumnę dywizyjną.

§ 15.

Rozwijanie kolumny ściśniętej dywizyjnej, wykonywa się podług zasad i komend Szkoły Pułku; uważając aby Generałowie Brygad, i następnie Pułkownicy nie dawali komend do rozwijania się,

póki całej kolumny nie doprowadzą do punktu, prostopadle leżącego za tym, gdzie ma przypaść ich skrzydło. Tam dopiero pułk zaczyna rozwinięcie w linię. Kompania na którą się kolumna rozwija wychodzi zawsze na linię o trzydzieści kroków, rachując od czoła całej kolumny.

§ 16.

Generał Dywizyj może rozwinąć kolumnę we dwie lub więcej linij, na komendę:

1. *Baczność,*

2. *W każdej brygadzie, na N. kompanię, N. pułku* — ROZWIŃ KOLUMNĘ.

§ 17.

Marsz frontem brygadą lub dywizyą, nie różni się co do komend ani zasad, od marszu frontowego pułkiem; — lecz têm większej spokojności wymaga i większej uwagi.

§ 18.

Odmiany frontu brygadą lub dywizyą w jednę linię, wykonywają się podług zasad Szkoły Pułku,

i podług zasad formacyi frontu Dywizyj, wskazanych w § 11.

Jeżeli brygada czy dywizya jest we dwie linie, pierwsza linia odmienia front, jak powiedziano wyżej.

Komendant drugiej linij formuje kolumnę ściśniętą, na kompanię której położenie za najstósowniejsze uzna; prowadzi całą kolumnę za pierwszą linię na swój odstęp, i tam dopiero zachodzi kompaniami do frontu od końca kolumny; — lub rozwija kolumnę zwyczajnym sposobem, byle jak najprędzej druga linia uformowaną się znalazła.

§ 19.

Wschody naprzód lub w tył, i rejterada w szachownicę, wykonywa się dywizyą, zupełnie podług zasad i komend Szkoły Pułku; ale stósowniej jest wykonywać te ewolucye, nie kompaniami lecz całemi szwadronami.

Można także formować wschody naprzód czy w tył pułkami rozwiniętemi; — albo kolumnami pułkowemi w massach.

§ 20.

Do przejścia linij naprzód lub w tył, służą zasady i komendy Szkoły Pułku, §§ 82, 83, 84.

§ 21.

Szyki bojowe i ataki dywizyą, mają za podstawę zasady przepisane w Szkole Pułku, §§ 89, 90, 92; — lecz użycie jazdy w boju, zależy szczególniej od talentu Generała, który, podług pozycyj nieprzyjaciela, i podług swego natchnienia rozporządzenia robi.

KONIEC.

SPIS PRZEDMIOTÓW.

ROZDZIAŁ I.

ROZDZIAŁ II.

ROZDZIAŁ III.

ROZDZIAŁ IV.

Szkoła Żołnierza zawiera :

Szkoła Plutonu zawiera :

CZĘŚĆ PIERWSZA.

Część Druga.

Szkoła Kompanij zawiera :

Część Pierwsza.

Część Druga.

Część Trzecia.

Część Czwarta.

Szkoła Pułku zawiera :

Część Pierwsza.

Kolumny od środka Pułku:

Część Druga.

Część Trzecia.

Część Czwarta.

KONIEC SPISU PRZEDMIOTÓW.

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

PARIS. — Imprimerie de MAULDE ET RENOU,
rue Bailleul, 9 et 11.